

ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Σκοπός τῆς μελέτης αὐτῆς εἶναι νὰ παρουσιάσει μερικὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ τὴν ἔρευνα τῶν τουρκικῶν ἀρχείων, κυρίως αὐτῶν ποὺ βρίσκονται στὸ Ἰστορικὸ Ἀρχεῖο Μακεδονίας, σχετικὰ μὲ τὶς συνθῆκες ζωῆς στὸν καζὰ Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας¹.

Τὸ πρόβλημα ποὺ ἔξετάζεται κυρίως εἶναι ἡ θέση τοῦ κάθε χωριοῦ μέσα στὸ διοικητικὸ καὶ φορολογικὸ σύστημα τοῦ ὁθωμανικοῦ κράτους. "Ο-πως εἶναι γνωστό, τὸ σύστημα αὐτὸ δὲν ἦταν ἑνιαῖο σὲ ὅλη τὴν αὐτοκρατορία, οὕτε καὶ παρέμεινε τὸ ἴδιο σὲ ὅλο τὸ διάστημα τῆς τουρκοκρατίας. Αὐτὸ φαίνεται κυρίως στοὺς κανουνᾶτε, τὶς κωδικοποιήσεις δηλαδὴ τῶν διαφόρων, φορολογικῶν ἴδιως, νόμων, ποὺ ἦταν διαφορετικοὶ γιὰ κάθε περιοχὴ τοῦ ὁθωμανικοῦ κράτους².

Στὴν ἀρχή, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὅποιο καταλάμβαναν οἱ Ὁθωμανοὶ ἔναν τόπο καὶ οἱ συνθῆκες ποὺ ἐπικρατοῦσαν ἥδη ἀπὸ τὸ προηγούμενο καθεστώς καθόριζαν τὸν τρόπο διοικήσεως καὶ τὸ φορολογικὸ σύστημα ποὺ ἐφαρμόζοταν στὸν τόπο αὐτό. Ὑπῆρχαν φυσικὰ πολλὲς διατάξεις ἵδιες γιὰ ὅλες τὶς περιοχές, κυρίως αὐτὲς ποὺ πήγαζαν ἀπὸ τὸ ἴσλαμικὸ ἱερὸ δίκαιο (şerîf'at)³, παράλληλα ὅμως ὑπῆρχαν καὶ διαφορές, ἄλλοτε μικρές κι ἄλλοτε σημαντικές. Ἀργότερα ἀναπτύχθηκε ἡ τάση γιὰ τὴ γενίκευση τῶν νόμων καὶ τὴν ἀφομοίωση τῶν διαφορετικῶν περιοχῶν διοικήσεως σὲ ἕνα ἑνιαῖο σύστημα, οἱ συνθῆκες ὅμως ποὺ ἐπικρατοῦσαν σὲ κάθε τόπο διαφοροποιοῦσαν καὶ πάλι τὸ διοικητικὸ καὶ φορολογικὸ σύστημα.

1. Ὁ καζὰς (διοικητικὴ περιοχὴ κάτω ἀπὸ ἔναν καδὴ) τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν 17ο-18ο αἰ. περιελάμβανε τοὺς ναχιγιέδες τοῦ Μικροῦ καὶ Μεγάλου Βαρδάρη, τοῦ Λαγκαδᾶ, τοῦ Μπογντάν (τῆς περιοχῆς δηλαδὴ βόρεια ἀπὸ τὶς λίμνες τῆς Μικρῆς καὶ Μεγάλης Βόλβης), τοῦ Παζαργκιάλχ (Ἀνατολικῆς Χαλκιδικῆς) καὶ τῆς Καλαμαριᾶς (Δυτικῆς Χαλκιδικῆς). Ἰδιαίτερες περιοχές μέσα στὸν ἴδιο καζὰ ἀποτελοῦσαν τὰ χωριά τῶν Σιδηροκαυσίων καὶ τῆς Κασσάνδρας, καθὼς καὶ οἱ μονές τοῦ Ἀγίου Ὄρους.

2. Βλ. σχετικὰ Ö. L. Barkan, XV ve XVI'ncı asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda ziraat ekonomisinin hukuki ve malî esasları. I. Kanunlar (Νομικές καὶ οἰκονομικές βάσεις τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας στὴν ὁθωμανικὴ αὐτοκρατορία κατὰ τὸν 15ο καὶ 16ο αἰώνα), İstanbul 1943.

3. Γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ şerîf'at στὴν ὁθωμανικὴ αὐτοκρατορία βλ. H. A. R. Gibb-H. Bowen, Islamic Society and the West: vol. I, Islamic Society in the Eighteenth Century, London-New York-Toronto 1957, σ. 19 κ.έ.

Παρακάτω θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἔξακριβώσουμε σὲ ποιὰ κατηγορία ἀνῆκε τὸ κάθε χωριὸ τῆς περιοχῆς τῆς Θεσσαλονίκης. Νὰ βροῦμε δηλαδὴ ποιὰ χωριὰ εἶχαν ἐνταχθεῖ στὸ τιμαριωτικὸ σύστημα, ποιὰ εἶχαν μετατραπεῖ σὲ βακούφια καὶ ποιὰ εἶχαν ἴδιαίτερη μεταχείριση χάρη στὶς ὑπηρεσίες ποὺ πρόσφεραν στὸ κράτος. Πρέπει ἀκόμη νὰ ἔξετάσουμε σὲ ποιὰ χωριὰ κατοικοῦσαν Γιουροῦκοι, ποὺ ἀποτελοῦσαν ἴδιαίτερη ὄμάδα, καὶ σὲ ποιὰ ἦταν ἐγκατεστημένοι φορολογούμενοι ὑπήκοοι, χριστιανοὶ ἢ μουσουλμάνοι. Ἀκόμη πρέπει νὰ δοῦμε τὶς μεταβολές ποὺ εἶχε ὑποστεῖ ἔνα χωριό, μεταπηδώντας ἀπὸ τὴ μιὰ κατηγορία στὴν ἄλλη. Τὸ τελευταῖο πρόβλημα εἶναι καὶ τὸ δυσκολότερο, γιατὶ ἀπαιτεῖ μακρόχρονη ἔρευνα σὲ πλῆθος ἐγγράφων.

A'. ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ ΚΑΖΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 15ο-16ο ΑΙΩΝΑ

Ἡ κατάκτηση τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἄρχισε κατὰ τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 14ου αἰ. καὶ δλοκληρώθηκε τὸ 1430 μὲ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τὸ διθωμανικὸ κράτος ὁργάνωσε τὴ διοίκηση τῆς περιοχῆς κατὰ τὸ διοικητικὸ σύστημα ποὺ ἐφάρμοζε τότε. Τὰ χωριὰ τῆς Θεσσαλονίκης διακρίνονται σὲ τρεῖς κατηγορίες, ποὺ θὰ ἔξεταστοῦν ἡ κάθε μιὰ χωριστά: τὰ τιμαριωτικά, τὰ χωριὰ τῶν Γιουρούκων καὶ τὰ χωριὰ τοῦ βακουφίου τοῦ Γαζῆ Ἐβρενός Μπέη (βλ. χάρτη 1, σ. 393-394).

1. Τὰ τιμάρια

Ἡ πρώτη ἐφαρμογὴ τοῦ τιμαριωτικοῦ συστήματος¹ στὴν περιοχὴ τῆς Θεσσαλονίκης πρέπει νὰ ἔγινε κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ 14ου αἰ., γύρω στὸ 1394, ἔπειτα ἀπὸ τὴν πλήρη ὑποταγὴν τῆς πόλης ἀπὸ τὸν Βαγιαζίτ Α' (1389-1402). Κατὰ τὴν πρώτην ὑποταγὴν τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1387, ἔπειτα ἀπὸ τεσσάρων χρόνων ἀντίσταση, ἡ πόλη παραδόθηκε κι ἔγινε φόρου ὑποτελῆς στὸν Μουράτ Α' (1362-1389)², χωρὶς ὅμως νὰ ἀκολουθήσει διανομὴ τιμαρίων στὴν περιοχὴ της. Κατὰ τὸν Απ. Βακαλόπουλο, σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Δούκα, τὸ 1491 ὁ Βαγιαζίτ «εἶλε καὶ Θεσσαλονίκην καὶ τὰ μετὰ τὴν Θεσσαλονίκην χωρία»³. Τὰ χωριὰ αὐτὰ πρέπει νὰ καταγράφηκαν (*tahrir*) καὶ νὰ διανεμήθηκαν στοὺς τιμαριούχους στὰ ἀμέσως ἐπόμενα δύο ἢ τρία χρόνια.

1. Γιὰ τὸ τιμαριωτικὸ σύστημα καὶ γιὰ τὸν τρόπο καταγραφῆς (*tahrir*) βλ. H. İnal, Cılk, Hicri 835 târihlî süret-i defter-i sancak-i Arvanid, Ankara 1954, Εἰσαγωγὴ. Τοῦ ἵδιον, «Timar», Islam Ansiklopedisi, τεῦχ. 123, σ. 286 κ.έ.

2. Απ. E. Bakalopoulos, Ιστορία τῆς Μακεδονίας, 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 60.

3. Ducas, Bonn., σ. 90. Bakalopoulos, σ. 62 κ.έ.

‘Η καταγραφὴ αὐτὴ δὲν σώζεται· σώζονται δῆμοις καὶ εἶναι δημοσιευμένες δύο ἀπὸ τις μεταγενέστερες¹.’ Αν καὶ δὲν εἶναι χρονολογημένες, ἡ πρώτη ἀπὸ αὐτὲς πρέπει νὰ εἶχε γίνει πρὶν ἀπὸ τις ἀρχὲς Δεκεμβρίου 1445· αὐτὴ εἶναι ἡ νεώτερη χρονολογία μεταβολῆς τιμαριούχου ποὺ σημειώνεται². Μποροῦμε ἐπομένως νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ καταγραφὴ ἔγινε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πρώτης, σύντομης βασιλείας τοῦ Μεχμέτ Β' (1444 - 1446)³.

Στὴν καταγραφὴ αὐτῇ ἀναφέρονται τιμαριούχοι, ποὺ γιὰ νὰ πιστοποιήσουν τὰ δικαιώματά τους πάνω στὸ τιμάριό τους εἶχαν ἐπιδείξει διοριστήρια ἔγγραφα (μπεράτια) τοῦ Μουράτ Β' (1421-1451) καὶ διαφόρων ἄλλων ἀξιωματούχων τοῦ κράτους· τὰ χωριὰ ποὺ ἀναφέρονται πρέπει νὰ εἶχαν γίνει τιμάρια ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1430. Υπάρχει δῆμος ἀνάμεσα σὲ αὐτὰ καὶ ἡ γεωργικὴ περιοχὴ (*mezra'a*) ἐνὸς χωριοῦ ποὺ εἶχε ἐρημωθεῖ⁴, τῆς Μαυροσυκιᾶς, ποὺ ἦταν «βακούφι τοῦ ἴμαμη τοῦ τζαμιοῦ τῆς Θεσσαλονίκης». Σύμφωνα μὲ τὴ σημείωση, αὐτὴ «τὴν ἐποχὴ τοῦ μακαρίτη σουλτάνου Bayezid Hündükâr ἦταν στὰ χέρια τοῦ ἴμαμη τοῦ τζαμιοῦ Hamidü'd-din»⁵. Βακούφι εἶχε γίνει ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ἴδιου σουλτάνου καὶ τὸ χωριό *Vışan*, ποὺ ἀνήκε στὸν «ἱμάμη τοῦ Πύργου»⁶.

‘Ασχετα μὲ τὸ ποιὸ ἦταν τὸ τζαμὶ τῆς Θεσσαλονίκης ποὺ ἀναφέρεται⁷, οἱ ἔγγραφες αὐτές δείχνουν χωρὶς ἀμφιβολία ὅτι ὁ Βαγιαζίτ Α' εἶχε μοιράσει τιμάρια ὅταν πῆρε τὴν πόλη. Εἶναι ἀπίθανο νὰ εἶχαν δοθεῖ ἀπὸ τὸ σουλτάνο μόνο αὐτὰ τὰ δύο χωριά· οἱ δύο ἴμαμηδες τὰ εἶχαν μετατρέψει σὲ βακούφια⁸, καὶ γι' αὐτὸ δὲν εἶχαν ἀλλάξει ιδιοκτήτη. Τὰ ἄλλα τιμάρια εἶχαν

1. Turski Izvori za Bälgarskata Istorija, Serija XV-XVI. Ἐπιμέλεια N. Todorov-B. Nedkov, τ. 13, Sofija 1966, σ. 388-467.

2. Ἀρχὲς Ramazan 849. Βλ. Turski Izvori, σ. 402.

3. I. H. D a n i s m e n d, Izahî Osmanlı Tarihi kronolojisi, İstanbul 1947-1955, τ. 1, σ. 212 κ.ἔ. Βλ. καὶ F. B a b i n g e r, Mehmed the Conqueror and his time, Princeton University Press 1978, σ. 42 καὶ 46. ‘Ο Μεχμέτ Β’ ἔμεινε στὸ θρόνο ἀπὸ τὸν Ἰανουάριο 1444 ὃς τὸν Σεπτέμβριο 1446.

4. Γιὰ τὸν ὄρο *mezra'a* βλ. İnalcık, δ.π., Εἰσαγωγή, σ. XXIX.

5. Turski izvori, σ. 420.

6. Turski izvori, σ. 424.

7. Τὸ τζαμὶ αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι ἡ μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ποὺ ἔγινε πάλι τζαμί, μόλις ὁ Μουράτ Β μπήκε στὴν πόλη (βλ. Ἰωάννου Ἀναγνώστου, Διήγησις περὶ τῆς τελευταίας ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης, ἔκδ. Mign, σ. 620. Bohn, σ. 129a-129b. Γ. Τ σάρα, Ἰωάννου Ἀναγνώστου, Διήγησις περὶ τῆς τελευταίας ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1958, σ. 56.

8. Γιὰ νὰ γίνει βακούφι ἔνα κτῆμα πρέπει νὰ ἀνήκε στὸν δωρητὴ (*mülk*). Ή γῆ, στὶς χᾶρες ποὺ κατακτοῦσε δ σουλτάνος μὲ τὴ βία, ἀνήκε σὲ αὐτὸν σύμφωνα μὲ τὸν Ἰερὸ Νόμο τοῦ Ἰσλām (*seriat*). γιὰ νὰ βακουφοποιηθεῖ μιὰ περιοχὴ ἔξω ἀπὸ τὶς πόλεις, τῶν ὅποιων τὸ ἔδαφος διώρυξε καὶ τὰ κτίσματα παρέμειναν συνήθως στὰ χέρια τῶν κατοίκων, ἐπρεπε

έκχωρηθεῖ ἀργότερα σὲ ἄλλους μὲ ἔγγραφα ποὺ εἶχαν ἐκδοθεῖ ἔπειτα ἀπὸ τὸ 1430.

Ποιὰ ἦταν τὰ χωριὰ ποὺ δόθηκαν ως τιμάρια γίνεται γνωστὸ ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῶν δύο τεφτεριῶν. Τὸ πρῶτο εἶναι «συνοπτικό» (ictmal) καὶ δίνει μόνο τὰ ὀνόματα τῶν τιμαριούχων μὲ τὰ χωριὰ καὶ τὶς γεωργικὲς περιοχὲς ποὺ ἀνήκουν σὲ κάθε τιμάριο· τὸ δεύτερο τεφτέρι, ποὺ πρέπει νὰ εἶναι μεταγενέστερο, πιθανῶς τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰ., εἶναι «λεπτομερὲς» (mufassal)¹. Δυστυχῶς καὶ τὰ δύο δὲν σώζονται ὀλόκληρα, γι' αὐτὸ καὶ ὁ κατάλογος τῶν χωριῶν ποὺ μποροῦμε νὰ καταρτίσουμε εἶναι ἐλλιπής.

Ἐδῶ σημειώνεται ἡ ὀνομασία τοῦ κάθε χωριοῦ, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὶς φωτογραφίες τῶν τεφτεριῶν ποὺ δημοσιεύονται στὴ βουλγαρικὴ ἔκδοση, κι ὅχι ὅπως διαβάζονται ἡ μεταφράζονται βουλγαρικά². Πλάι στὴν ὀνομασία αὐτὴ τη σημειώνεται ἡ σημερινὴ ὀνομασία τῶν χωριῶν ποὺ κατορθώθηκε νὰ ταυτιστοῦν, ὁ ἀριθμὸς τῶν «σπιτιῶν» (hâne), τῶν ἄγαμων καὶ τῶν χηρῶν, μουσουλμάνων καὶ χριστιανῶν χωριστά, καὶ τέλος ὁ ἀριθμὸς τῶν γιουρούκικων çiftlik³.

Τὰ χωριὰ καταγράφονται κατὰ τιμάρια μαζὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ τιμαριούχου. Ἀπὸ τὶς μεταβολὲς τῶν κατόχων τοῦ κάθε τιμαρίου παραλείπονται δισες δὲν κρίθηκαν ἀπαραίτητες γιὰ τὸ θέμα μας. Παραλείπονται ἐπίσης τὰ ἔσοδα ἀπὸ κάθε χωριό, καθὼς καὶ τὰ ὀνόματα τῶν χωρικῶν ἀπὸ τὸ λεπτομερὲς τεφτέρι.

Τὸ πρῶτο τεφτέρι, τὸ «συνοπτικό», περιλαμβάνει δυὸ ζεαμέτια⁴, 48 τιμάρια, δύο mülk καὶ τρία βακούφια. Ἀπὸ αὐτά, στὸ «φιλαέτι»⁵ τοῦ ‘Avret-

πρῶτα νὰ τὴν παραχωρήσει ὁ σουλτάνος σὲ κάποιον μὲ ἴδιαίτερο ἔγγραφο (mülknâme) καὶ κατόπιν αὐτὸς νὰ τὴ μετατρέψει σὲ βακούφι (βλ. G i b b - B o w e n, μέρος 2, σ. 166).

1. Βλ. *İnalcık*, Süret-i defter-i sancak-i Arvanid, Eisagawgħi. Γιὰ τὴ χρονολόγηση τοῦ τεφτεριοῦ βλ. Turski izvori, σ. 430.

2. Γιὰ τὴν ἀξιοπιστία τῆς βουλγαρικῆς ἀνάγνωσης βλ. V. D e m e t r i a d e s, (*Bulgaričijska*), Turski izvori za Bālgarskata istorija, Serija XV-XVI, Sofija 1966, «Balkan Studies» 11(1967) 207-213. Οἱ διαφορὲς ἀνάμεσα στὴ βουλγαρικὴ ἀνάγνωση καὶ στὴ δική μου δὲν εἰναι μεγάλες, ὑπάρχουν δῆμος ἀρκετὰ ὀνόματα χωριῶν ποὺ διαβάστηκαν λανθασμένα, πράγμα ποὺ καθιστοῦσε ἀπαραίτητη τὴν ἀντιπαραβολὴ τους μὲ τὸ πρωτότυπο καὶ τὴ διόρθωσή τους.

3. Γιὰ τοὺς Γιουρούκους θὰ μιλήσουμε διεξοδικὰ παρακάτω.

4. Ze'amet: Τιμάριο μὲ εἰσόδημα ἀπὸ 20.000 ὥς 99.999 ἄσπρα τὸ χρόνο.

5. ‘Ο δρος «vilâyet» κατὰ τὸν 15ο-16ο αἰ. σήμαινε μιὰ μικρὴ ἡ μεγάλῃ διοικητικῇ περιοχῇ, ἐνῶ τὸν 18ο ἀντικαθιστᾶ τὸν δρο eyalet, γιὰ νὰ δηλώσει τὴν περιοχὴ ποὺ διοικοῦσε ἔνας vali (ὁ τίτλος αὐτὸς ἀντικατέστησε τὸν παλαιότερο beylerbey) (βλ. M. T. G ö k b i l g i n, XV. ve XV. Iasırlarda Edirne ve Paşa livasındaki has-mukata'a, mülk ve vakıflar, İstanbul 1952, σ. 7 κ.ξ. Ἐπίσης G i b b - B o w e n, δ.π., τ. 1, σ. 257).

Hisar¹, δηλαδή τοῦ Κιλκίς, ἀνήκαν ἔνα ζεαμέτι, 26 τιμάρια, ἔνα mülk καὶ ἔνα βακούφι, καὶ στὸ βιλαέτι Θεσσαλονίκης ἔνα ζεαμέτι, 22 τιμάρια, ἔνα mülk καὶ δύο βακούφια.

Στὸ δεύτερο τεφτέρι καταγράφονται δεκαεπτά τιμάρια μόνο τοῦ βιλαέτιου Θεσσαλονίκης. Τὸ τμῆμα τοῦ τεφτεριοῦ ποὺ σώζεται ἀρχίζει μὲ μερικὰ δύνοματα κατοίκων ἐνὸς χωριοῦ, τοῦ ὅποίου τὸ δόνομα δὲν ἀναφέρεται. 'Ανάμεσα στὰ κτήματά του ὅμως ἀναγράφεται καὶ μιὰ γεωργικὴ περιοχὴ (mezra'a), δηλαδὴ μετόχι, τῆς Μονῆς Δοχειαρίου. 'Απὸ αὐτὸ συμπεραίνεται ὅτι τὸ χωριό πρέπει νὰ εἶναι ἡ Ὀρμύλια, ὅπου ὑπῆρχε μετόχι τῆς μονῆς αὐτῆς².

Στὸ πρῶτο τεφτέρι καταγράφονται 71 χωριὰ καὶ ὁκτὼ γεωργικὲς περιοχές· στὸ δεύτερο 28 χωριά, ἐπτὰ γεωργικὲς περιοχές καὶ δύο μετόχια.

"Οπως βλέπουμε, ἔνα χωριὸ μπορεῖ νὰ ἀνήκει σὲ περισσότερα ἀπὸ ἔνα τιμάρια. Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς σημειώνεται ὁ ὄρος hisse (τμῆμα)³. Δὲν μποροῦμε νὰ ἔχουμε πλήρη στοιχεῖα γιὰ τὸν πληθυσμὸ τῶν χωριῶν, τῶν ὅποιων μόνο ἔνα τμῆμα βρίσκεται στὶς καταγραφές.

Πολλὲς φορὲς τὰ χωριὰ ἐνὸς τιμαρίου δὲν βρίσκονται στὴν ἴδια περιοχὴ καὶ μπορεῖ νὰ εἶναι πολὺ ἀπομακρυσμένα τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. "Ετσι στὸ ἴδιο τιμάριο τὰ Μαριανὰ βρίσκονται στὴν Καλαμαριὰ καὶ τὸ Τσέρνικ στὸν Λαγκαδά. Σὲ ἄλλο τιμάριο τὰ Βραστὰ εἶναι στὴν Καλαμαριά, ἡ Ἀντιγόνεια στὸ Κιλκίς καὶ τὸ Vros στὰ Γενιτσά. Σὲ ἄλλο πάλι δυὸ χωριὰ βρίσκονται στὴ Βέροια καὶ ἔνα στὴ Θεσσαλονίκη. 'Επομένως ἔνας σπαχῆς τῆς Θεσσαλονίκης μποροῦσε νὰ ἔχει στὸ τιμάριό του χωριὰ ποὺ ἀνήκαν σὲ ἄλλο σαντζάκι.

'Αρκετὰ τιμάρια ἀνήκουν σὲ χριστιανοὺς ἢ σὲ μουσουλμάνους, τῶν ὄποιων οἱ γονεῖς ἦταν χριστιανοί: π.χ. τὸ τιμάριο τοῦ Sahin γιοῦ τοῦ Παπᾶ, τὸ τιμάριο τοῦ Στανισλάβ καὶ τὸ τιμάριο τοῦ Στάνσε, στὴν περιοχὴ τοῦ Κιλ-

1. Στὴ μελέτῃ αὐτὴ ἔξετάζονται καὶ τὰ τιμάρια τοῦ Ἀβρὲτ Χισάρ, γιατὶ σὲ αὐτὰ ἀνήκαν καὶ πολλὰ χωριά ποὺ βρίσκονται στὴν περιοχὴ τῆς Θεσσαλονίκης.

2. Σύμφωνα μὲ τὶς μεταφράσεις τουρκικῶν ἐγγράφων τῆς μονῆς Δοχειαρίου ποὺ ύπάρχουν στὸ Ἰστορικὸ Ἀρχεῖο Μακεδονίας, ἡ μονὴ εἶχε μετόχια στὴν Ὀρμύλια, στὰ Μανιά, στὴν τοποθεσία Κλεισούρα τῆς Κασσάνδρας (μετόχι Καπού) καὶ στὴν τοποθεσία η Πυργαδίκια τοῦ χωριοῦ Πλανά (βλ. ιεροδικαστικὴ ἀπόφαση τοῦ 996 (1588) μὲ καταγγι αἰνὴ ὅλων τῶν κτημάτων τῆς μονῆς κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη). Τὰ Μαριανὰ καταγράφονται οι ταρακάτα στὸ ἴδιο τεφτέρι καὶ ἐπομένως ἀποκλείεται νὰ εἶναι τὸ χωριό ποὺ ζητοῦμε. Τοιμετόχι τῆς Κασσάνδρας ἀγοράστηκε ἀπὸ τὴ μονὴ τὸ 999(1591). Τὰ Πλανά ἔξαφανίστηκαν ἀγνωστὸ πότε ἀκριβῶς καὶ τὸ 1873 ἀποτελοῦσαν τοποθεσία τῶν γειτονικῶν χωριῶν Μετάλλα Βραστὰ καὶ Μεταγκίτσι (βλ. Πρόχειρο Βιβλίο Καταγραφῆς Κτημάτων Μεγάλων Βιαστῶν (E2) σ. 31-43. Ἡ περιοχὴ εἶχε 3.480 στρ. καλλιεργήσιμης γῆς). Τὸ πιθανότερο ἐπιμενων εἶναι ὅτι τὸ τμῆμα τῆς καταγραφῆς ποὺ σώζεται ἀνήκει στὸ χωριό Ὀρμύλια.

3. Γιὰ τὸν ὄρο hisse βλ. İnalçık, ὁ.π., σ. XXIV.

κίς. Στήν περιοχή τῆς Θεσσαλονίκης σημειώνονται τὸ τιμάριο τοῦ Μίχου, γιοῦ τοῦ Ντομπροβόι καὶ τὸ τιμάριο τῶν Σέρβων¹ Νικόλα καὶ Κώστα, γιῶν τοῦ Kâfir (ἄπιστου) Hamza (ἔδο βλέπουμε νὰ ἔχει ἐξισλαμιστεῖ δι πατέρας καὶ νὰ παραμένουν χριστιανοὶ οἱ γιοί)· οἱ δυὸι αὐτοὶ μάλιστα κατέχουν καὶ τὴ μονὴ τοῦ Χορτιάτη μαζὶ μὲ τὸ ἐγκαταλειμμένο χωριό Honato Asana (Χωνάτου Ἀσάνη)².

Οἱ καταγραφὲς αὐτὲς χριστιανῶν τιμαριούχων βρίσκονται δῆλες στὸ πρῶτο τεφτέρι· στὸ δεύτερο δὲν ἀναφέρεται κανένας σπαχῆς χριστιανὸς ἢ μὲ πατέρα χριστιανό. Στὸ διάστημα ποὺ μεσολάβησε, κι αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ ἦταν μεγάλο, οἱ χριστιανοὶ τιμαριοῦχοι εἴτε ἔγιναν μουσουλμάνοι εἴτε τὰ τιμάριά τους δόθηκαν σὲ μουσουλμάνους σπαχῆδες, ἐπειδὴ δι σουλτάνος δὲν τοὺς εἶχε πιὰ ἐμπιστοσύνη.

Τὰ χωριὰ ποὺ ἀναφέρονται καὶ στὶς δυὸι καταγραφὲς δὲν εἶναι πολλά. Τὸ χωριό Ζουμπάτες ἀρχικὰ ἀνῆκε στὸ ζεαμάτι τοῦ Defterdar Murad Bey³, ἐνῷ ἀργότερα βρίσκεται στὸ τιμάριο τοῦ Ishak, Mirahor⁴ τοῦ Hasan Bey. Ἡ Ἀντιγόνεια στὸ πρῶτο τεφτέρι ἀναφέρεται ὡς γεωργικὴ περιοχή· οἱ κάτοικοί της ἦταν ἀλατάδες καὶ ριζοπαραγωγοί⁵. Στὸ δεύτερο τεφτέρι ἡ ἴδιοτητα τῶν κατοίκων δὲν ἀναφέρεται· σημειώνεται μόνο δι τι βρισκόταν στὴν περιοχὴ τῆς Καλαμαριᾶς.

Ο "Αγιος Μάμας τῆς Χαλκιδικῆς, ποὺ ἀναφέρεται μὲ σημαντικὸ ἀριθμὸ κατοίκων πρῶτος στὸ ζεαμέτι τοῦ Defterdar Murad Bey, δὲν πρέπει νὰ συσχετιστεῖ μὲ τὴ γεωργικὴ περιοχὴ μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα, στὸ ἴδιο τεφτέρι, ποὺ ἦταν ἔρημη ἀπὸ κατοίκους.

Ο "Αγιος Νικόλαος τῆς Χαλκιδικῆς στὴν πρώτη καταγραφὴ ἔχει 37 «σπίτια», ἔναν ἄγαμο καὶ μιὰ χήρα· στὴ δεύτερη δι ἀριθμὸς εἶχε αὐξηθεῖ σὲ

1. Ὁπως παρατηροῦμε, σχεδὸν δῆλοι οἱ χριστιανοὶ τιμαριοῦχοι ποὺ σημειώνονται ἦταν Σέρβοι. Γιὰ τὴ διείσδυση σερβικοῦ πληθυσμοῦ στὴ Μακεδονία κατὰ τὰ μέσα τοῦ 14ου αἰ. βλ. Βακαλ οπούλου, 'Ιστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 13 κ.ε., διόπου καὶ βιβλιογραφία. Γιὰ Σέρβους κατοίκους στὴ Θεσσαλονίκη βλ. Β. Δημητριάδης, 'Ο Kanunnâme καὶ οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς Θεσσαλονίκης γύρω στὰ 1525, «Μακεδονικά» 19(1979)375.

2. Στὸ χωριό Δραγάνα ὑπήρχαν, ὅπως σημειώνεται στὸ τεφτέρι, τρεῖς μύλοι, ἀπὸ τοὺς ὅποιοίν τοις δὲν εἶναις ἦταν κατεστραμμένος. Τὸ χωριό αὐτὸ ἐπομένως εἶναι πιθανὸ νὰ βρισκόταν στὴ σημερινὴ τοποθεσία τοῦ Χορτιάτη ποὺ δνομάζεται «Μύλοι», νότια ἀπὸ τὸ σημερινὸ χωριό, ποὺ εἶναι χτισμένο στὴ θέση τῆς μονῆς ποὺ ἀναφέρεται στὸ τεφτέρι καταγραφῆς (γιὰ τὴ μονὴ Χορταΐτου καὶ τὴ θέση τῆς βλ. 'Α. π. 'Ε. Βακαλ οπούλου, 'Ιστορικὲς ἔρευνες ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Θεσσαλονίκης, «Μακεδονικά» 17(1977)7 κ.ε.).

3. Γιὰ τὸ ὀξιώμα τοῦ Defterdar βλ. Gibb - Bowen, τ. 1, σ. 127 κ.ε.

4. «Σταυλάρχης». Βλ. σχετικὰ Gibb - Bowen, τ. 1, σ. 83.

5. Γιὰ τὰ χωριὰ τῶν ἐργατῶν ἀλυκῶν βλ. παρακάτω. Ἀνάμεσά τους δὲν ἀναφέρεται ἡ Ἀντιγόνεια.

43 «σπίτια», πέντε ἄγαμους και ἐννιά χῆρες, παρουσίασε δηλαδὴ αὐξηση 37% περίπου.

Τὸ χωριὸ Celtikçi (Ριζοπαραγωγοὶ) τοῦ Ἀβρὲτ Χισάρ, στὸ ὁποῖο ὑπῆρχαν 18 τσιφλίκια Γιουρούκων, δὲν πρέπει νὰ σχετίζεται μὲ τὸ ὄμώνυμο χωρὶο ποὺ ἀναφέρεται στὸ δεύτερο τεφτέρι και βρίσκεται στὴν περιοχὴ τῆς Θεσσαλονίκης, γιατὶ αὐτὸ εἶχε 19 «hane» χριστιανῶν και τέσσερα μουσουλμάνων.

Τὸ χωριὸ Γομάτο (Γομάτι Χαλκιδικῆς) ἀναγράφεται και στὰ δυὸ τεφτέρια· ἡ μεταβολὴ ὅμως τοῦ πληθυσμοῦ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐλεγχθεῖ, γιατὶ στὸ πρῶτο τεφτέρι καταγράφεται τμῆμα μόνο τοῦ χωριοῦ. Στὸ ἴδιο χωριὸ ὑπῆρχαν μετόχια τῶν μονῶν Ἰβήρων και Ζωγράφου.

Τὸ χωριὸ Ματσίκοβο τοῦ Ἀβρὲτ Χισάρ κατὰ τὴν πρώτη καταγραφὴ εἶχε 19 «σπίτια» και δυὸ ἄγαμους, και κατὰ τὴ δεύτερη 18 «σπίτια», πέντε ἄγαμους και τρεῖς χῆρες· ἡ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ πρέπει νὰ ἦταν πολὺ μικρή.

Γιὰ τὸν Πολύγυρο ἐπίσης δὲν μποροῦμε νὰ ἔχουμε ἀκριβῆ στοιχεῖα, ἐπειδὴ κατὰ τὴν πρώτη καταγραφὴ ἀναφέρεται τμῆμα μόνο τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ, ἐνῶ στὸ δεύτερο τεφτέρι σώζεται μέρος μόνο τῆς καταγραφῆς μὲ 49 ὀνόματα χριστιανῶν και ἐνὸς μουσουλμάνου.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ πληροφορία διτὶ τὸ τιμάριο ποὺ ἀρχικὰ ἀνῆκε στὸν Hasan Kelari και ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τὸ χωριὸ Μυριόφυτο τοῦ Κιλκίς και τὸν Σωχό, δόθηκε πρῶτα στὸν Voevoda, γιὸ τοῦ Dan, Σέρβο πιθανῶς, και τὸν Ἰούλιο τοῦ 1451 στὸν Tikvor¹ τῆς Istanbul, ἀντὶ γιὰ τὸ χωριὸ Gostomenos (.), ποὺ τοῦ εἶχαν ἀφαιρέσει. Ποιὸς ἦταν ὁ «βασιλιάς» αὐτὸς τῆς Κωνσταντινούπολης, ποὺ παρουσιάζεται ἐδῶ ως τιμαριοῦχος, δὲν εἶναι γνωστό.

Ἀρκετὲς φορὲς ἐμφανίζεται στὸ πρῶτο τεφτέρι τὸ ὄνομα τοῦ Şamli (ἀπὸ τὴ Δαμασκὸ) 'Ali Bey, subaşı² τῆς Θεσσαλονίκης. Μὲ τὴν ἰδιότητά του αὐτὴ ὁ 'Ali Bey πρότεινε στὸ γραφεῖο τοῦ Defterdar, ποὺ χορηγοῦσε τὰ τιμάρια, σὲ ποιοὺς πρέπει νὰ δοθοῦν και ἀπὸ ποιοὺς πρέπει νὰ ἀφαιρεθοῦν. Ὁ ἴδιος εἶχε ως κτῆμα του (mülk) τὸ χωριὸ Πορταριά και τὴ γεωργικὴ περιοχὴ Κυρούδι. Ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ὑπῆρχαν στὴν Θεσσαλονίκη δώδεκα σπίτια ποὺ ἀνήκαν στὸ βακούφι ποὺ εἶχε ἴδρυσει ὁ Şamli 'Ali Bey.

Παρατηροῦμε ἐπίσης διτὶ ἀνάμεσα στὰ χωριὰ τοῦ Ἀβρὲτ Χισάρ σημει-

1. Ὁ δρός Tikvor προέρχεται πιθανῶς ἀπὸ τὴν ἀρμενικὴ λέξη takavor, ποὺ σημαίνει «βασιλιάς». Οἱ Τούρκοι τὸν χρησιμοποιοῦσαν γιὰ νὰ δηλώσουν αὐτοὺς ποὺ ἀνήκαν στὴν αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια τοῦ Βυζαντίου (βλ. Β. Δημητριάδης, Ἡ Κεντρικὴ Μακεδονία, σ. 209).

2. Γιὰ τὸν δρό subaşı βλ. Δημητριάδης, σ. 374.

Συνοπτικό τεφτέρι βιλαετίου 'Αβρέτ Χισάρ. Μέσα 15ον αι.

<i>a/a</i>	<i>όνομασία χωριού</i>	<i>νέα άνομασία</i>	<i>χριστιανοί</i>	<i>μουσουλμάνοι</i>	<i>αραβικοί</i>
1	'Αβρέτ Χισάρ	Γυναικόκαστρο	20 2 3 31 2	Zemari τοῦ Defterdar Murad Bey.	
2	Κιρέτς	Χορήγη, Βαφειοχώριον	14 2 σπί- τα ἄγα- ρια μοι φες	πέρασε σ' αὐτὸν δῆταν τοῦ Mehmed	
3	Σάσουν	Σέσλοβο, Σεβιστό	12 1 4 τια μοι φες	Bey, γιὸ τοῦ Turhan Bey.	
4	Τερέφρο		13 2 6 τια μοι φες	Εἶναι στὰ σηνορά τοῦ παραπάνω χωριοῦ.	
5	Κωστή		5		
6	Μερά Κοτάντα	Κοβάντα, Γεβγελί			
7	» Μπογγάντα		64 5 7		
8	Παλόρα		3		
9	'Ελέσηντα	Φαιά Πέτρα, Σιδηροκάστρου	3		
10	Ποστλάρ				
11	Κίρτα Χαλί	"Αδενόρο, Θεσσαλονίκης	9	35	5
12	'Ιβάζ Φακίχ		4	13	8
13	Καζάνοβα	Κοτύλη, Κιλκίς	1	12	
14	Μοορέζ Φακίχ	'Αμπελόφυτο, Κιλκίς	3		
15	Γιός τοῦ Μπέη (Veled-i Bejli)	Ξερόλατκος, Κιλκίς			
16	Ρογόπολη	Ροδόπολη, Σιντυκής	9 1	4	
17	'Εγιδιντσέ			12	
18	Καρά Μπαζαντούρ		2		
19	Λούντα	Λούντα, Πατονίας	18 2 4	Τιμάριο τοῦ Musa Silahdar, γη-	
20	Βαλκάτ	Καμπόχωρο, Γεντσών	3 1 3	προῦ τοῦ παιδαγγείου (Darmad-i- Daye). Νεκρός. Τὸ τιμάριο αὐτὸ	

a/a	οὐρασία καρονή	νέα δημασία	χρυστανόι	μουσουλμάνοι	τακκόφιοι
	τμῆμα	σπίτια	σπίτια	σπίτια	τοιούτα
21	Χαϊντάρ	Χαϊδαρί, Μεγ. Βριόνς Κύλκις	V	14 2 4	6
22	Μορφβίτσα	Αντιγονεία, Κύλκις(:)	V		
23	Τσογάντζα	Μεγάλη Στέρνα	19 2 7		
24	Γιανέσεβο	Μεταλλικό	V 42 2 3 4		
25	Πασαρέλ	Kαρασούλι	V 18 2 5		
26	Ρογοβίτσα	Λευκόδασος	20 2 12 12		
27	Ραχώβιτσα		8 1		
28	Ντριάτς	Κοίλωμα, Θεσ/νικης Βαθύλευκο, Θεσ/γίκης	41 3 4	17	2
29	Βαθύλευκο				

Βρίσκεται στά ξέρια τοῦ Hazine-
oğlu Yusuf. Ἀρχές Zilkâddâ 855
(25/11/4-12-1451).

Τιμάριο τοῦ Ülüfeci Murad. Νε-
κρός. Τώρα δόθηκε στὸν Musa, γ' οἱ
τοῦ Κος Salih. Ἀρχές Rebiülahir
851 (16/25-5-1447).

Τιμάριο τοῦ Hasan Manyasi ἀπὸ
τοῦς Ülüfeci τοῦ Sultan Mehmed.
Ἐξει στά ξέρια τοῦ μπεράτι τοῦ
σολάτανον αὐτοῦ. Διόθηκε στὸν
'Ali καὶ Torud. Τώρα εἶναι αἰχμά-
λωτοι. Τέλη Safer 851(7/16-5-1447).
Οἱ μουσουλμάνοι εἶναι νεοφόροι-
στοι.

Τιμάριο τοῦ Oruç-Han, γιοὺ τοῦ
Kara Sole, καὶ τοῦ Sofi Ilyas: πέρα-
σε σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὸν Asili, gulami-
mir. Καὶ οἱ δύο εἶναι αἰχμάλωτοι.
Τιμάριο τοῦ καδὴ Θεσσαλονίκης.
Ἀπὸ πρὶν τὸ ξένου επεκτείνει οἱ
καδῆδες,

<i>a/a</i>	δημομασία χωριού	νέα δημομασία	τμῆμα	χειστιανοί	μονοσταλμάριοι	μονοσταλμάριοι	Τιολοδόκια και Τιολοδόκια
			τμῆμα	σπίτια	χήρωμα	σπίτια	Τιολοδόκια
			μα	άγαρα	χῆρα	άγαρα	χῆρα
			τα	μου	ρες	μου	ρες
30	Παλιόκαστρο	Κύρρος, ή, Γεντσών		12	2	6	Τιμάριο τοῦ Hamza καὶ τοῦ Nasret. Eἴναι οὐρακοκονγῆοι. Καὶ οἱ δοῦ εἶναι αἰχμάλωτοι.
31	Αποστόλη ή Παλιοκλητσά	'Απόστολοι, Κιλκίς		28	2	3	Μούλκι τοῦ 'Isa bey, γιοῦ τοῦ Ευρενός Bey.
32	Πηγή τοῦ Βασιλιά (Tikvor Binari)	Καρά Μπουνάρ, Μαυρονέρι Κιλκίς					
33	Ερικλή	'Ηράκλεια, Κιλκίς		21	1	1	Τιμάριο τοῦ Şahin, γιοῦ τοῦ Παπᾶ.
34	Mezra'ā 'Οριοδυτζέ						
35	Λιμπάχοβο	Φιλλαρία, Γουμένισσας		17	1	6	Τιμάριο τοῦ Hüseyin, δεξαλφοῦ τοῦ
36	Κονικόβο	Στρίβα, ή, Γενιτσόν		13		7	Deli Musa.
37	Τουρκοχώρι	Μεσιά, Γενιτσών		12	1	23	Τιμάριο τοῦ Ilyas, πρώην υπηρέτη τάταρο.
38	Μιλοβάν Ρεβενίκ	Μεγάλη Γέφυρα, Πιερίας Μεγ.Παναγιά, Αρνατας		41	6	20	Τιμάριο τοῦ Ahmed, γιοῦ τοῦ Sole. Οἱ κατοικοι τοῦ χωριού Νικήτης (Nikitis) πληρώνουν ἀντίτυπο φόρου (resm-1 bedel). Αὐτὸ τὸ χωρίο δόθηκε στὸν Selânikî Ahmed καὶ στὸ γιό του Davud ἀντὶ γὰρ τὸ χωρίο Poly-oros τῆς Θεσσαλονίκης. Τὸ πήραν ἀπὸ αὐτοὺς καὶ δοθῆκε στὰ ἀδέλφια

<i>a/a</i>	<i>ἀνομασία χωριοῦ</i>	<i>ἡέα ὀνομασία</i>	<i>τμῆ-</i> <i>μα</i>	<i>χωτιανὸι</i>	<i>μυστουμάνου</i>	<i>Tιούλικων</i> <i>τούλικων</i>
40	Μορόφρτσα		<i>σπι-</i> <i>τια</i>	<i>ἄγα-</i> <i>μοι</i>	<i>σπι-</i> <i>τια</i>	<i>ἄγα-</i> <i>μοι</i>
41	Πρενοβίτσα		<i>χῆ-</i> <i>ρες</i>	<i>χῆ-</i> <i>ρες</i>	<i>χῆ-</i> <i>ρες</i>	<i>Tιούριο</i> τοῦ <i>Buhran Kapci</i> ἀπὸ τὸν Aydin.
42	Χαρζὺν Κιλὶ	<i>*Αρζαν, Θεσ/νίκης</i>	<i>λαγκαδάκι, Κιλκίς</i>	44 4 5	44 4 5	Τιμάριο τοῦ γνωστοῦ Dimiski. Πέρα- σε σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸν Şamli 'Ali Bey.
43	Οὐλασίκ			10 1 2		15
44	Μπογρόδιτσα	<i>Μυλότοπος(,), Γενιτσών</i>	<i>42 4 11</i>			Τιμάριο τοῦ 'Ömer, γιοῦ τοῦ Kırca 'Ali. Επειδὴ ήταν δικῆ του γὴ δόθη- κε στοὺς γιοὺς του Hamza καὶ Yusuf. στὸν Pasa Yiğit καὶ τὸ γένο του Yusuf ἀντὶ γὴ τὸ χωρίο Πρεμπόδιστα. Μέ- σα Zilkade 856(23-11/2-12-1452).
45	Τρεῖς Γαζήδες		<i>Ρόδο Κιλκίς</i>	12 2 2	15 2 5	
46	Ρούπα			1	1	
47	Βαρδαριώτη	<i>Βαρδαρόφτσα, Αξιοχώ- ριο Κιλκίς</i>	23 2 14 4			Τιμάριο τοῦ Hacı, γιοῦ τοῦ 'Ali. Πέ- ρασε σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ τὸν αδελφό του Mehmed. Δόθηκε στὸν Hamza Bey, mir-i sancak-ı Amavud ῶς ταφλίκι.

<i>a/a</i>	<i>ἀνομασία χωριοῦ</i>	<i>νέα ὀνομασία</i>	<i>τηλῆ-</i>	<i>χρυστιανὸς</i>	<i>μονοπονήμανος</i>	<i>τριαδοπάκια</i>
			<i>μα</i>	<i>σπι- ἀγα-</i>	<i>σπι- ἄγα-</i>	<i>χῆ-</i>
			<i>τια</i>	<i>μοι</i>	<i>τια</i>	<i>μοι</i>
48	Κιλκίς	Κιλκίς	24	2	2	3
49	Οβύνοβα	Μακρυχώρη, Κιλκίς	6			
50	Γιανέσεβο	Μεταλλικό, Κιλκίς	V	3		
51	Βάρδενα	Ληνότοπος, Κιλκίς		6	18	5
52	Τοπτσι Ίμπραχι	Τοψιν, Γέφυρα Θεσ/νίκης	4	1	22	
						Τημάριο τοῦ Ημέρα, γιος τοῦ Kara İlyas. Είναι παλαιό του κτήμα. "Εξαίνενα ληθυοτροφεῖο (dalyan) «μονοπάλιο».
53	Καλίνοβο	Σουλτογιανένκα, Κιλκίς	37	3	3	
54	Ράτες	Ράτες, Ήλιόφωτο, Κιλκίς	12	1	2	Τημάριο τοῦ Pir Mehmed, Müstansır çelebi (βιοθεού δούλων); Πέρασε σ' αὐτὸν ὁπό τον Yusuf. Mülk τοῦ Fakir İdris.
55	Διαβατά	Διαβατά, Θεσσαλονίκης	21	2	3	Γιά δεύτερη φορά ζήτει έπιστραφεί στὸν Yusuf. 'Αργής Ramazan 849(10 Αλεξανδρίου 1445).
56	Ντογαντζί		9	1		
57	Τσελτικτσί	Πεντάλωφο, Γενιτσῶν	13			18
58	Πέτκος	Κρήνη, Χαλκιδικῆς	24	2		Συμπλήρωμα.
59	Κρινίδα					4 Οἱ Γιουρούνκοι εἶναι ρυζοκουλλιεργήταις.
60	Στογιόκοβο ή Κοδβαντζ		V	12	1	1
61	Μπομπρέκοβο		V	9		Τημάριο τοῦ Radahne (:). Έχει μπεράτι τοῦ σουλτάνου μας.
62	Τουμπιά	Δούμπιά, Χαλκιδικῆς	16	2		
63	Τοπτσι Ίμπραχι	Γέφυρα	22	1		

<p><i>δημασία χωριού</i></p> <p>64 Καρυκότς</p>	<p><i>νέα δημασία</i></p> <p>της σταθμών καθημάτων</p>	<p><i>χριστιανοί</i></p> <p>της μετανάστης</p>	<p><i>μονσονήμανοι</i></p> <p>της πολιτικής</p>
α/α	της μετανάστης	της μετανάστης	της πολιτικής
65 Όρεσοβιτσα	Πενταδάσσος, Κιλκίς	Πενταδάσσος, Κιλκίς	Πενταδάσσος, Κιλκίς

Τημάριο τοῦ 'Ali, γιοῦ τοῦ İnhan. Δόθηκε στὸν Umur γιὸ τοῦ Kara İlyas ἀντὶ γιὰ τὸ ἱγμονοφρεῖο ποὺ δόθηκε στὸν Damaskī. Οἱ κάτοικοι εἶναι ναυτικοί, δουλεύονται στὸ Βαρδάρη, στὰ σύνορα τοῦ 'Αβρέτ Χισάρη. Είναι μετεπλόκο βακούφι πλοίων. Στὰ χέρια τους ὑπάρχουν διατάγες τοῦ Emir Süleyman καὶ τοῦ σουλτανοῦ ὅτι εἶναι ἀπαλλαγμένοι (μιά αντίτιμη μεταλλεύματα). Τὸν ὄλον τοῦς ἔκτακτους φόρους,

Τημάριο τοῦ 'Ali, γιοῦ τοῦ İnhan. Δόθηκε στὸν Umur γιὸ τοῦ Kara İlyas ἀντὶ γιὰ τὸ ἱγμονοφρεῖο ποὺ δόθηκε στὸν Damaskī. Οἱ κάτοικοι εἶναι ναυτικοί, δουλεύονται στὸ Βαρδάρη, στὰ σύνορα τοῦ 'Αβρέτ Χισάρη. Είναι μετεπλόκο βακούφι πλοίων. Στὰ χέρια τους ὑπάρχουν διατάγες τοῦ Emir Süleyman καὶ τοῦ σουλτανοῦ ὅτι εἶναι ἀπαλλαγμένοι (μιά αντίτιμη μεταλλεύματα). Τὸν ὄλον τοῦς ἔκτακτους φόρους,

8 2 Βακούφι τοῦ Şeyh Elvan.

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

2

<i>a/a</i>	<i>ἀνομαστα χωροῦ</i>	<i>νέα ὀνομαστα</i>	<i>τμῆμαστανοι</i>	<i>μουσικάμανοι</i>	<i>ταρφλίκανα.</i>
67	Κίρτζστα		10 τια μα σπε- τια	1 δῆμα μοι θεῖ τια	Τημάριο τοῦ Στάντσε, γιοῦ τοῦ Παλμίσ (.). Πέρασε σ' αὐτὸν ἀπό τὸν Mustafa, γιὸ τοῦ Germiyan.
68	Τσεπρεντζί	Τσαπράνι, Κεραμίδι Χαλκιδικής	15 15 15	1 1 1	Τημάριο τοῦ Kasum και τοῦ Ahmed, γιῶν τοῦ Kul Hamza. Τεργιανας ξφεδροί (eskinci) από φιλόκες (mustahfizan).
69	Μπέρμπες	Βεροία, Βεροίας			
70	Κιρέτς	Χορήγη, Κύλκις	V	12	1
71	Καζάνοβα	Κοτύλη, Κύλκις			5
72	Μασίκοβα	Εὔζωνοι, Κύλκις	19	2	Τημάριο τοῦ Sidi και τοῦ Ilyas, γιῶν τοῦ Mehmed, γιοῦ τοῦ Gönülç.
73	Κυπαρίτς		20	5	
74	Λέτοβα	"Αγιος Αντώνιος, Κιλκίς	18	2	Τημάριο τοῦ Barak. Επειδή αὐτὸς λαποτάκησε, κατὰ τὸν Samli 'Ali Bey, δόθηκε στὸν Silihdar Yusuf. Επειδή κι αὗτος λαποτάκησε στὴν Οθωναρία, δπως εἶπε ὁ Samli 'Ali Bey, δόθηκε στὸν Selçük, γιὸ τοῦ Hamza.

75	Mezra'a "Ayio Pitsri	νέα ὀνομαστά	τημῆταινοὶ μονοσυνδέματον	Τιμάριο του Ηζιρ, ὅπο τοὺς δούλους (gulam) του Σαμλί 'Ali Bey.
76	»	Παλιόκαστρο	στήταινοὶ μονοσυνδέματον	Είναι κατεστραμμένες γεωργικές πε- ριοχές. Δάδηκαν γιατί δεν είναι στά- χέρια κανένος. Λένε είναι στά σύνορα κανενός. Δάνει διεκδικοῦνται. Τις κα- λλιεργεῖ κάθε άρδον όφετον έγινε ί- διοκτήτης.
77	»	Γιάννη Κίλιου	τημῆταινοὶ μονοσυνδέματον	Τιμάριο του Κουρού Μούσα. Τώρα οι περιοχές δόθηκαν στὸν ίδιο γέρο καὶ στοὺς γιοὺς του Dur 'Ali καὶ Huseyin ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἔχουν κοινὰ καθή- κοντα. Τέλη Cemaziiülahir 857(8/17- 7-1452).
78	Mezra'a Göniil		κενός	
79	»	Baba	κενός	

Βιλαέτι Θεσσαλονίκης

a/a	δημοτικά χωρού	νέα δημοσία	χωριτανοί	μουσουλμάνοι	Ιτιλικά
			τημή-	σπί-	άγα-
			μα	τα	χή-
			μοι	ρες	μοι
1	"Άγιος Μάιος	"Άγιος Μάιος, Χαλκιδ.	62	3	11
2	Γκαλάτιτσα	Γαλάτιτσα, Χαλκιδικής	134	3	17
3	Μεζ. Καρκάρα	Καρκάρα, Χαλκιδικής			
4	» Γεράνι	Μεσόκεφρο, Λαγκαδάς			
5	» Αητοχώρι				
6	Έρδυνιε	Ρεντίνα, Χαλκιδικής	71	7	12
7	Λούκι	Μελισσουργός	V	83	5
8	Σιγαρικ			4	4
9	Νιζώρι		14		1
10	Γκάνια	Παλιόχωρα, Λαγκαδά		8	
11	Σανά	Σανά, Χαλκιδικής	4		
12	Σιδηροκαστια (Sidrekapsi)				
13	"Άγιοι Σαράντα		40	5	2
14	Όρμιλια	'Ορμιλια, Χαλκιδικής	58	3	16
15	Νικήτη (Nikito)	Νικήτη, Χαλκιδικής	V	35	3
16	Κουρούτζι 'Αβοΐς		10	2	
17	Ζουμπάτες	Τρίλοφο, Θεσσαλονίκης			

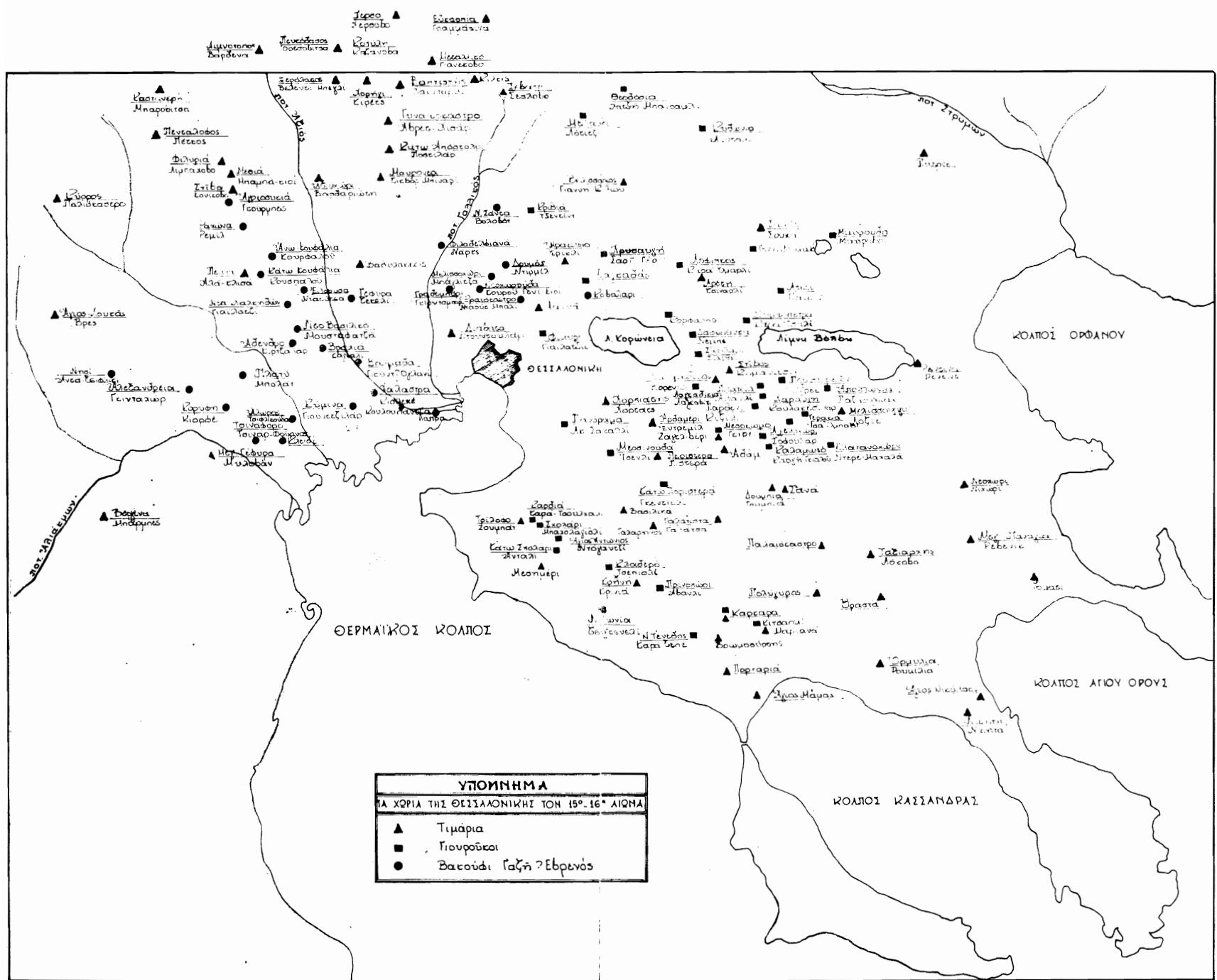
Ζευμέτι τοῦ Dēfētēr Murad Bey. Πέρασε σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸn Mehmed Bey, γιὸ τοῦ Turhan Bey, μὲ τὸ 'Αβρέτ Χιστέρ. 'Υπάγεται στὸν "Άγιο Μάιο. 'Υπάγεται στὴν Γαλάτιστα.

Τὰ χωριά 'Ερέντινε, Λοζίκι καὶ Σιζαρία πληγρῶνου κατ' ἀποκοτή (μακρὺ) 20.000 ἄσπρα.

Ήταν μεταλλεῖο ὄργυρου. Τώρα είναι χάσι τοῦ σονδατάνου. Οἱ κάτοικοι δίνουν bedel. Πέρασε σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸν Çağatay Hizir. Πέρασε σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸν Yusuf, γιὸ Timurtash. Πέρασε σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸν Ahmed, γιὸ Sole. Πέρασε σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸν 'Ali. Τοῦ δόθηκε ἀπὸ τοῦ Dēfētēr Sinan Bey. Συντοκατήτης είναι ὁ Mustafa Bey, γιὸς Νικηφόρου.

- 18 Τσιφλίκι Μπόρτζα Τιμάριο τοῦ Dervis Kamber. Τὸ καλλιεργεῖ ὁς τσιφλίκι.
- 19 Τσιφλίκι Σουγκούρ Μπέη

a/a	δημοσία χωροῦ	νέα δημοσία	τ μῆ- μα	χριστιανοὶ	μουσουλμάνοι	Tοιαδιάκυπτα.	
			στή- μα	ἄγα- μοι	στή- μα	Χῆ- μοι	χῆ- μες
20	Αρδούμέρι (Izmir)	Αρδούμέρι, Χαλκιδικῆς	V	10	4	8	Τιμάριο τοῦ Zağanos, serasker. Πέρασε σ' αὐτὸν ἀπό τὸν Bahadur.
21	Ζαβαρίκ	Ρεβενίκι, Μ. Παναγία	V	4	1		
22	Ντρυαντζή	Άγ. Αντώνιος, Χαλκιδ. Αγ. Αντώνιος, Χαλκιδ.	14	1			
23	Πιστερά	Περιστερά, Λαγκαδᾶ	V				
24	Καλαρινός	Γαλαρινός		8	1		
25	Βρωμοσύρη	Βρωμοσύρης, Χαλκιδ.		32	4	4	Τιμάριο τοῦ Sofi Hizir, σκλάβου τοῦ δημοσίου (galami mir). Πέρασε σ' αὐτὸν ἀπό τὸν Saruca. Δόθηκαν ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πολύγυρο στὸν Mahmud καὶ τὸν Isa, γιοὺς τοῦ Kara Yusuf Mansur. Τέλη Recep 856(7/16-8-1452).
26	Πολύγυρος (Polyguros)	Πολύγυρος, Χαλκιδ.		10			Ο Πολύγυρος καὶ τὰ Ρεβενίκια δόθηκαν στὸν Selaniklu Ahmed καὶ στὸν γιό του Davud. Τέλη Recep 859(7/16-7-1455).
27	Kmuçul (:						
28	Μεζ. Κογιά Καλή						
29	» Πρεσκόβ						
30	Μεζ. Καμάνα						
31	» Αγιο Ρίστι						
32	» Παλλόκαστρο						
33	» Γάννη Κίλιου						
							Τιμάριο τοῦ Hizir, δούλου (gulam) τοῦ Şamlı Ali Bey. Τοῦ δόθηκε ἐπειδὴ δὲν ἀνήκε σὲ κανένα. Μέτα Zilkade 856(23/11/2-12-1452). Η Τανστάχερια τοῦ Kadri Θεσσαλονίκης. Τοῦ ξαναδόθηκε στὸν άρχες Cemazülahir 857(19-6/28-6-1453). Λίγους μήνες ἀργότερα δόθηκε πάλι στὸν Hizir.

			χρονικό	μονογνήματον			
a/a	δηνομασία χωριού	νέα δηνομασία	τωνī- μα	στή- τα	χή- μοι	χή- ρες	τωνīχνημάτων.
34	Βρωμοσύρη	Βρωμοσύρη, Χαλκιδικής V					Τιμάριο τον Έζον Ilyas, gulam-i mir.
35	Βορός	Βορός, τοποθεσία τῆς 'Ορμηλας	6	1			Τὸ 852(1448) δόθηκε ὡς συμπλήρωμα στὸν Κα- ραδόλ, γιὸ τῷ Hazine.
36	Καμάντα	Γεωργιάνο, Βεροίας (:	13	1	1		Τιμάριο τον Mustafa Selânikî.
37	Σασαλί		28	1			
38	Γκόρνα Φόλια (:	V	28	2	8		Τιμάριο τον Çavus Hızır, γιὸν τοῦ Cura Çavus.
39	Zarıklıβέρι	Zaġeklubéṛi	16	1	2		Τὸ 853(1449) δόθηκε, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Zaġeklubéṛi,
40	Αδάμ	Ἀδάμ, Λαγκαδᾶ	16	2	4		στὸν Vardarlı Salih Fakih. Τὸ Zaġeklubéṛi δοθη- κε τὸν İshak, ὀρφανὸν τοῦ Hızır Çavus.
41	Μεζ. Γκρούνια ḥ Μπακάρ Καβᾶκ						Κενό. Συμπλήρωμα ὡς δῆμο. Ἀπὸ τὸ μοναστή- ριο Ἀγαπηνοῦ.
42	Σηρτζε	Σερτσλί, Κιλκίς		5	3	1	Τιμάριο τον İne Beğî, γιὸν τοῦ Saro Umrur. Πέ- μεσε σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸν ἀδελφό του Durud.
43	Μεζ. Saro Kesiş (τοῦ μοναχοῦ Σάρο)						Κενό.
44	Μεζ. Μαυροστοκά						Βασούφι τον İmām τοῦ İçquonio στὴ Θεσσαλο- νίκη. Τὴν εποχὴ τοῦ σουλτάνου Bayezid Hünd- kâr ἦταν στὰ χέρια τοῦ ἡμέρη Hamidi'd-din.
45	Ντουντούλας (εξώ μέρος τὸ τεφέρι, κενός)						Τιμάριο τον Yakub γιοῦ, Hacı Mustafa. Ήταν στὴν İδιοκτησίᾳ του.
46	Πορτεριά	Πορτεριά, Χαλκιδικής	22	3	12		Ίδιοκτησία (mülk) τον 'Ali Bey Şamlı, συζεύ- τῆς Θεσσαλονίκης. Στὰ χέρια του ὑπέρχει δια- ταγὴ τοῦ Hündkâr. Εἶναι γεωργικὴ περιοχὴ (ekinlük), ὑποκείμενη στὸ ίδιο χωριό. Εἶναι ίδιοτητίσια (mülk).
47	Μεζ. Κυρούδι						

<i>a/a</i>	ἀνομασία χωριόν	<i>nέα ὀνομασία</i>	<i>χωστανοί</i>	<i>μονοευθύμιανοι</i>	
48	Μεζ. ΠοντιαΚαλόστρα (ξέω ἀπὸ τὸ τεφτέρι, κενός)		<i>τυμή-</i> <i>μα</i> <i>σπή-</i> <i>τια</i> <i>χή-</i> <i>μοι</i> <i>σπή-</i> <i>τια</i> <i>άγα-</i> <i>μοι</i> <i>χή-</i> <i>μοι</i> <i>ρες</i>	<i>Tουμάριο τοῦ Κεσαντού Υψηλού Δοθῆκε ως ζήτηλον.</i>	
49	Ακρωτήρι (τὸ ξεθοτροφεῖο τοῦ)				Τιμάριο τοῦ Mustafa Hüveyis, γιοῦ τοῦ Ayako, ἀπὸ τοὺς «μεθοδόφορους» (ölüfeciyan) τοῦ Sultan Mehmed. Τὸ 855(1451) δόθηκε ἀντὶ γιὰ τὸ χωρό Κούπες στὸν Kasim Paşa, θεῖο τοῦ İshak Paşa. Τὸ χωρό Κούπες δόθηκε στὸν Halil Paşa.
50	Βραστά	Βραστά, Χαλκιδικῆς	V	27 2 2	Τιμάριο τοῦ 'Ali, γιοῦ τοῦ Kuruci. Τμῆμα τοῦ ἀνήκει στὸν Sykomyros καὶ στὸν ἀδελφό τοῦ Λημῆτρη.
51	Χίρσοβο	Χέρσο, Κιλκίς	V	17 5 1	Τμῆμα τοῦ χωροῦ ἡταν τιμάριο καστροφυλάκων (mustah fizan), καθός καὶ τὸ ἔνα τρίτο ενὸς μύλου.
52	Ποντρασίτσα (:				
53	Μεζ. Μάρωρ Λείκα (Kara Lefke)				Τιμάριο τοῦ Μίχου, γιοῦ τοῦ Ντούτροβότ, Μετά τὸν θάνατο τοῦ δόθηκε στὸν Hindustani Kamber, μὲ τὴ μεσολόγβηση τοῦ Samli 'Ali Bey, τὸ 852 (1448).
54	» "Αγιος Μάριος				Οἱ δύο αὐτοὶ mezra'ā ἡταν κενοὶ (halı) καὶ μὴ καταγραμμένοι (haric ez defter).
55	Βραστά	Βραστά, Χαλκιδικῆς	V	27 2 3	Τιμάριο τοῦ Σέρβου Νικόλα καὶ τοῦ Κάλτσα, γιοῦ τοῦ Kâfir (άπιστου) Hamza. Τύρα τὸ μερίδιο τοῦ Σέρβου Νικόλα...
56	Γκαμρή (:		V	3 1	"Οσο ἔχει τὴ νομή τοῦ κάνει τὸν ίμάτη καὶ φολέγει τὸ κάστρο. Αρχές Σέβαν 855(29-8/7-9-1451).
57	Μεζ. Αντρύόνεα				Οἱ παγιάδες εἶναι ρυζοπαραγωγοί καὶ ἀλατάδες.
58	"Αγιος Γεώργιος				· Απὸ τὴν 'Αντρύόνεα καὶ κάτω εἶναι στὰ ζέρια τοῦ οὔραμον Κάθσα, γιοῦ τοῦ Kâfir Hamza.

a/a	<i>δημοσια δωροῖσ</i>	ἡεὰ δημοσία	<i>τρυπή-</i> <i>μα</i>	<i>χριστιανοὶ</i>	<i>μουσουλμάνοι</i>	<i>Tοιχόων</i> <i>τακτικῶν</i>
59	Μεζ. Νιγδρι Βρός	Νεοχώρι, Χαλκιδικής Βρές, "Άγιος Λουκάς	V τια	χτή- μοι φες	σπλ- τια μοι	τριγ- τια μοι φες
60	Μεζ. Νιγδρι Βρός	Πύργοι (ιμαν-ι kule).				Πέρσες σ' αντανάκληση τη Μονή Ιβήρων (Ivir). τοῦ 'Αγίου Όρους.
61	Βόσανη	Βόσανη, Σερρών (:)	V τια	χτή- μοι φες	σπλ- τια μοι	τριγ- τια μοι φες
62	Γοιμάτο Κούος (;	Γοιμάτι, Αρνατιας	V τια	χριστιανοὶ	μουσουλμάνοι	Βυζαντίου τοῦ Ιμάμη τοῦ Πύργου (imam-i kule). Τοῦ Bayezid Hündek. Τώρα είναι στάχεια τοῦ Ahmed Fakih, γιοῦ τοῦ Tahir.
63	Γοιμάτο Κούος (;	Γοιμάτι, Αρνατιας	V τια	χριστιανοὶ	μουσουλμάνοι	Τιμάριο τοῦ Ahmed, γιοῦ τοῦ Kedhuda Doğan Bey. Τὸ 855(1451), έπειδὴ αὐτὸς φιλάκιστης, τὸ τιμάριο δόθηκε στὸν Solak Ayas, ἀδελφὸ τοῦ Ni sancı Ibrahim, έπειδὴ στάλθηκε ἀπὸ τὴν Πόλη (Kapı) φεριάν.
64	Paralafiti-oğlu Kone					Τιμάριο τοῦ Umur Bey, γιοῦ μπέη τῶν Müsellem τοῦ σαντζακίου. Τοῦ δόθηκε ὁ διάρροις στην εἰναι στάχεια κανενός,
65	"Άγιος Νικόλαος	"Άγιος Νικόλαος, Χαλκιδικῆς	37	1	1	Τιμάριο τοῦ Mahmut, γιοῦ τοῦ Kedhuda Doğan Bey. Κενός καὶ μὴ καταγραμμένος.
66	Μεζ. Σαράντα					
67	Λαϊνά	Λαϊνά, Θεσσαλονίκης	32	2	1	Τιμάριο τοῦ İne Bey, γιοῦ τοῦ Sarıca Hızır. Τὸ 856 (1451) ἦταν κενὸ καὶ οἱ κάτοικοι διασπορισμένοι.
68	Μεζ. Βέργος					Τιμάριο τοῦ İshak, δούλου (gulam) τοῦ Şamli 'Ali Bey.
69	Aya Rusah					
70	Σινιλ					
			V	9	1	

	<i>a/a</i>	<i>δημόσια χώρου</i>	<i>μέσα δημόσια</i>	<i>χριστιανοί</i>	<i>μουσουλμάνοι</i>	
71	Μεσημέρι	Μεσημέρι, Θεσ/νικης	<i>τημῆ-</i> <i>μα</i>	<i>σπί-</i> <i>τα</i>	<i>άγα-</i> <i>μοι</i>	<i>σπύ-</i> <i>τα</i>
72	'Ηλιας		<i>χειρό</i>	<i>χή-</i> <i>ρες</i>	<i>άγα-</i> <i>μοι</i>	<i>χή-</i> <i>ρες</i>
						<i>Iστορική</i>
						<i>παραδοσιακή</i>
73	Μοναστήρι του Χορτάτη					Οἱ κάτοικοι τοῦ εἶναι ἀλατάδες. Στὰ σύνορα τοῦ Χορτάτη.
74	Μεζ. Ηονάτο Ασάνα					
75	Βαλμάδες					
1	Ζωρτάτες	Τριλοφο, Θεσσαλονίκης	8	13		Στὴν ἐπικαρπίᾳ (tasarruf) τῶν γιῶν τοῦ Kâfir Hamza. Πέρασε σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὸν πατέρα τούς. Στὰ χέρια τούς ὑπέρχει διαταγὴ τοῦ Hündür. 'Υποκείται στὴν Καλαμαρά. Τρία χωράφια, 12 στρέμματα. Περιοχὴ δύο λευγαριθμῶν (gifts). Δύο μώλοι. Μόλις ἀπλού ἀπίστου κατεστρομένος.
2	Ντιρμισλί	Κούλωμα, Κιλκίς	41	4		Τιμάριο τοῦ Yusuf, γιοῦ τοῦ İsmail Bey, γιοῦ τοῦ Öz Bey. Υπόκειται στὸ Boğdanos.
3	Μεζ. Καρπάνο					
4	*Άγιο Φώση					
5	Βασιλικὰ Ἡ Kadi-Köy		124	18	34	

<i>a/a</i>	<i>δημομασία χωρού</i>	<i>νέα δημομασία</i>	<i>τημῆ-</i> <i>μα</i>	<i>χρωτικοί</i>	<i>μονοσυνήμανοι</i>	
6 Μαριανά	Μαριανά, Χαλκιδικής	73	16	13	Τιμάριο τοῦ Musa, γιοῦ τοῦ Paşa Yiyit, καὶ τοῦ Hiseyin, γιοῦ τοῦ Hizir. Ο Μusa ἔχει μπεράτι τοῦ Ya'kub Paşa καὶ ὁ Hüseyin τοῦ Mustafa Paşa.	
7 Τσέρνικ	'Αρετή, Λαγκαδά	V				
8 Τοπσιλάρ	Τόψιν, Γέφυρα Θεσσαλονίκης		68	9	Τιμάριο τοῦ Veys. "Ἐχει μπεράτι τοῦ Ya'kub Paşa. 'Υπόκειται στὴ Θεσσαλονίκη.	
9 Ντρουντούλάνι	Ντρουντούλάρ, Διαβατά			8	Τιμάριο τοῦ Ahmed, γιοῦ τοῦ Ayas. "Ἐχει μπεράτι τοῦ Mustafa Paşa. 'Απὸ πρόσθετο τμῆμα (zeva id) τοῦ Veys.	
10 Μεζ. Βόρινα	Βορινός, Νικομηδιόν				'Απὸ πρόσθετο τμῆμα τοῦ ζεμετού Θεσσαλονίκης.	
11 Κοράνιτσα	Στρίβες, Λαγκαδά	50	13	3	Τιμάριο τοῦ Kapuci Yusuf. "Ἐχει σούλτανικό μπεράτι. 'Υπόκειται στὸν Χορτάτη. 'Απὸ πρόσθετο τμῆμα τοῦ Haci Zaganoς καὶ τοῦ 'Ali.	
12 Σασαλὶ ή Πεντεράλι	Κληματαριά, Κιλκίς		53	10	'Υπόκειται στὴ Θεσσαλονίκη. 'Απὸ πρόσθετο τμῆμα τοῦ Haci Zaganoς 'Ali.	
13 Κογιούν Χαλλ			23	8	'Υπόκειται στὸ Γενιτσά. 'Απὸ πρόσθετο τμῆμα τοῦ Isa.	
14 Πατρίκ	Πατρίκι, Νιγρίτας		47	4	Τιμάριο τοῦ Kapuci Murad. "Ἐχει σούλτανικό μπεράτι. 'Υπόκειται στὴ Θεσσαλονίκη.	
15 Μπρατάνιστα	Χαράδρας, Βεροίας	46	2	5	'Υπόκειται στὴ Βέροια.	
16 Μεζ. Χροσό					'Υπόκειται στὴ Βέροια.	

a/a	ἀνομασία χωριού	νέα δημοσία	χριστανοί	μονοπλημάνοι	καρδιοί	τυλιγκή		
17 Γκούάτο	Γουάτη, Ἀρνατάς	65	4	8	Τυμάριο τοῦ Cavus Mehmed, γιοῦ τοῦ Islam.			
					Απὸ τοὺς τσαύουσθες τοῦ Mir-i Miran τῆς Rumili. Ἐγέι σολτανικό μπεράτι.			
					Υπόκειται στὴν Καλαμαριά. Οἱ μοναχοὶ τῆς μονῆς Ἰβήρων πληρώνουν δεκάτη γιὰ ἐλάσσους. Οἱ μοναχοὶ τῆς μονῆς Ζαγρόφου πληρώνουν γιὰ ἀμπελαὶ καὶ μελισσαὶ.			
18 Μεζ., Αυτάνογλη					Καλλιεργημένη περιοχὴ τοῦ Ἰδιου οχωριοῦ.			
19 Κουρουτζῆ ἢ Καγιά Μπιναρῖ								
20 Ἀγιος Νικόλαος	Άγιος Νικόλαος	43	5		Τυμάριο τοῦ Yusuf, γιοῦ τοῦ Benli. Ἐχει μπεράτι τοῦ Mustafa Paşa.			
					Υπόκειται στὴν Καλαμαριά. (Μέσα στὰ σύνορα τοῦ οχωριοῦ ἡ μονὴ Σενοφωντος ἔχει δύο τεφλίκια καὶ πληρώνει 377 ἀσπρα, ἐνδὲ οἱ κάτοικοι πληρώνουν 4.911 ἀσπρα).			
21 Μονή Ρούς	Ρωσικὸ Μετόχι, Νέα Ἀντιγόνεα, Χαλκιδικῆς							
22 » Κουντλουμπούς								
23 Σαζάνταρνα ἢ Σαγιρτζί								
24 Καρά Τσοχαλί	Καρδιά, Θεσ/νίκης	39	4		Τυμάριο τοῦ Murad, γιοῦ τοῦ Turgut. Ἀνήκει στὴν Καλαμαριά.			
25 Γραμμάτινα	Εβοκαρπία, Κιλκίς	12	2	1	Ἀνήκει στὴ Θεσσαλονίκη.			
					Ἀνήκει στὸ Νεαρύ Χισάρ.			

<i>a/a'</i>	όνομαστα χωριών	νέα ονομασία	ταξī- μα	χριστιανοί	μουσουλμάνοι	Τιμάριο των τριβόλων
26	*Αγ. Μαρίνα	*Αγ. Μαρίνα. Χαλκιδ.	24	2	Τιμάριο του Evrenos, γιου του Yusuf.	
27	Μεζ. *Αντιόνεια				'Ανήκει στην Καλαμαριά.	
28	» Μποντούρη *Αγ. Παρασκευή	*Αγ. Παρασκευή, Βασι- λικόν	8		'Ανήκει στην Καλαμαριά.	
29	Μαρτικοβό	Εύζωνοι, Κιλκίς	18	5	Τιμάριο του Haci, γιου του Turhan, και του Hüseyin, γιού του Hasan Çelebi.	
30	Κενάρες		37	5	'Ανήκει στο διάβατο Xistip.	
			2	2	'Ανήκει στην Καλαμαριά.	
31	Βαλμή	V 16		1	Τιμάριο του Karagöz Bey, Σταυλάρχη της Αν-	
32	Πτερούρι	V 4			λήσ (mirahor-i Dergâh-i 'Ali).	
33	Τσελτικτσί	V 19		1	'Ανήκει στη Θεσσαλονίκη.	
34	Τσελτικτσί	V		3	Τιμάριο του Yusuf και του Γενίτσαρου Süley- man.	
35	Βαλμή	V 15				
36	Μπαρούτσα	Κοστανερή, Πανονίας	38	1	Τιμάριο του Kasim Çelebi.	
37	Πολύγυρος (Polyora)	Πολύγυρος	49	1	'Ανήκει στην Καλαμαριά.	

ώνονται τὰ χωριὰ Ἀποστόλη ἢ Παλιὰ Ἐκκλησία καὶ Tıkvor Bınarı, ποὺ ἀνῆκαν στὸν Ἰσά, γιὸ τοῦ Γαζῆ Ἐβρενός Μπέη¹. Αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦσαν τιμάριο, ἀλλὰ ἡταν ἴδιοκτησία τοῦ Ἰσᾶ Μπέη. Ἀργότερα συμπεριλαμβάνονται στὰ χωριὰ τοῦ μεγάλου βακουφίου τοῦ Γαζῆ Ἐβρενός καὶ τῶν ἀπογόνων του.

2. Τὰ χωριὰ τῶν Γιουρούκων

Ἐνας μεγάλος ἀριθμὸς χωριῶν τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας εἶχε τουρκικὸ πληθυσμό. Αὐτὸς ἐγκαταστάθηκε στὴν περιοχὴ σὲ διάφορες ἐποχές. Οἱ πρῶτοι Τούρκοι ποὺ ἐμφανίζονται ἔξω ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὸ 1372 ἥδη, εἰναι οἱ πολεμιστὲς τοῦ Γαζῆ Ἐβρενός Μπέη². Αὐτοὶ ἰδρύουν τὰ Γενιτσά³, ἐγκαθίστανται στὰ γύρω χωριά, καταλαμβάνουν ἢ ἰδρύουν μικρὰ κάστρα καὶ χρησιμοποιῶντας τα ὡς ὄρμητήρια ἐπιδίδονται στὴ συστηματικὴ λεηλασία καὶ ὑποταγὴ τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας.

Ο ἀριθμὸς τῶν πρώτων αὐτῶν Τούρκων ἀσφαλῶς δὲν ἦταν μεγάλος. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία τοῦ 1385 ὁ Μουράτ Α' ἐγκαθιστᾶ τουρκικοὺς πληθυσμούς, νομαδικοὺς ἢ ἡμινομαδικοὺς ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Σαρουχάν τῆς Μ. Ἀσίας, στὶς περιοχὲς τῶν Σερρῶν, τοῦ Ἀξιοῦ, τοῦ Λαγκαδᾶ, τοῦ Ἀβρέτ Χισάρ, τοῦ Μπογντάν καὶ τῆς Βόρειας Χαλκιδικῆς⁴.

Γύρω στὰ 1394 ὁ Βαγιαζίτ Α' ἐγκαθιστᾶ δεύτερο κύμα Τούρκων σὲ πολλὰ χωριὰ ποὺ εἶχαν ἐγκαταλειφθεῖ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τους. Τουρκικοὶ πληθυσμοὶ πρέπει νὰ κατέφυγαν ἐπίσης στὶς βαλκανικὲς χῶρες γύρω στὰ 1400, φεύγοντας μπρὸς στὴ μογγολικὴ ἐπιδρομή⁵. Ἀναγκαστικὲς μετακινήσεις τουρκικῶν πληθυσμῶν ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία στὰ εὐρωπαϊκὰ ἐδάφη πραγματοποίησε ἡ δθωμανικὴ διοίκηση καὶ ἄλλες ὡς τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰ. Αὐτὲς εἶχαν σκοπὸ εἴτε νὰ αὐξήσουν τὸν λιγοστὸ μουσουλμανικὸ πληθυσμὸ στὶς χῶρες αὐτὲς ὅπου ἐπικρατοῦσαν οἱ χριστιανοί, εἴτε νὰ ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὶς ἐστίες τους στὴ Μ. Ἀσία μουσουλμανικοὺς πληθυσμούς, ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ δημιουργήσουν προβλήματα στὸ κράτος γιὰ θρησκευτικοὺς ἢ φυλετικοὺς λόγους⁶.

1. Γιὰ τὸν Ἰσᾶ Μπέη βλ. Β. Δημητριάδη, 'Η Κεντρικὴ Μακεδονία, σ. 216.

2. Βακαλοπούλου, 'Ιστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 29. Γιὰ τὴν ἐγκατάσταση τῶν Γιουρούκων στὴν Κεντρικὴ Μακεδονία βλ. ὁ.π., σ. 49 κ.ἔ.

3. Δημητριάδη, ὁ.π., σ. 22-23, 62-64.

4. M. T. Gökbilgin, Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-i Fâtihân, İstanbul 1957, σ. 13-14.

5. Gökbilgin, ὁ.π., σ. 17. Βλ. ἐπίσης Βακαλοπούλου, 'Ιστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. 1, Θεσσαλονίκη 1961, σ. 219-220. Τοῦ Ἰδιού, 'Ιστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 49 κ.ἔ.

6. Βλ. Gökbilgin, ὁ.π., σ. 20, 29 κ.ἔ.

Οι νομαδικοί ή ήμινομαδικοί αὐτοὶ πληθυσμοί, γνωστοὶ ώς Γιουρούκοι (Yürük), ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασή τους στὰ Βαλκάνια εἶχαν δργανωθεῖ ἀπὸ τὸ δόθωμανικὸ κράτος σὲ βοηθητικὰ στρατιωτικὰ σώματα (ocak) καὶ πρόσφεραν διάφορες ὑπηρεσίες¹: ὑπηρετοῦσαν στὸ ναυτικό, εἶχαν τὴ φροντίδα τῆς μεταφορᾶς τῶν πυροβόλων καὶ τῶν ἐφοδίων τοῦ στρατοῦ, κατασκεύαζαν ἢ ἐπισκεύαζαν δρόμους, γέφυρες, κάστρα καὶ ὑδραγωγεῖα ἢ ἀναλάμβαναν νὰ τηροῦν τὴν τάξη σὲ μιὰ περιοχή². Σπάνια ἔπαιρναν μισθό, κι ἀκόμη πιὸ σπάνια τιμάρια, ὅπόταν ἔπαιρναν νὰ θεωροῦνται Γιουρούκοι. Γιὰ τὶς ὑπηρεσίες ποὺ πρόσφεραν τὸ κράτος τοὺς παραχωροῦσε μιὰ μικρὴ ἔκταση γῆς γιὰ νὰ τὴν καλλιεργοῦν: αὐτὴ, ὅπως εἰδαμε παραπάνω, δνομαζόταν çiftlik, περιοχὴ δηλαδὴ ποὺ μπορεῖ νὰ καλλιεργηθεῖ μὲ ἔνα ζευγάρι βόδια.

Συνήθως στὶς ἐκστρατεῖες ὑπηρετοῦσαν μερικοὶ μόνο ἀπὸ κάθε ocak Γιουρούκων· αὐτοὶ ὀνομάζονταν eskinci. Οἱ ὑπόλοιποι, οἱ yamak, ἐπιφορτίζονταν μὲ τὸν ἔξοπλισμὸ καὶ τὰ ἔξοδα ἐκστρατείας τῶν eskinci, καθὼς καὶ τὴ συντήρηση τῶν οἰκογενειῶν τους³. Τὰ σώματα αὐτὰ δργανώθηκαν κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μεχμέτ Β' μὲ εἰδικὸ kanunpnâme⁴. "Οσο διάστημα πρόσφεραν ὑπηρεσίες οἱ Γιουρούκοι θεωροῦνταν «στρατιωτικοὶ» (askerî), ὅταν δμως δὲν ἔπαιρναν μέρος στὶς ἐκστρατεῖες, ἔχαναν τὴ στρατιωτικὴ τους ιδιότητα καὶ γίνονταν ἀπλοὶ ραγιάδες⁵. Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 15ου αἰ. ὑπῆρχαν ἥδη τέτοιοι ραγιάδες σὲ τιμάρια, χάσια ἢ βακούφια⁶.

Στὴν περιοχὴ τῆς Θεσσαλονίκης βρισκόταν ἡ πιὸ σημαντικὴ ὄμάδα Γιουρούκων ἀπὸ ὅσους εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στὰ Βαλκάνια. Ἀπὸ τὸ 1691 αὐτοὶ ὀνομάζονταν Evlâd-i Fâtihân, δηλαδὴ «παιδιά τῶν κατακτητῶν»⁷, καὶ ἡ δργανωθὴ τους βασιζόταν σὲ ιδιαίτερο kanunpnâme⁸. Οἱ Γιουρούκοι ἔξαιροῦνταν ἀπὸ δρισμένους φόρους, ὅπως τὸ 'avariz καὶ τὸ bedel-i nuzul⁹.

"Οταν οἱ Γιουρούκοι δργανώθηκαν, ὑπῆρχαν συνολικὰ πεντακόσια «σώματά» τους (ocak) σὲ 31 περιοχὲς τῶν Βαλκανίων¹⁰. Σύμφωνα ὅμως μὲ

1. Γιὰ τὴν δργάνωση τῶν Γιουρούκων βλ. G i b b - B o w e n, τ. 1, σ. 191, 250 κ.ἔ.

2. G ö k b i l g i n, Rumeli'de Yürükler, σ. 78.

3. G ö k b i l g i n, ὥ.π., σ. 30.

4. G ö k b i l g i n, ὥ.π., σ. 20, 29 κ.ἔ.

5. B a r k a n, Kanunlar, σ. 264. G ö k b i l g i n, ὥ.π., σ. 48-49.

6. G ö k b i l g i n, ὥ.π., σ. 22, 29.

7. G ö k b i l g i n, ὥ.π., σ. 74, 255. G i b b - B o w e n, τ. 1, σ. 191. Μιὰ ὄλλη ὀνομασία τους, συχνὴ στὰ τεφτέρια τοῦ ιεροδικείου Θεσσαλονίκης, ήταν «Γιουρούκοι τῶν Γιουρούκων» (Yürükân-i Yürük).

8. G ö k b i l g i n, ὥ.π., σ. 51, σημ.

9. G ö k b i l g i n, ὥ.π., σ. 256. Στὰ ιεροδικαστικὰ ὅμως τεφτέρια τῆς Θεσσαλονίκης ὑπάρχουν πολλὲς καταγραφὲς τῶν Evlâd-i Fâtihân ποὺ πληρώνουν τοὺς φόρους αὐτοὺς (π.χ. Ἱερ. Τεφτ.16, σ. 97, ἀρ. 22, σ. 11).

10. G ö k b i l g i n, ὥ.π., σ. 75 κ.ἔ. καὶ 101 κ.ἔ., ὅπου καὶ οἱ τόποι ὅπου ὑπῆρχαν Γιουρούκοι.

φερμάνι ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1682, πολλοὶ εἶχαν πεθάνει ἀπὸ πανούκλα, ἄλλοι εἶχαν γραφεῖ σὲ διαφορετικὰ στρατιωτικὰ σώματα ἢ εἶχαν φύγει σὲ ἄλλα μέρη γιὰ νὰ ἀποφύγουν τίς ἐκστρατεῖς, ἢ εἶχαν γίνει ραγιάδες πληρώνοντας τοὺς φόρους ποὺ ἔπρεπε. Φαίνεται ὅτι προτιμοῦσαν νὰ ἀπαλάσσονται ἀπὸ τίς στρατιωτικές τους ὑποχρεώσεις, ἔστω κι ἀν ἔχαναν τίς διάφορες φορολογικές ἀπαλλαγές καὶ τὰ προνόμια. Πολλοὶ μάλιστα, κατὰ τὸ ἵδιο φερμάνι, γράφονταν ὡς «ραγιάδες τῶν βακουφίων τοῦ Ἐβρενός Μπέη»¹.

Παρὰ τὶς προσπάθειες τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν νὰ διατηρήσουν τὰ σώματα τῶν Γιουρούκων, ὁ ἀριθμός τους μειωνόταν συνεχῶς καὶ πολλὰ χωριά τους ἔμειναν ἔρημα. Ἡ ὀργάνωση τῶν Γιουρούκων διατηρήθηκε ὡς τὴν ἐποχὴ τοῦ Τανζιμάτ τὸ 1846 (1261) τὰ σώματά τους διαλύθηκαν².

Τὰ χωριὰ τῶν Γιουρούκων ἔμειναν ἔξω ἀπὸ τὴν τιμαριωτικὴ ὀργάνωση. Τὰ τσιφλίκια τους τὰ κληρονομοῦσαν οἱ γιοί τους, ποὺ γράφονταν κι αὐτοί, δταν ἐνηλικιώνονταν, ὡς Γιουροῦκοι³.

Πίνακα μὲ τὰ χωριὰ τῶν Γιουρούκων στὸν καζά Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ 1691 παραθέτει ὁ Gökbilgin⁴. Στὴν καταγραφὴ ἀυτὴ δηλώνεται ὅτι παλαιότερα εἶχε γίνει κι ἄλλη, κατὰ τὴν ὁποία οἱ περισσότεροι κάτοικοι τῶν γιουρούκικων χωριῶν εἶχαν κρυφεῖ ἢ εἶχαν φύγει· γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ἔγινε νέα καταγραφὴ ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐκδοση σχετικῆς διαταγῆς⁵.

Τὰ χωριὰ τῶν Γιουρούκων ποὺ ὑπῆρχαν τὸ 1691 εἶναι σχεδὸν τὰ ἴδια μὲ αὐτὰ ποὺ σημειώνονται στὰ ἱεροδικαστικὰ τεφτέρια τῆς Θεσσαλονίκης, στὶς καταστάσεις τῶν χωριῶν τῶν Γιουρούκων ποὺ πλήρωναν τὸ φόρο προβάτων (*aded-i aġnam*) κατὰ τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 18ου αἰ.⁶

1. Ἱερ. Τεφτ. ἀρ. 16, σ. 279. Βλ. καὶ Ἰωάνν. Βασρέλλη, ‘Ιστορικὰ Ἀρχεῖα Μακεδονίας, Α’, Ἀρχεῖον Θεσσαλονίκης (1695-1912), Θεσσαλονίκη 1952, σ. 80-81.

2. Gök bılgın, Rumeli'de Yürükler, σ. 342.

3. Βασρέλλη, ‘Ιστορικά Ἀρχεία, Α’, σ. 80-81. Ἱερ. Τεφτ. Θεσσαλονίκης ἀρ. 16, σ. 279.

4. Gök bılgın, ὁ.π., σ. 263-265. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ναχιγιέδες ποὺ ἀναφέρονται στὴν καταγραφὴ ἀυτὴ τοῦ 1691, δικαζόμενοι οἱ θεσσαλονίκης εἶχε καὶ τοὺς ναχιγιέδες τοῦ Μικροῦ καὶ Μεγάλου Βαρδάρη. Στὸ ναχιγιέ τοῦ Μικροῦ Βαρδάρη χωριὸ Γιουρούκων ἦταν μόνο τὸ Υαλήσι, ποὺ ἀναφέρεται στὰ ἱεροδικαστικὰ τεφτέρια, ἐνῶ στὸν ναχιγιέ τοῦ Μεγάλου Βαρδάρη δὲν ὑπῆρχε κανένα. Στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰ., ὅταν αὐτοὶ οἱ δυὸ ναχιγιέδες εἶχαν συνενωθεῖ, εἶχαν συνολικά δεκαοκτώ χωριά καὶ τσιφλίκια μὲ μουσουλμάνους κατοίκους (Ἱερ. Τεφτ. ἀρ. 270, σ. 11). Φαίνεται ὅτι οἱ Γιουροῦκοι τῶν περιοχῶν αὐτῶν εἶχαν μείνει ἔξω ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴ ἀργάνωση τῶν Γιουρούκων πολλοὶ μάλιστα, δπως ἀναφέρθηκε, πρέπει νὰ εἶχαν καταγραφεῖ ὡς «ραγιάδες τοῦ Ἐβρενός Μπέη».

5. Gök bılgın, ὁ.π., σ. 263.

6. Ἱερ. Τεφτ. 11, σ. 106-107.

*Tὰ χωριὰ τῶν Γιουνδούκων
Ναχιγιές Παζαργκιάχ¹*

<i>a/a</i>	<i>όνομασία χωριοῦ</i>	<i>στρατιώτες</i>	<i>σημερινή ονομασία</i>
1	Μαχαλάς Tekye	43	
2	» Hacılı	30	Ξηροκρήνη, Ἀρναίας
3	» İsâ Obası	13	Γερακιά
4	» Yahyâlı	8	Ἀκροποταμιὰ Θεσ/νίκης
5	» Hâsilcik	31	Κρεμαστό, Ἀρναίας
6	Pazargâh	8	Ἀπολλωνία
7	Μαχαλάς Aliceli	8	Μεσοπόταμο
8	Tanrı Virmişli	9	Ξερόρεμα
9	Μαχαλάς Hisarlı ²	8	
10	» Zâviye	34	
11	Dere Obası	5	Πλατανοχώρι
12	Μαχαλάς İstanbul	6	
13	» Zaglivet	6	Ζαγκλιβέρι, Λαγκαδᾶ
14	» Kabaklı	3	
15	Doğancı	13	Πρόχωμα, Θεσ/νίκης
16	Öğrek-büyük	8	Περιστερεών
17	Ögrek-küçük	9	»
18	Μαχ. Langavit	6	Λαγκαδίκια
19	Aydallu ³	5	Κοινότητα Κυδωνιᾶς
20	Kızılı	14	Παρθένιο, Λαγκαδᾶ
21	Kulakçılar	8	Χαραυγή
22	Kurdbâlı	13	
23	Sofular	19	Ἀγγελοχώρι
24	Alan(lı)	18	Πλατεία, Λαγκαδᾶ
25	Kargı-Gölü	25	Καλαμωτό
26	Giren	13	Μεσόκωμο
27	Söyüdlü	12	

Σύνολο στρατιωτῶν 375

1. Gök bılgı n, δ.π., σ. 264. Στὸν κατάλογο τῶν χωριῶν ποὺ πλήρωναν τὸ φόρο celeb-i ağnam (βοσκῶν προβάτων) τὸ 1712 (1124), ἐκτὸς ἀπὸ τὰ χωριά ποὺ καταστράφηκαν τὸ 1691 ὑπάρχουν καὶ τὰ χωριά Eğri Bucak (Νέα Ἀπολλωνία) καὶ Ravna (Πετροκέρασα) ('Ιερ. Τεφτ. ἀρ. 21, σ. 28-29).

2. Ο μαχαλάς αὐτὸς εἶχε καταστραφεῖ τὸ 1710(1122) ('Ιερ. Τεφτ. 11, σ. 106).

3. Τὸ Aydallu δὲν ὑπῆρχε τὸ 1710(1122) ('Ιερ. Τεφτ. 11, σ. 106).

<i>a/a</i>	<i>δυναστία χωριοῦ</i>	<i>στρατιώτες</i>	<i>σημερινή δυναστία</i>
------------	------------------------	-------------------	--------------------------

Ναχιγιές Μπογντάν

1	Kara Çalı	13	Δαφνούντα, Λαγκαδᾶ
2	Cedid	11	Ίσως Κριθιά »
3	Deliceli	23	
4	Yaykın	43	΄Ασκός
5	Kara Ömerli	69	Λοφίσκος, Λαγκαδᾶ
6	Gölcük	41	Μικροκόμη
7	Bulaylı	19	Δρυμιά, Λαγκαδᾶ
8	Nebi Obası	18	Δαφνούντα
9	Kulkallı	17	Κορφαλλοῦ;
10	Saray	21	Σχολάρι, Προφήτη
11	Çalı Obası	31	(΄Ασκός)
12	Mavrova	9	Μαυρούδα
13	Yuva	4	
14	Evhad Ova	16	
Σύνολο στρατιωτῶν		335	

Ναχιγιές Λαγκαδᾶ

1	Nadırılı	10	΄Ανυδρο, Γενιτσῶν;
2	Hacı Bayramlı	4	Θεοδόσια, τὰ
3	Pir-dere	1	Ίσως Πλατανοχώρι
4	Değirmenciler	6	
5	Köleli	7	Πυργωτό
6	Sevayıplı;	109	
7-8	Omurlu καὶ Sarıçalı	45	Ξεαφανίστηκαν
8-10	Değirmencili καὶ İbrahimli	18	
11	Çukallı	9	Περιστέρι
12	Lotiça	73	Κοιν. Μελάνθιου
13	Osmalı	49	Βάθεια, ἡ
14	Yaylacık	16	Φίλυρος, ἡ
15-17	Ayvalı-dere, Şahveli καὶ Saltıklı	27	Κυδωνιά, Καλὸς Κάστρο
18	Çınarlı	78	΄Αρετή, Λοφίσκου
19	Bulcalı	13	
20	Koçkar	4	Γαλήνη, Όσσας
21	Kerüz	5	
22	Langaza	3	Λαγκαδᾶς
23	Sarıyar	1	Χρυσανγή
24	Yağlıca	1	
25	Evrencik	1	
Σύνολο στρατιωτῶν		480	

<i>a/a</i>	<i>δονομασία χωριοῦ</i>	<i>στρατιώτες</i>	<i>σημερινή δονομασία</i>
<i>Ναχιγιές Καλαμαριᾶς</i>			
1	Avanlı	102	Πρινοχώρι
2	Aksakallı	96	Πανόραμα, Θεσ/νίκης
3	Esenli	24	Μερσινούδα
4	Sığırlı	45	
5	Davudlu	30	Μονόλοφος
6	Nasuh	30	
7	Çingeneli	14	Νέα Γωνιά
8	Külahlı	9	Ἐξαφανίστηκε
9	Doğancı	30	Ἄγ. Ἀντώνιος
10	Hasan Fakihlı	6	
11	Adalı	54	Κάτω Σχολάριο
12	Kara Çulhalı	9	Καρδιά
13	Bahşâyişli	15	Σχολάριο
14	Kasaplı	25	Χασαπλὶ
15	Kara Tepe	12	Νέα Τένεδος
16	Çepisli	6	Κλαδερό
17	Demürlü	6	
18	Gedükü	21	Κάτω Περιστερά
19	Hamzamenli	18	
20	Sofulu	9	Ἀγγελοχώρι
21	Tuzcılı	12	
22	Panaya	12	Παναγιά, N. Τενέδου
23	Şabanlı	6	
24	Sağircilar	9	
25	Gargara	18	Καρκάρα
26-27	Gökçe Depe καὶ Çobanlı	6	Ἐξαφανίστηκαν
28	Durahanlı	15	Λακιά;
29	İspenceli	6	Ξηροκώμη
30	Kayaklı ¹	30	
31	Hacı Hamzalı	15	
32	Rumî-i Cedid	6	
σύνολο στρατιωτῶν		596	(κατὰ τὸν Gökbilgin 693)

"Οπως βλέπουμε, τὰ χωριά τῶν Γιουρούκων βρίσκονταν στὴν περιοχὴ γύρω ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη ἀλλὰ σὲ κάποια ἀπόσταση ἀπὸ αὐτῇ ἀπλώνονταν ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν περίπου δῆθη τοῦ Ἀξιοῦ στὶς περιοχές τοῦ Κιλκίς, τῆς λίμνης τῆς Δοϊράνης, τοῦ Λαγκαδᾶ, στὴν ἡμιορεινὴν περιοχὴν πάνω ἀπὸ τὶς λίμνες τῆς Μικρῆς καὶ Μεγάλης Βόλβης καὶ στὴ δυτικὴν Χαλκιδική.

1. Στὸν ναχιγιές Καλαμαριᾶς τὸ 1710(1122) προστίθενται τὰ χωριά Kara-Muratlu, Ku-lağuzlu (Χαραυγή), Yüsüfceli, Baraklı (ἀνήκει στὸ Χαμλάδο), Haynceli, Balcılar, Dilkili, Dobrulu (Ἐλαιοχώρια) καὶ Kroya (Ἴερ. τεφτ. 11, σ. 106).

3. Τὰ χωριὰ στὸ βακούφι τοῦ Γαζῆ Ἐβρενὸς Μπέη

Ἡ ὑποταγὴ τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας διφείλεται περισσότερο στὸν Γαζῆ Ἐβρενὸς Μπέη καὶ τοὺς ἄτακτους πολεμιστές του παρὰ στὶς προσπάθειες τοῦ σουλτάνου καὶ τῶν τακτικῶν τουρκικῶν στρατευμάτων. Τὴν ἐγκατάσταση τῶν γαζῆδων αὐτῶν στὴν περιοχὴ τῶν Γενιτσῶν καὶ τὴν ἴδρυση τῆς πόλης αὐτῆς πρέπει νὰ τὴν τοποθετήσουμε, δπως εἴπαμε παραπάνω, γύρω στὰ 1372. Τὸν ἔπομενο χρόνο ὁ Γαζῆ Ἐβρενὸς καταλαμβάνει τὸ Ἀβρέτ Χισάρ ἔπειτα ἀπὸ πολύμηνη πολιορκία¹. Ὡς τὴν πολιορκία τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1384 ἀπὸ τὸ βεζίρη Çandarlı Kara Halil Paşa καὶ τὸν Ἐβρενὸς Μπέη δὲν ἀναφέρεται καμιὰ πληροφορία γιὰ τὸν δεύτερο στὶς τουρκικὲς πηγές πρέπει ἐπομένως νὰ ὑποθέσουμε δτι κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ δρᾶ μόνος του στὴν περιοχὴ τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας χωρὶς τὴ συμπαράσταση τοῦ κυρίου σώματος τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Οἱ γαζῆδες καταλαμβάνουν τὰ γύρω ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη κάστρα, λεγλατοῦν καὶ καταστρέφουν τὰ χωριὰ τῆς περιοχῆς καὶ ἀναγκάζουν ἔτσι τοὺς κατοίκους νὰ τὰ ἐγκαταλείψουν καὶ νὰ καταφύγουν σὲ ἀσφαλέστερα μέρη· ἔτσι ἀποκλείουν σιγὰ σιγὰ τὴ Θεσσαλονίκη καὶ προετοιμάζουν τὴν ὑποταγὴ της. Στὰ χωριὰ αὐτὰ ἀργότερα ἐγκαταστάθηκαν οἱ Γιουροῦκοι.

Ἡ ἐφαρμογὴ ἐπομένως τοῦ τιμαριωτικοῦ συστήματος ἀπὸ τὸν Βαγιαζῖτ Α' τὸ 1394 ἔγινε ἀφοῦ εἶχε στὴν περιοχὴ ἐγκατασταθεῖ ἔνας ὁρισμένος ἀριθμὸς Τούρκων. Τὶς ἐκτάσεις ποὺ εἶχαν ἥδη καταληφθεῖ ἀπὸ τὸν Γαζῆ Ἐβρενὸς καὶ τοὺς ἐπιδρομεῖς του δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ τοὺς τὶς ἀφαιρέσει δ σουλτάνος καὶ νὰ τὶς μοιράσει στοὺς σπαχῆδες. Ἡταν ὑποχρεωμένος νὰ ἀναγνωρίσει τὸ καθεστώς ποὺ ἥδη ὑπῆρχε καὶ νὰ τὸ ἐντάξει στὸ διοικητικὸ σύστημα τοῦ θωμανικοῦ κράτους νομιμοποιώντας το κατὰ κάποιο τρόπο.

«Δωρίζει» λοιπὸν στὸν Γαζῆ Ἐβρενὸς τὴν περιοχὴ ποὺ εἶχε ἥδη αὐτὸς καταλάβει². Ἡ παραχώρηση αὐτῇ ἐπισημοποιήθηκε μὲ τῷ κπάτημα, δηλαδὴ μὲ ἀπόφαση τοῦ σουλτάνου ποὺ καθιστοῦσε τὴν περιοχὴ κτῆμα τοῦ Γαζῆ Ἐβρενὸς Μπέη. Αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του ἀφιέρωσε τὴν περιοχὴ στὸ Θεό. Μὲ νακινάτημε, ἀφιερωτήριο δηλαδὴ ἔγγραφο, καθόρισε τοὺς σχετικοὺς μὲ τὴ διαχείριση τῶν κτημάτων αὐτῶν δρους: τὴ διάθεση τῶν ἐσόδων σὲ ὁρισμένα θρησκευτικὰ καὶ κοινῆς ὀφελείας ἴδρυματα ποὺ εἶχε χτίσει ὁ ἴδιος στὰ Γενιτσά, στὶς Σέρρες καὶ στὴν Κομοτηνή³. Στὶς δύο τελευταῖς πόλεις ποὺ

1. Βακαλόπου, Ἰστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 29.

2. Κατὰ τὴν παράδοση, ὁ σουλτάνος παραχώρησε στὸν Ἐβρενὸς Μπέη τὴν ἐκταση ποὺ κατόρθωσε νὰ διανύσει μὲ ἄλογο μέσα σὲ μιὰ μέρα (F. Beaujouat, Voyage militaire dans l'Empire Ottoman, τ. 1, Paris 1829, σ. 112-131).

3. Βλ. σχετικὰ Δημητριάδη, Ἡ Κεντρικὴ καὶ Δυτικὴ Μακεδονία, σ. 217, 220, 222, 226. Ἐπίσης M. Kiel, Yenice Vardar (Vardar Yenicesi-Gianitsa), A forgotten Tur-

τίς είχε κατακτήσει ό τιδιος προτού ίδρυσει τὰ Γενιτσά, ύπηρχαν και ἄλλα κτήματα τοῦ βακουφίου του. Μὲ τὸ ίδιο ἔγγραφο, ποὺ δὲν σώθηκε, πρέπει νὰ καθόρισε διαχειριστὲς τῶν βακουφίων αὐτῶν τοὺς ἀπογόνους του, ποὺ διατηροῦν τὴ διαχείριση αὐτὴ ὡς τὴν ἀπελευθέρωση.

Τὰ χωριὰ τοῦ βακουφίου τοῦ Γαζῆ Ἐβρενὸς Μπέη στὴν περιοχὴ τῆς Θεσσαλονίκης και τῶν Γενιτσῶν ἀπλώνονταν σὲ μιὰ τεράστια ἔκταση πάνω ἀπὸ 1.200 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα. Ἡ περιοχὴ αὐτὴ βρισκόταν ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς Ἀλιάκμονα (τουρκικά Karasu) και Ἀξιό (Vardar) και ἔφτανε ἀπὸ τὰ Γενιτσά ὡς τὸ Θερμαϊκὸ Κόλπο. Στὰ χωριὰ αὐτά, ποὺ ἦταν μᾶλλον ἀραιοκατοικημένα κατὰ τὸ μεγαλύτερο διάστημα τῆς τουρκοκρατίας, ζοῦσαν οἱ ἀπόγονοι τῶν πολεμιστῶν τοῦ Γαζῆ Ἐβρενός, ἀλλὰ και πολλοὶ χριστιανοί. Τὸ 1488-1489 (894) οἱ ραγιάδες τῶν βακουφίων τοῦ Γαζῆ Ἐβρενὸς πλήρωναν κεφαλικὸ φόρο (cizye) γιὰ 199 φορολογικὲς μονάδες (hâne)¹. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνη κάθε hâne ἀντιστοιχοῦσε πραγματικὰ μὲ μιὰ οἰκογένεια, δπως διαιπιστώνεται ἀπὸ τὴν ἔρευνα ἄλλων, σύγχρονων μὲ τὸ παραπάνω, τεφτεριδῶν καταγραφῆς (tahrir defteri)². Ἐπομένως οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τοῦ βακουφίου δὲν πρέπει νὰ ξεπερνοῦσαν κατὰ πολὺ τοὺς χίλιους³. Ἀργότερα ὁ πληθυσμὸς είχε ὑποστεῖ μεταβολές τόσο στὸν ἀριθμὸ ὅσο και στὴ σύνθεσή του⁴.

Οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν τοῦ βακουφίου, χριστιανοὶ και μουσουλμάνοι, ζοῦσαν στὴν ἀρχὴ κάτω ἀπὸ συνθῆκες ποὺ πρέπει νὰ ἦταν καλύτερες ἀπὸ δ,τι σὲ ἄλλες περιοχές. Οἱ φόροι ποὺ πλήρωναν ἦταν ἴδιοι μὲ αὐτοὺς ποὺ ἔδιναν οἱ χριστιανοὶ τῶν τιμαρίων και εἰσπράττονταν ἀπὸ εἰδικοὺς εἰσπράκτορες τοῦ βακουφίου (câbi). Δὲν ύπηρχε δμως ἡ συχνὴ ἐναλλαγὴ τῶν τιμαριούχων ποὺ εἴδαμε πιὸ πάνω· γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ και οἱ καταπιέσεις πρέπει νὰ ἦταν λιγότερες.

kish cultural centre in Macedonia of the 15th and 16th century. «Byzantina Neerlandica» 3 (1972)303 κ.ἔ.

1. Ö. L. Barakat, 894(1488-1489) yılı: cizyesinin tahsilâtına ait muhasebe bilançoları, «Belgeler» 1(1964) 49.

2. B. Demirtaş, 1488-1489, 'O Kanunname' και οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλονίκης σ. 339.

3. Κατὰ τὸ ίδιο τεφτέρι ὁ ἀριθμὸς τῶν hâne τῶν ναχιγιέδων τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1488-1489 είχε ὡς ἔξῆς: Θεσσαλονίκη 1838 hane, ναχιγιές Καλαμαριᾶς 1189, ναχιγιές Χορτιάτη 1262, ναχιγιές Süsmen 689, ναχιγιές Boğdanos 2679, ναχιγιές Γενιτσῶν 1405, ναχιγιές Πολυγύρου 1560, Σιδηροκαύσια 606, βακούφι Γαζῆ Ἐβρενὸς 199, σύνολο 14.610.

4. Τὸ θέμα τῆς μεταβολῆς στὴ σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ στὴν περιοχὴ αὐτὴ ἔξετάζεται σὲ ἀνέκδοτη μελέτη μου γιὰ τὰ βακούφια τοῦ Γαζῆ Ἐβρενὸς Μπέη. Μιὰ πρώτη παρουσίαση ἔγινε σὲ ἀνακοίνωσή μου στὸ Δ' Διεθνὲς Συνέδριο Σπουδῶν Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης τῆς Αγκύρας (13-18 Αύγουστου 1979) μὲ τίτλο «Problems of land-owning and population in the area of Gazi Evrenos Bey's wakf».

Τὰ χωρὰ τοῦ βακονφόνῳ Γαζῆ Ἐβρεοὶ Μπέη

a/a	ἀνομασία χωροῦ	σημειωτὴ ὀνομασία	ποσὸ φύρου σὲ πόπα	χωρὸς ἵππος τσιφλίζι	χάτοικοι	ναχγιές
1	Yundoğlani	Κύμινα	3160	χωρὸς τσιφλίκι	χριστιανοί	Βαρδάρη
2	Furnos-ı Hanım	Τσινάφορο	760	»	»	Μεγ. Βαρδάρη
3	Furnos ;	»	576	»	»	»
4	Furnos Kebir	»	680	»	»	»
5	Körfe	Κορυφή	660	»	»	»
6	Kidi	Κλεϊδί	260	»	»	»
7	Yaylaci	Νέα Χαλκηδόνα	480	»	»	»
8	Polatlı	Πλατύ	1600	»	»	»
9	Gidahor	Γιδᾶ	1900	»	»	»
10	Movazoi τοῦ Gidahor	Ἄδενδρο	840	»	»	»
11	Kircalar	Βρυχιά	1680	»	»	»
12	Kayalı-ı Kapucı	360	»	»	»	»
13	» Ahmed Bey	1000	χωρὸς	μουσουλμάνοι	»	»
14	Mustafaca	Νέο Βασιλικό	1440	χωρὸς	μουσουλμάνοι	»
15	Sungurlar τοῦ Πασᾶ	160	»	»	»	»
16	» τοῦ Osman Ağa	180	»	»	»	»
17	Pınarlu τοῦ Πασᾶ	1440	τσιφλίκι	χριστιανοί	»	»
18	» τοῦ Ahmed Bey	550	»	»	»	»
19	; Kayalu	720	χωρὸς	χριστιανοί	»	»
20	Remil	Ρογχώνα, Γενταέων	440	χωρὸς	χριστιανοί	»
21	Menteşe	Ἐλλήη, Κουφαλίων	1490	»	μουσουλμάνοι	»
22	Davutça	Ἐλεούστα	1400	»	»	»
23	Hızırhı	Μεγ. Βρύση	700	τσιφλίκι	χριστιανοί	»
24	Kulkallı (ρργιάδες)	Κουφάλια	2140	χωρὸς	»	»
25	» (μουσουλμάνοι)	»	2140	»	μουσουλμάνοι	»
26	Suya Bakıcı	Αιβαδίτσα, Γεντούσι	840	»	χριστιανοί	»

<i>αὐτομασία</i>	<i>ἀνομασία</i>	<i>σημεωνή ὀνομασία</i>	<i>ποσὸ φόρου σὲ ἄσπρα</i>	<i>χωρὶς ἡ τσιφλάνι</i>	<i>κάτοικοι</i>	<i>μαχγιές</i>
27 Yemisi	Kurbes	^{‘Αγριοτυκά} Καλαμώτο	680			Μικρὸς Βαρδάρη
28 Karguluk	Lapra ‘Ali Efendi	Λάτρα	1600			
29 »	Haci Kebir Ağa	»	600			
30 »	Ali Efendi	Κύμια	540	τσιφλικι	χριστιανοὶ	Μεγ. Βαρδάρη
31 »	Kulpanca	Πεντάλοφος	300	»	»	»
32 Gurdabor	Gurdabor	Καράρα, Δρυμοῖ	280	»	»	»
33 Kamara	Narış	Νέα Φιλαδελφειανά	700	»	»	Βαρδάρη
34 »	Volovot	Νέα Σάντα	5900	χωρὶς	»	Μικρὸς Βαρδάρη
35 »	Guveyna (τσιφλικιά)	ξεφανίστηκε· ἡ περιοχὴ της μοιράστηκε στὸν Κρηθιά, Δρυμὸ καὶ Ἀστρό	1300	τσιφλικι	»	Βαρδάρη
36 »	-yeni	Δρυμὸς	460	χωρὶς	μουσουλμάνοι	Μικρὸς Βαρδάρη
37 »	Dirmil	Μελισσοχώρι	460	τσιφλικι	χριστιανοὶ	Λαγκαδᾶ
38 »	Bağlica		2200			
39 »			4820	χωρὶς	χριστιανοὶ	Λαγκαδᾶ
40 »			8400	»	»	»
41 »						
‘Εκτὸς ἀπὸ τὰ χωριά αὐτά, ὑπῆρχαν καὶ ἄλλα ποὺ ἀνήκαν στὸ βακούφι καὶ πλήρωναν φόρους κατ’ ἀποκοπὴ (maktu). Αὐτὰ ἀναφέρονται σὲ πολλὰ τεφτέρια τοῦ βακούφιου καὶ εἶναι τὰ εξῆς:						
42 Ciftlikuda	Ada Çiftliği	‘Αλωρος	τσιφλικι			Μεγ. Βαρδάρη
43 Köllek	Yundçilar	Νησι	χωρὶς	χριστιανοὶ		»
44 »	Cülhalar	Χαλάστρα	»	»		»
45 »	Davudbali	Κύμια	τσιφλικι	»		»
46 »	Tekyelü	Παρθένιο	»	»		»
47 »	Kuru Yeni Köy	‘Ωραιόκαστρο	»	»		»
48 »	Kavalas	Γέφυρα	χωρὶς	μικτό		»
49 »	Valgat	Νεοχωρούδα	»	μικτό		»
50 »		Καβαλάρι	τσιφλικι	χριστιανοὶ		Λαγκαδᾶ
51 »		Καρπούζωρο				Μεγ. Βαρδάρη

‘Οπωσδήποτε ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς πρέπει νὰ αὐξήθηκε κατὰ τοὺς δύο ἐπόμενους αἰῶνες¹, ἀπὸ τὶς ἀρχὲς ὅμως τοῦ 18ου αἰ. διαπιστώνεται ἀπὸ τὴν μελέτη τῶν ἱεροδικαστικῶν τεφτεριῶν τὸ ἀντίθετο: ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν κατοίκων μειώνεται σιγὰ σιγὰ ὡς τὰ μέσα περίπου τοῦ 19ου αἰ. Οἱ περιηγητὲς ποὺ περνοῦν ἀπὸ τὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν 18ο αἰ. τὴν βρίσκουν ἀραιοκατοικημένην. ‘Ο Paul Lukas, ποὺ πέρασε ἀπὸ αὐτὴ τὸ 1714, γράφει ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν ἀπόφευγαν νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆ καὶ προτιμοῦσαν τὴν ἔντιμη πενία. ‘Ηξεραν ὅτι ἀν αὐξανόταν τὸ εἰσόδημά τους θὰ αὐξάνονταν καὶ οἱ φόροι καὶ θὰ ἄρχιζαν οἱ «ἄβανίες» τῶν Τούρκων, δηλαδὴ οἱ ψεύτικες κατηγορίες ὅτι χρωστοῦσαν διάφορα χρηματικὰ ποσά².

Οἱ λόγοι ποὺ προκάλεσαν τὴν μείωση τοῦ πληθυσμοῦ³ ἡταν πολλοί: Οἱ διάφοροι ἔκτακτοι φόροι, ποὺ ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰ. γίνονται δλο καὶ περισσότεροι καὶ ἐπιβάλλονται πιὰ τακτικά· ἡ ἀπληστία τῶν εἰσπρακτόρων ποὺ εἰσέπρατταν πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὰ νόμιμα· οἱ καταπιέσεις τῶν χωρικῶν ἀπὸ τὰ ἄτακτα τουρκικὰ στρατεύματα ποὺ περνοῦσαν ἀπὸ ἐκεῖ· οἱ λεηλασίες τῶν χωριῶν καὶ οἱ σφαγὲς τῶν κατοίκων τους ἀπὸ τὰ ληστρικὰ σώματα ποὺ εἶχαν γεμίσει τὸν τόπο. ‘Η ἀδυναμία τέλος τῶν χωρικῶν νὰ πληρώσουν τοὺς φόρους, τοὺς ἀνάγκαζε νὰ δανειστοῦν χρήματα μὲ τεράστιο τόκο ἀπὸ διάφορους τοκογλύφους τῆς Θεσσαλονίκης, κυρίως Ἐβραίους, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴ μποροῦν νὰ τὰ ἔξοφλήσουν ἀργότερα. ‘Οπως θὰ δούμε παρακάτω, οἱ κάτοικοι κάθε χωριοῦ ἡταν ἀλληλέγγυοι γιὰ τὴν πληρωμὴ τῶν φόρων· ἔτσι ὅταν ὁ πληθυσμὸς ἐνὸς χωριοῦ μειωνόταν, τὸ βάρος ἔπε-

1. Καθὼς δὲν ὑπάρχουν κατάλογοι γιὰ τὴν πληρωμὴ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς γιὰ τὰ ἐπόμενα χρόνια, ἀναγκαστικὰ πρέπει νὰ χρησιμοποιήσουμε ἄλλες πηγές. Στὸ ἱεροδικαστικὸ τεφτέρι Θεσσαλονίκης ἀρ. 3, σ. 100, ὑπάρχουν οἱ ἰσολογισμοὶ τῶν ἐσόδων καὶ ἔξόδων τοῦ βακουφίου τοῦ Γαζῆ Ἐβρενὸς γιὰ τὰ χρόνια 1701, 1702 καὶ 1703. Ἀνάμεσα στοὺς φόρους ποὺ εἰσπράττονται εἶναι καὶ ὁ *ispence*, ἔνας ἑτήσιος φόρος ἀπὸ 25 ἄσπρα, ποὺ πλήρωνε κάθε ἐνήλικος, ἵκανδς ἄντρας στὸν σπαχή, ὅταν ζούσε σὲ τιμάριο, καὶ ποὺ ἐδῶ τὸν εἰσέπραττε τὸ βακούφι. Τὸ 1701 τὸ βακούφι εἰσέπραξε 36.600 ἄσπρα, τὸ 1702 51.000 ἄσπρα καὶ τὸ 1703 35.150 ἄσπρα· ἡ διαφορὰ διφείλεται στὸ ὅτι ὁ φόρος δὲν εἰσπράττονταν ἀπὸ τὰ ἴδια ἀκριβῶς χωριά κάθε χρόνο. ‘Αν τώρα ὑπολογίσουμε τὸν πληθυσμὸ τοῦ βακουφίου σύμφωνα μὲ τὰ ποσά αὐτά, ἡταν κατὰ μέσο δρο 1.638 οἱ ἐνήλικοι ἄντρες τοῦ βακουφίου. ‘Αν τώρα αὐτοὶ ἀποτελοῦσαν τὸ ἔνα τρίτο τοῦ πληθυσμοῦ, τὸ σύνολο τῶν χριστιανῶν κατοίκων τοῦ βακουφίου δὲν ξεπερνοῦσε τὶς πέντε χιλιάδες. ‘Ο πληθυσμὸς ἐπομένως τοῦ βακουφίου πρέπει νὰ πενταπλασιάστηκε ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰ. ὥς τὶς ἀρχές τοῦ 18ου. ‘Η διαφορὰ εἶναι πολὺ μεγάλη· πιστεύω ὅτι τὰ στοιχεῖα εἶναι ἐλλιπή γιὰ νὰ καταλήξουμε σὲ ἀκριβὴ συμπεράσματα.

2. *Voyage de Cœur Paul Lucas fait en MDCCXIV (1714). Par ordre du Luis XIV dans la Turquie, l'Asie, Sourie, Palestine, Haute et Basse Egypte etc., Amsterdam 1720*, σ. 30.

3. Γιὰ τὴν μείωση τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ στὰ Βαλκάνια ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰ. καὶ ἔπειτα βλ. *Gibb - Bowen*, τ. 1, σ. 257 κ.έ.

φτε στοὺς ὅμους τῶν ἄλλων κατοίκων. Γιὰ δὲ οὓς αὐτοὺς τοὺς λόγους οἱ χωρικοὶ ἄρχισαν νὰ ἐγκαταλείπουν τὰ χωριά τους καὶ νὰ καταφεύγουν σὲ ἄλλα μέρη, πιὸ ἀσφαλῆ, κυρίως στὶς πόλεις.

Ἐνας ἀκόμη λόγος γιὰ τὴ μείωση τοῦ πληθυσμοῦ στὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλονίκης ἦταν καὶ ἡ μεγάλη θνητιμότητα ἀπὸ τὶς ἐπιδημίες τῆς πανούκλας, ποὺ ἦταν πολὺ συχνὲς κατὰ τὸν 18ο αἰ., καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ἑλονοσία, ποὺ θέριζε κυριολεκτικὰ τοὺς κατοίκους τοῦ κάμπου· οἱ μεγάλοι ποταμοὶ τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τοῦ Ἀλιάκμονα, καθὼς περνοῦσαν ἀπὸ τὴν πεδιάδα, ἀλλαζαν συνέχεια κατεύθυνση πλημμυρίζοντας καὶ καταστρέφοντας μεγάλες ἐκτάσεις γῆς. Ἡ λίμνη ἐπίσης τῶν Γενιτσῶν σχημάτιζε βάλτους καὶ ἔλη σὲ μιὰ τεράστια ἔκταση.

Ο πίνακας τῶν χωριῶν τοῦ βακουφίου εἶναι ἀπὸ τὴν καταγραφὴ τοῦ 1771 (1184)³ συμπληρωμένη ἀπὸ ἄλλες, προγενέστερες¹. Ἐνα χωριὸ ἀκόμη ποὺ ὑπῆρχε στὶς ἀρχές τοῦ 18ου αἰ. καὶ ἔξαφανίστηκε ἀργότερα ἦταν ἡ Μαλτζα, ποὺ ἀναφέρεται σὲ δρισμένες ἐγγραφὲς ὡς ναχιγιές. Ἀπὸ τὰ μέσα ἐπίσης τοῦ 19ου αἰ. ὁ ἀριθμὸς τῶν χωριῶν καὶ τσιφλικιῶν τοῦ βακουφίου αὐξάνεται σὲ 92 συνολικά. Ἡ ἔξειλη αὐτὴ θὰ ἐρευνηθεῖ σὲ ἄλλη μελέτη μου.

Β'. ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ ΚΑΖΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 17ο-18ο ΑΙΩΝΑ

Ἡ γενικὴ κατάπτωση τοῦ δόθωμανικοῦ κράτους ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰ. καὶ μετὰ καὶ ἡ παράλυση τῆς κεντρικῆς διοικήσεως ἐπέδρασαν καὶ στὴν δργάνωση τῶν χωριῶν τῆς περιοχῆς τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ δόθωμανικὴ κυβέρνηση δῦλο καὶ πιὸ συχνὰ ἐπέβαλλε ἔκτακτους φόρους στοὺς ὑπηκόους τοῦ κράτους γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἀντιμετωπίσει τοὺς συνεχεῖς πολέμους².

Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν τῆς Θεσσαλονίκης ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς φόρους ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ προσφέρουν στὸ κράτος καὶ διάφορες ὑπηρεσίες. Τὸ δὲ ἀνῆκαν σὲ κάποιο τιμάριο ἢ στὸ βακούφι τοῦ Γαζῆ Ἐβρενὸς δὲν ἀποτελοῦσε ἐμπόδιο στὴν ἀνάθεση τῶν καθηκόντων (*hizmet*) αὐτῶν. Μόνο τὰ χωριὰ τῶν Γιουρούκων, ἐφόσον εἶχαν τὴν ὑποχρέωση νὰ στρατεύονται, δὲν ἐπιβαρύνονταν μὲ ἄλλα καθήκοντα. Οἱ πρόσθετες αὐτὲς ἐπιβαρύνσεις δὲν ἐπιβάλλονταν σὲ μεμονωμένα χωριά, ἀλλὰ σὲ ὅμαδες χωριῶν. Ἐνα χωριὸ μποροῦσε νὰ ἀνήκει σὲ περισσότερες ἀπὸ μιὰ ὅμαδης.

1. Ἱερ. τεφτ. 121, σ. 62.

2. Γενικὰ γιὰ τὸ δόθωμανικὸ φορολογικὸ σύστημα βλ. G i b b - B o w e n, τ. 2, σ. 1 κ.ε., δηποὺ καὶ βιβλιογραφία. Πρβλ. ἐπίσης καὶ Ἀ π. Β α κ α λ ο π ο ύ λ ο ω, ‘Ιστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Β’, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 25 κ.ε.

Ποιές εἶναι οἱ ὑπηρεσίες ποὺ πρόσφεραν οἱ ὁμάδες αὐτὲς τῶν χωριῶν καὶ ποιὰ ἡταν τὰ χωριὰ ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴν κάθε ὁμάδα; Στὰ Ἱεροδικαστικὰ τεφτέρια τῆς Θεσσαλονίκης ποὺ σώζονται ἀπὸ τὸ 1695 καὶ ἔπειτα, ὑπάρχουν πάρα πολλὲς καταγραφὲς φόρων μὲ τὰ χωριὰ αὐτὰ καὶ τὰ ποσὰ ποὺ πλήρωναν τὸ καθένα κατὰ τὰ τέλη τοῦ 17ου καὶ τὸν 18ο αἰ. Οἱ ὁμάδες τῶν χωριῶν δὲν πλήρωναν ὅλες τοὺς ἵδιους φόρους πάντοτε. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰ. ὑπάρχουν ἀκόμη περιπτώσεις, ὅπου οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν ὑποχρεώνονται νὰ παραδώσουν στὸ κράτος ὄρισμένα εἴδη, π.χ. ζῶα ἢ φορτηγά ἀμάξια.

Τὸν ἴδιο αἰώνα ὅμως οἱ ὑποχρεώσεις τῶν κατοίκων τῶν χωριῶν γίνονται κυρίως χρηματικές. "Ολοι σχεδὸν οἱ φόροι καὶ οἱ ὑποχρεώσεις πληρώνονται σὲ χρῆμα καὶ μόνο ἡ συγκέντρωση τοῦ σιταριοῦ γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν στρατευμάτων στὴν πρωτεύουσα γίνεται ἀκόμη σὲ εἶδος. 'Απὸ τὰ μέσα μάλιστα τοῦ 18ου αἰ. τὰ χωριὰ τῶν διαφόρων ὁμάδων πληρώνουν ἔνα συνολικὸ ποσὸ κατ' ἀποκοπὴ γιὰ ὅλους σχεδὸν τοὺς ἔκτακτους φόρους (makfū)¹.

'Απὸ τὶς ὁμάδες τῶν χωριῶν ποὺ πρόσφεραν ὑπηρεσίες στὸ ὁθωμανικὸ κράτος μὲ ἀντάλλαγμα τὴν ἀπαλλαγὴ τοὺς ἀπὸ ὄρισμένους φόρους ἡ πιὸ γνωστὴ εἶναι τῶν Μαντεμοχωριῶν ἢ Σιδηροκαυσίων (Sidrekapsı ἢ Sidrekarısi)² αὐτὰ βρίσκονταν στὴ βορειοανατολικὴ πλευρὰ τῆς Χαλκιδικῆς καὶ ἡταν ὑποχρεωμένα νὰ παραδίνουν κάθε χρόνο μιὰ ποσότητα ἀργύρου στὸ κρατικὸ θησαυροφυλάκιο.

Στὰ Ἱεροδικαστικὰ τεφτέρια καταγράφονται χωριστὰ οἱ ὁμάδες τῶν χωριῶν ποὺ παρῆγαν καὶ παρέδιδαν στὸ κράτος κάρβουνα ἢ νίτρο, αὐτῶν ποὺ ἔτρεφαν καμῆλες καὶ φοράδες γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ στρατοῦ καὶ αὐτῶν ποὺ ἔβγαζαν ἀλάτι ἀπὸ τὶς ἄλυκες γιὰ τὸ κρατικὸ μονοπάλιο. Σὲ ἴδιαίτερες ὁμάδες κατατάσσονταν καὶ τὰ χωριὰ τῶν βακουφίων τοῦ Γαζῆ Ἐβρενός, τοῦ Ἰσχάκ Πασᾶ καὶ τοῦ Γκαζανφέρ Ἀγᾶ, καὶ τὰ χωριὰ στὸ χάσι τοῦ Λόγγου ἢ Λαγκαδᾶ. 'Υπῆρχαν ἐπίσης τρία χωριά, ἡ Γουμένιτσα τοῦ Μεγάλου Βαρδάρη καὶ ἡ Κρίβα καὶ ἡ Τσερναρέκα τοῦ Μικροῦ Βαρδάρη, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἔπλυναν, χτυποῦσαν καὶ ἔβαφαν τὴν τσόχα ποὺ κατασκευαζόταν στὴ Θεσσαλονίκη γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν γενιτσάρων τῆς Κωνσταντινούπολης² (βλ. χάρτη 2, σ. 424-425).

Οἱ ὁμάδες αὐτὲς τῶν χωριῶν στὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰ. ὀνομάζονται στὰ τουρκικὰ τεφτέρια cema^aat ἢ ta'yfe (ὁμάδες, κοινότητες), ἢ καὶ osak, ὅπως

1. Βλ. π.χ. Ἱερ. τεφτ. 208, σ. 27.

2. Ἱερ. τεφτ. 2, σ. 287, καὶ 16, σ. 25-28. Βλ. καὶ Β α σ δ ρ α β ἐ λ λ η, Ἰστορικά Ἀρχεῖα, τ. Α', σ. 29-30 καὶ 73-75, ὅπου μεταφράζεται τὸ φερμάνι γιὰ τὴν καταγραφὴ (defter-i cedid) τῶν χωριῶν ποὺ ἐπεξεργάζονται τὴν τσόχα (batancıyan) καὶ ποὺ τρέφουν ζῶα γιὰ τὸ στρατό. Τόσο τὸ φερμάνι ὅσο καὶ ἡ καταγραφὴ τῶν χωριῶν ἔχουν μεταφραστεῖ μὲ πολλὰ λάθη καὶ παραλείψεις.

συμβαίνει μὲ τὰ χωριά ποὺ ἔτρεφαν ἄλογα καὶ καμῆλες· οἱ δροι αὐτοὶ δείχνουν ὅτι ὅχι μόνον ἀνῆκαν σὲ ἴδιαιτερες ὁμάδες, ἀλλὰ καὶ ὅτι δρισμένα εἴχαν ἡμιστρατιωτικὴ δργάνωση: "Ἐτσι τὰ χωριά ποὺ ἀνῆκαν σὲ κάποιο σεμαῖα γιὰ τὶς ὑπηρεσίες ποὺ πρόσφεραν ἐξαιροῦνταν ἀπὸ τοὺς ἔκτακτους φόρους (*avariz*), ἀλλὰ δόλοτελα κι ἄλλα μόνο γιὰ τὸ μισὸ ποσό· τὰ χωριά τῶν *osak* ἐξαιροῦνταν ὅχι μόνον ἀπὸ τοὺς ἔκτακτους φόρους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ φόρο *ispence*, τὸ φόρο «καταγραφῆς τῶν βοσκῶν» (*celeb tahriri*) καὶ τὸν φόρο *pencik oğlani*, δηλαδὴ τὸ παιδομάζωμα¹.

Δὲν εἶναι γνωστὸ πότε ἀκριβῶς ἀπέκτησαν τὰ καθήκοντα αὐτὰ καὶ τὰ προνόμια οἱ κάτοικοι τῶν διαφόρων χωριῶν· στὴν καταγραφὴ τοῦ 1707 ποὺ ἀναφέραμε, ἀναγράφεται ὅτι τὰ εἶχαν «ἀπὸ τὶς παλαιὲς ἡμέρες» (*kadimü-leyyamdan*)· ἔτσι ἀναγράφονταν στὸ «παλαιὸ τεφτέρι» (*defter-i attik*) τοῦ τμήματος *Mevkufat* (συνεισφορῶν σὲ εἶδος) τοῦ *Defterdar*, στὸ ὅποιο ἀνῆκε καὶ ἡ διαχείριση τῶν κτημάτων τῶν *askerī*, τῶν ἐπαρχιακῶν δηλαδὴ στρατιωτικῶν σωμάτων τῆς ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας².

Ἡ παροχὴ ὑπηρεσιῶν μὲ ἀντάλλαγμα τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοὺς ἔκτακτους φόρους ἀπὸ τὸν κατοίκους τῶν χωριῶν αὐτῶν εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἐγκαταλείπουν τὰ χωριά τους οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν ποὺ φορολογοῦνταν καὶ νὰ καταφεύγουν στὰ πρῶτα³.

Μερικὰ χωριά ποὺ ἀναφέρονται στοὺς καταλόγους αὐτῶν ποὺ ἔδιναν κάρβουνο ἡ νίτρο στὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου αἰ. δὲν ἀναφέρονται ἀργότερα στοὺς καταλόγους τῶν χωριῶν κότμürkeş ἡ hanekes, ὅπως ὀνομάζονται αὐτὰ ἀργότερα· χωριά ἐπίσης τῶν δύο τελευταίων κατηγοριῶν δὲν ἀναφέρονται· στοὺς προηγούμενους καταλόγους. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ διφεύλεται στὴν ἀλλαγὴ τῆς ὀνομασίας τοῦ χωριοῦ, ἡ μπορεῖ ἔνα χωριό νὰ μεταπήδησε ἀπὸ τὴν μιὰ κατηγορία στὴν ἄλλη. Γιὰ νὰ διευκρινιστεῖ τὸ πρόβλημα χρειάζεται εἰδικὴ μελέτη τῶν τεφτεριῶν γιὰ κάθε χωριό.

Παρακάτω δίνουμε τοὺς πίνακες τῶν διαφόρων κατηγοριῶν τῶν χωριῶν

1. Ἰερ. τεφτ. 2, σ. 27. Ὁ φόρος *pencik oğlani* μεταφράζεται συνήθως «φόρος ἐξαγορᾶς δούλων». *Pencik oğlani* ἡταν ὁ δρος γιὰ τὸ ἔνα πέμπτο τῶν αἰχμαλώτων ποὺ παραδίνονταν μαζὶ μὲ ἄλλα λάφυρα στὸν σουλτάνο καὶ μὲ πρόταση τοῦ Kara Rüstem ἀπετέλεσαν τὴν ἀρχὴ τοῦ γενιτσαρικοῦ σώματος. "Οταν ἀργότερα ἐπικράτησε τὸ παιδομάζωμα (*devşirme*) ὁ δρος χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὰ παιδιά ποὺ στρατολογοῦνταν (βλ. πρόχειρα M. Z. Paçalı, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (Λεξικὸ ἐκφράσεων καὶ δρῶν τῆς Ὁθωμανικῆς Ἰστορίας), τ. 2, Istanbul 1971, σ.768). Τὰ χωριά ἐπομένως τῶν *osak* ἡταν ἀπαλλαγμένα ἀπὸ τὸ παιδομάζωμα, ὅσο ἀκόμη αὐτὸ βρισκόταν σὲ ἐφαρμογὴ. Ἀξιοσημείωτη είναι πάντως ἡ ἀναφορά τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὸ παιδομάζωμα καὶ κατὰ τὸ 1707 ἀκόμη, ὅταν αὐτὸ εἶχε ἀπὸ καιρὸ πάψει νὰ ἐφαρμόζεται.

2. G i b b - B o w e n, τ. 1, σ. 50, 130.

3. Ἰερ. τεφτ. 16, σ. 25. Β α σ δ ρ α β ἐ λ λ η, Ἰστορικὰ Ἀρχεῖα, Α', σ. 73.

όπως εἶχαν διαμορφωθεῖ τὸ 1771 (1184)¹. Πλάι στὸ δνομα τοῦ κάθε χωριοῦ σημειώνεται τὸ ποσὸ ποὺ πλήρωσε τὴ χρονιὰ ἐκεῖνη τὸ χωριὸ σὲ ἄσπρα. "Ετσι μποροῦμε νὰ δοῦμε πόσο μεγάλος περίπου ἦταν ὁ πληθυσμὸς τοῦ κάθε χωριοῦ συγκριτικὰ μὲ τὸν πληθυσμὸ τῶν ἄλλων χωριῶν. Στὸν πίνακα σημειώνεται ἐπίσης ποιὰ χωριὰ ἀναφέρονται ως τιμάρια κατὰ τὶς καταγραφὲς τοῦ 15ου αἰ. Σημειώνεται ἐπίσης ποιὰ χωριὰ ἔδιναν κάρβουνο τὸ 1694-1695 (1106)² ἢ νίτρο τὸ 1696-1697 (1108)³. Τέλος, ἀπὸ τὴν καταγραφὴ τοῦ 1861 ποὺ θὰ ἔξετάσουμε παρακάτω, σημειώνεται ποιὰ ἦταν τὴ χρονιὰ ἐκείνη ἀκόμη χωριὰ ἢ μαχαλάδες, κοινότητες δηλαδὴ μικρῶν χωριῶν, ἢ εἶχαν μετατραπεῖ σὲ τσιφλίκια, ποιὰ κατοικοῦνταν τότε ἀπὸ χριστιανούς, ποιὰ ἀπὸ μουσουλμάνους καὶ ποιὰ ἦταν μικτὰ (στὴν περίπτωση αὐτὴ δίνεται καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν σπιτιῶν, μουσουλμανικῶν καὶ χριστιανικῶν) καὶ τέλος σὲ ποιὸ ναχιγιὲ ἀνήκε τὸ κάθε χωριό.

1. Τὰ χωριὰ τῶν καρβουνιάρηδων (kömürkeşan)

"Η μεγαλύτερη σὲ ἀριθμὸ χωριῶν ὁμάδα ἦταν αὐτῶν ποὺ οἱ κάτοικοι τοὺς εἶχαν ὑποχρέωση νὰ παράγουν καὶ νὰ παραδίνουν στὸ κράτος μιὰ ὁρισμένη ποσότητα ἀπὸ ξυλοκάρβουνα κάθε χρόνο. Τὰ κάρβουνα αὐτὰ χρησιμοποιοῦνταν κυρίως γιὰ τὸν καθαρισμὸ τῶν μεταλλευμάτων ποὺ ἔξαγονταν στὰ μεταλλεῖα τῶν Σιδηροκαυσίων. Ἡ συνεργασία αὐτὴ εἶχε ώς ἀποτέλεσμα τὰ τελευταῖα νὰ συγκαταλέγονται πολλὲς φορές μαζὶ μὲ τὰ χωριὰ τῶν καρβουνιάρηδων κατὰ τὴν κατανομὴ δρισμένων φόρων. Τὰ χωριὰ τῶν καρβουνιάρηδων ἦταν σκορπισμένα δχι μόνο στὴν περιοχὴ γύρω στὰ Μαντεμοχώρια, δηλαδὴ στὸν ναχιγιὲ τοῦ Παζαργκιάχ, ἀλλὰ καὶ στοὺς ναχιγιέδες τοῦ Λαγκαδᾶ καὶ τῆς Καλαμαριᾶς· μερικὰ βρίσκονταν ἀκόμη στὴν περιοχὴ τοῦ Βαρδάρη.

Οἱ κάτοικοι τῶν καρβουνιάρικων χωριῶν ἦταν χριστιανοὶ καὶ μουσουλμάνοι. Ἀπὸ τὰ 60 χωριὰ ποὺ ἦταν συνολικὰ, 25 ἦταν καθαρὰ χριστιανικά, 5 καθαρὰ μουσουλμανικά, 17 εἶχαν μικτὸ πληθυσμὸ καὶ γιὰ 13 δὲν γνωρίζουμε ἄν κατοικοῦνταν ἀπὸ χριστιανοὺς ἢ μουσουλμάνους.

Τὰ χωριὰ αὐτὰ ώς τὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου αἰ. ἀναγράφονται στοὺς φορολογικοὺς καταλόγους ἀπλῶς ώς «χωριὰ ποὺ δίνουν κάρβουνο» (*kömür virür kura*). Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ὅμως ἐκείνη καὶ ἔπειτα ὀνομάζονται «*kömürkeş*» (πληθ. *kömürkeşan*). Ἡ περσικὴ κατάληξη -keş σημαίνει «αὐτὸς ποὺ τρα-

1. Ἱερ. τεφτ. 121, σ. 61-63.

2. Ἱερ. τεφτ. 2, σ. 14.

3. Ἱερ. τεφτ. 2, σ. 161.

Τὰ χωρὰ τῶν καρδιονάργορων

<i>a/a</i>	παλαιὰ ὄνομασία	σημειωνή ὄνομασία	φόρος σὲ ἀπηγα	χωρὶς μαχαλές ἢ τσιφλέκαι	κάτουκοι	ναχριές	τιμᾶ- ροι	χωρὶς τὸ	1694
1	Pestriye	Περιτερά	2040	χωρὶς	χριστανοὶ	Παζαργκάτη	ν	ν	
2	Residnik	"Αγ. Πρόδρομος	700	»	»	»	ν	ν	
3	Aya Nikola	"Αγ. Νικόλαος	3300	»	»	»	ν	ν	
4	Vrasta-i Kebir	Μεγάλα Βραστά	3360	»	»	»	ν	ν	
5	Metangic	Μεταγκίτσι	620	»	»	»	ν	ν	
6	Lokovo	Ταξιάρχης	2080	»	»	»	ν	ν	
7	Sana	Σανά	1460	»	»	»	ν	ν	
	»	»	320	»	μουσουλμάνοι	»	ν	ν	
8	Lozik	Μελασσούργος	2840	»	μικτό	»	ν	ν	
9	Dunya	Δονιτά	3100						
10	Zaglivier	Ζαγκλιβέρι	2940	συνοικισμός	45 μιον./146 χριστ.		ν	ν	
11	Kokala	Κοκαλοῦ	980	»	24 μιον./14 χριστ.	»	ν	ν	
12	Girmen	Μεσοκώμο	640						
13	Pazargah	*Απολλωνία	1030	»	χριστανοὶ	»			
	»	»	1340	»	μουσουλμάνοι				
14	Lanca	Λάντζα, Λαγκαδᾶ	960	τσιφλίκι	1 μιον./8 χριστ.	»	ν	ν	
15	Gumenic	Στίβος, Λαγκαδᾶ	1160	χωρὶς	χριστανοὶ	»			
	»	»	860	»	μουσουλμάνοι	»			
16	Adam	*Άδημ	2760	»	μικτό	»	ν	ν	
17	Virenos	Νικομηδιό	2060	τσιφλίκι	χριστανοὶ	»	ν	ν	
	»	»	400	»	μουσουλμάνοι	»	ν	ν	
18	İdremir	*Αρδάκερι	1740	χωρὶς	χριστανοὶ	»	ν	ν	
	Doğancı	Πρόχωμα, Θεσ/νίκης	940	τσιφλίκι	»	μουσουλμάνοι	»	ν	
	»	»	1600	»					

<i>a/a</i>	<i>παλαιά δημοσιά</i>	<i>σημειωνή δημοσιά</i>	<i>φόρος σε δημόσια</i>	<i>χωριό μαχαλάς ή τσιφλίκι</i>	<i>χάποιοι</i>	<i>ναχγιές</i>	<i>τημά-ριο</i>	<i>χωριά τό 1694</i>
20	Harman-Köy	*Eλευθέρια	760	τσιφλίκι	χριστιανοί	χριστιανοί	Παζαργκάχ	
21	Tanrı Virmisi	Ξερόρρεμα	520	χωριό	μουσουλμάνοι	μουσουλμάνοι	»	
22	Ağçıl Ayak		760	τσιφλίκι	χριστιανοί	χριστιανοί	Βαρδάρη	V
23	Dudular	Διαβατό, Θεσ/νίκης (ξέφωνιστηκε)	200	τσιφλίκι	χριστιανοί	χριστιανοί	Βαρδάρη	
24	Sarımur	*Άγιος 'Αθανάσιος	260	τσιφλίκι	χριστιανοί	χριστιανοί	Βαρδάρη	
25	Kavaklı		720	τσιφλίκι	χριστιανοί	χριστιανοί	Βαρδάρη	
26	Ibrahim Ağa		280	»	χριστιανοί	χριστιανοί	Λαγκαδά	
27	Kara Hıseyin	Πολύχνη	640	»	χριστιανοί	χριστιανοί	Λαγκαδά	
28	Lenbet	Νέα Ενέκαρπια	360	»	»	»	»	
29	Luna		640	»	»	»	»	
30	Ay Vasıl	*Άγιος Βασίλειος	960	»	»	»	»	
31	Tumba	Τούμπα (ξέφωνιστηκε)	860	»	»	»	»	
32	Istanova		360	»	»	»	»	
33	Layna	Λογγυνά	1720	χωριό	»	»	»	
	»		420	»	μουσουλμάνοι	μουσουλμάνοι	»	
34	Ayatlı	Λιγτή (ξέφωνιστηκε)	11400	»	χριστιανοί	χριστιανοί	»	
35	Güveyna		1820	τσιφλίκι	»	»	»	
	»		1360	»	μουσουλμάνοι	μουσουλμάνοι	»	
36	Karibça	Χλωρονομή Νικόπολη, Λογκαδά	900	χωριό	χριστιανοί	χριστιανοί	Λαγκαδά	
37	Zarava		2600	χωριό	χριστιανοί	χριστιανοί	Λαγκαδά	V
38	Beraya	Βερτίσκος	3240	»	»	»	»	V
39	Hoyrot	Χωρούδα	3280	»	»	»	»	V
40	Balafça	Κολζικό	1960	χωρ.-τσιφλ.	»	»	»	V
	»		920	»	μουσουλμάνοι	μουσουλμάνοι	»	
41	Visoka	*Οστα	4720	χωριό	χριστιανοί	χριστιανοί	»	V
42	Girmiç	Κρία Νερά	1740	»	μουσουλμάνοι	μουσουλμάνοι	»	V
27 43	Cernik	*Αρετή	960	»	μουσουλμάνοι	μουσουλμάνοι	»	V
	Visoka	*Οστα	2420	»	μουσουλμάνοι	μουσουλμάνοι	»	

Έκτος δπό τα παραπάνω χωριά και τσιφλίκια σε άλλους πίνακες μὲ χωρὰ τῆς ίδιας κατηγορίας σημειώνονται και τὰ ἔξης:

βάει, φέρνει, ὑποφέρει»¹. Τὰ χωριὰ ποὺ «δίνουν κάρβουνο» δὲν ἦταν ἀκριβῶς τὰ ἴδια μὲ τὰ χωριὰ τῶν «kömürkeşan». Φαίνεται πώς μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου εἶχαν προστεθεῖ καὶ μερικὰ ἀκόμη. Τὰ χωριὰ αὐτὰ ἀπαλάσσονταν ἀπὸ τὴν πληρωμὴ τοῦ μισοῦ φόρου *'avariz-i divaniye'*.

Τὰ Μαντεμοχώρια, σύμφωνα μὲ ἔνα φερμάνι τοῦ 1762 (1176), ἦταν τὰ ἔξης: İsvor ('Ισβορος), Arnabud-Köy, Vrasta, Gomat (Γομάτι), Revenik (Μεγάλη Παναγιά), Lârigova ('Αρναία), Stanos, Yeni-köy (Νεοχώρι), Varvara (Βαρβάρα) καὶ Mud (Μόδι)². Κατὰ τὸν Παπαρρηγόπουλο τὰ χωριὰ ἦταν: Γαλάτιστα, Βάβδος, Ραβνά, Στανός, Βαρβάρα, Λιαρίγκοβη, Νοβοσέλο, Μαχαλάς (Στάγειρα ἢ Καζαντζή Μαχαλάς), Ισβορος, Χωρούδα, Ρεβενίκια καὶ Ιερισσός³.

2. Τὰ χωριὰ τοῦ βακονφίου *Ishak Paşa*

Ο Ιshak Paşa, κατ' ἄλλους τουρκικῆς καταγωγῆς ἀπὸ τὸ İnegöl τῆς Μ. Ἀσίας καὶ κατ' ἄλλους κροατικῆς ἢ Ἑλληνικῆς, ὑπῆρξε πρῶτα μπεηλέρμπεης τῆς Μ. Ἀσίας (Anadolu Beylerbeysi) καὶ μετὰ τῶν Βαλκανίων (Rumeli Beylerbeysi). Ὡς μπεηλέρμπεης τῆς Ρούμελης πῆρε μέρος στὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως.⁴ Εγινε μεγάλος βεζίρης, πρῶτα ἵσως τὸ 1454 καὶ ἀργότερα τὸ 1467-1468, ἢ τὸ 1470-1471 ὥς τὸ 1472-1473. Βοήθησε τὸν Βαγιαζίτ Β' ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του Τζέμ νὰ καταλάβει τὸν θῶμανικὸ θρόνο καὶ γι' αὐτὸ ἔγινε καὶ πάλι μεγάλος βεζίρης (1481-1483). Τὸ 1483 ζήτησε ὁ ἴδιος νὰ ἀποσυρθεῖ ἐξαιτίας τῆς ἡλικίας του καὶ ὁ σουλτάνος τοῦ παραχώρησε τὸ σαντζάκι τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου ἔμεινε ὡς τὸ θάνατό του, τὸ 1487 ἢ λίγο ἀργότερα⁴.

Ο Ιshak Paşa ἔχτισε πολλὰ θρησκευτικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα στὸ İnegöl, τὴ Θεσσαλονίκη καὶ ἄλλες πόλεις. Στὴ Θεσσαλονίκη ἔχτισε τὸ 1484 τὸ τζαμὶ ποὺ ἦταν γνωστὸ ὡς Alaca İmaret Camii' καὶ ὑπάρχει ὡς σήμερα, ἔνα πτωχοκομεῖο (imaret) καὶ ἔναν μεντρεσέ. Σώζεται τὸ ἔγγραφο μὲ τὸ ὄποιο ὁ Ιshak Paşa τὸ 1487 (892) ἀφιέρωσε γιὰ τὴ συντήρηση τῶν ἰδρυμά-

1. J. W. Redhouse, A Turkish and English Lexicon, Constantinople 1890, σ. 1551a.

2. Ιερ. τεφτ. 101, σ. 99-100. Βασδραβέλλη, 'Ιστορικά 'Αρχεῖα, τ. Α', σ. 257.

3. Βακαλοπούλου, 'Ιστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 512. Τοῦ ἴδιου, 'Ιστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Δ', Θεσσαλονίκη 1973, σ. 518 κ.ε. 'Η Γαλάτιστα, ὁ Βάβδος καὶ τὰ Ραβνά ἀνῆκαν στὸ βακούφι τοῦ Ishak Paşa καὶ ὅχι στὰ Μαντεμοχώρια (βλ. παρακάτω). Γιὰ τὰ Μαντεμοχώρια βλ. Βακαλοπούλη, 'Ιστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 217-218, 506-513, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Τουρκικά ἔγγραφα σχετικά μὲ τὴ διοίκησή τους βλ. στοῦ Βασδραβέλλη, δ.π., σ. 51-52, 67-68, 202-203, 257-259. 'Επισης N. Bediceanu, Les Actes des Premiers Sultans, Documents et Recherches, Paris 1960, σ. 138.

4. Γιὰ τὸν Ishak Paşa βλ. Danismend, δ.π., τ. 1, σ. 213, 229-230, 313. M. Süreyya, Sicill-i Osmanî, τ. 1, Κωνσταντινούπολη 1308 (1892), σ. 323.

των αὐτῶν τὸ μισδὸ χωριὸ τοῦ Χορτιάτη καὶ τὸ μισδὸ χωριὸ Δραγάνα, δλόκληρο τὸ χωριὸ Γαλάτιστα, ἔνα μύλο στὴν τοποθεσία Söğüdlü Dere κοντὰ στὸ χωριὸ Γραδεμπόριο, ἔνα λουτρὸ κι ἔνα χάνι στὴν κωμόπολη Sidre-kapsı¹ καὶ τὶς γεωργικὲς περιοχὲς (mezra²a) Dadikos, Kesriye, Gazi, Vavdos καὶ Livadiç τῆς Γαλάτιστας². Οἱ γεωργικὲς περιοχὲς Vavdos (Βάβδος) καὶ Livadiç (Λειβάδι) ἔχανάγιναν ἀργότερα χωριά. Ἡ γεωργικὴ περιοχὴ Söyüdlü Dere συνοικίστηκε ἀργότερα καὶ δονομάστηκε Dere Mahala. Τὸ χωριὸ Δραγάνα σήμερα ἀποτελεῖ τοποθεσία τοῦ Χορτιάτη.

Γιὰ νὰ κάνει βακουφικὰ τὰ χωριὰ καὶ τὶς περιοχὲς αὐτὲς ὁ Ishak Paşa, πρέπει ἀσφαλῶς νὰ εἶχε προηγηθεῖ ἔγγραφο, μὲ τὸ δόποιο ὁ σουλτάνος τοῦ τὰ δώριζε (mülknâme), αὐτὸ δῆμος δὲν ἔχει βρεθεῖ.

Κατὰ τὴν καταγραφὴν τοῦ 1771 τὰ χωριὰ τοῦ βακουφίου αὐτοῦ, ποὺ ἀποτελοῦσαν ἴδιαίτερη φορολογικὴ ὅμάδα, ἦταν τὰ ἑξῆς:

<i>a/a</i>	<i>παλαιὰ δονομασία</i>	<i>νέα δονομασία</i>	<i>φόρος σὲ ἄσπρα</i>	<i>χωριὸ ἢ μαχαλᾶς</i>	<i>κάτοικοι</i>	<i>ναχιγιές</i>
1	Livadiç	Λιβάδι	2930	χωριὸ	χριστιανοὶ	Παξαργκιάχ
2	Galatiça	Γαλάτιστα	11810	»	»	»
3	Ravna	Πετροκέρασα	7470	μαχαλᾶς	»	»
4	Dadikos		480	χωριὸ	»	»
5	Vavdos	Βάβδος	5280	»	»	»
6	Hortaç	Χορτιάτης	3280	»	»	Λαγκαδᾶ
		σύνολο	31040			

Στὰ τεφτέρια τοῦ βακουφίου αὐτοῦ ποὺ σώζονται στὸ Ἰστορικὸ Ἀρχεῖο Μακεδονίας, μαζὶ μὲ τὸν Ishak Paşa ἀναφέρεται ὡς ἰδρυτὴς τοῦ βακουφίου καὶ ὁ γιός του Sadi Bey. Γι’ αὐτὸν δὲν γνωρίζουμε τίποτε περισσότερο. Ὁπωσδήποτε στὸ βακούφι ὁ Sadi Bey πρέπει νὰ εἶχε προσθέσει τουλάχιστο τὸ ἄλλο μισδὸ χωριὸ τοῦ Χορτιάτη· γιὰ τὰ Ραβνά δὲν εἶναι γνωστὸ ἀνύπηρχαν ἀπὸ πρὶν κι ἔγιναν βακουφικὰ ἀπὸ τὸν Sadi Bey ἢ δημιουργήθηκαν ἀργότερα σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς γεωργικὲς περιοχὲς Kesriye ἢ Gazi, ποὺ ὅπως εἴδαμε, εἶχαν γίνει βακουφικὲς ἀπὸ τὸν Ishak Paşa.

3. Τὰ χωριὰ τῶν φυλάκων λιβαδιῶν (*koruciyān*)

Οἱ κάτοικοι μερικῶν χωριῶν τῆς περιοχῆς τοῦ Βαρδάρη ἦταν ἐπιφορτισμένοι μὲ τὴ φροντίδα τῶν λιβαδιῶν τοῦ δημοσίου (mirî çaylar)· οἱ ἴδιοι

1. V. T a m e r, Fâtih devri ricalinden İshak Paşa'nın vakifyleleri ve vakıfları, «Vakıflar Dergisi» 4(1958)119-124.

2. Τὸ χωριὸ ἀργότερα δονομάζεται Kazancı Mahale. Σήμερα δονομάζεται Στάγειρα.

ἔτρεφαν ἐκεῖ καμῆλες, φοράδες καὶ ἄλογα γιὰ τὸ τουρκικὸ δημόσιο καὶ τὰ ὁδηγοῦσαν στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅταν ἔπαιρναν σχετικὴ διαταγὴ. Σύμφωνα μὲ πληροφορία τοῦ Angiollelo, ποὺ πέρασε ἀπὸ τὴν Μακεδονία τὸ 1470 ὃς αἰχμάλωτος τῶν Τούρκων, οἱ Ὀθωμανοὶ εἶχαν φέρει ἐκλεκτὰ ἄλογα γιὰ ἀναπαραγωγὴ ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσία στὴν πεδιάδα τοῦ Ἀξιοῦ, ἐπειδὴ ὁ τόπος ἦταν κατάλληλος γιὰ τὴν ἀνάπτυξή τους¹.

Οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν αὐτῶν, χριστιανοὶ ὅλοι, ἦταν ὀργανωμένοι σὲ οοσακ ὅπως καὶ οἱ Γιουροῦκοι· οἱ ὑπηρεσίες τους ἐπομένως θεωροῦνταν στρατιωτικές. Γι’ αὐτὸν ἦταν ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ πολλοὺς φόρους². Τὰ καθήκοντά τους ἦταν κληρονομικὰ καὶ μόνον δρισμένος ἀριθμὸς ἀτόμων ἀπὸ κάθε χωριὸ ἀνήκε στὴν κατηγορία αὐτή. Ἐπειδὴ πολλοὶ κάτοικοι ἄλλων χωριῶν κατάφευγαν στὰ χωριὰ ποὺ ἐξαιροῦνταν ἀπὸ τοὺς φόρους, τὸ 1707 δόθηκε διαταγὴ νὰ γίνει νέα ἀπογραφὴ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀτόμων ποὺ ἀνήκαν στὴν ὁμάδα τῶν κορυciyan τοῦ κάθε χωριοῦ³. Σύμφωνα μὲ αὐτή, τὰ χωριὰ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀτόμων ποὺ εἶχαν καθήκοντα στρατιωτικὰ σὲ αὐτὰ ἦταν τὰ ἔξης⁴:

«Ναχιγιές τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ Λιβᾶ⁵ τῆς Ἰδιας.

Σῶμα (οοσακ) τῆς Θεσσαλονίκης γιὰ τὶς φοράδες καὶ τὰ πουλάρια, καὶ οἱ συνοικισμοί του.

’Απὸ τὴν ὁμάδα τῶν ὑπηρετῶν καμηλῶν (hademe-i şitran) τῶν χωριῶν Tekyelü καὶ Araplu, ποὺ ὑπάγονται στὸν El-Hac Mustafa καὶ μένουν στὸ Tekyelü: ἄτομα 20⁶.

Οἱ ὑπηρέτες καμηλῶν (kullukçıyan-i şitran) τοῦ χωριοῦ Bınarca, ποὺ ἀναφέρθηκαν: ἄτομα 14.

Οἱ ὑπηρέτες καμηλῶν (kullukçıyan-i şitran) τῶν χωριῶν Kırlu (Μικρολίβαδο) καὶ Arablu (Βαθυχώρι), τοῦ καζᾶ Δράμας, ποὺ ὑπάγονται στὸ οοσακ τῆς Θεσσαλονίκης: ἄτομα 31.

Οἱ ὑπηρέτες καμηλῶν (kullukçıyan-i şitran) τοῦ χωριοῦ Boyalık (,), τοῦ ἴδιου οοσακ τοῦ καζᾶ Δράμας, ἄτομα 23.

1. Β α κ α λ ο π ο ύ λ ο υ, ‘Ιστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 115.

2. Βλ. παραπάνω, σ. 402.

3. Ἱερ. τεφτ. 16, σ. 26-38. Πρβλ. Β α σ δ ρ α β ἐ λ λ η, ‘Ιστορικὰ Ἀρχεῖα, τ. Α’, σ. 73-75. Ἡ μετάφραση αὐτὴ ἔχει πολλὰ λάθη καὶ παραλείγεις.

4. Μεταφράζεται ἐδῶ τὸ τμῆμα τῆς καταγραφῆς μὲ τὰ χωριὰ τῶν κορυciyan.

5. “Ορος ποὺ σημαίνει δ, τι καὶ τὸ «sancak»: σημαία, περιοχὴ ἐνός sancak-bey ἢ miriliva. Βλ. Δημητρίου Δημητρίου, ‘Η Κεντρικὴ Μακεδονία, σ. 37.

6. Ἐνδεικτικὸ γιὰ τὸν μεγάλο ἀριθμὸ καμηλῶν ποὺ τρέφονταν στὴ Μακεδονία εἶναι καὶ ἔνα φερμάνι τοῦ 1696(1108), ποὺ διατάζει νὰ παραδοθοῦν πεντακόσιες καμῆλες ἀπὸ τὶς περιοχὲς Θεσσαλονίκης, Σερρῶν καὶ Γενιτσῶν γιὰ νὰ μεταφέρουν μπαρούτι ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη στὸ Βελιγράδι (Β α σ δ ρ α β ἐ λ λ η, ‘Ιστορικὰ Ἀρχεῖα, Α’, σ. 19). Σὲ πρόσφατο σχετικὰ χάρτη τῆς περιοχῆς Θεσσαλονίκης, δυτικὰ ἀπὸ τὸ ‘Ωραιόκαστρο (Davud-Ea-

Οἱ φύλακες τῶν λιβαδιῶν (korucıyan) ποὺ ὑπάγονται στὸ οcak τῆς Θεσσαλονίκης. Τρέφουν φοράδες καὶ ἀδάμαστα ἄλογα. Ὑπάγονται στὸν ἴδιο καζά: ἄτομα 13.

Χωριὸ αὐτῶν ποὺ τρέφουν ἄγριες φοράδες (yundciyan) καὶ τῶν δούλων γιὰ τὶς φοράδες τῶν χωριῶν τοῦ Βαρδάρη: ἄτομα 96.

Αὐτοὶ ποὺ τρέφουν ἀδάμαστα ἄλογα καὶ φοράδες (güreciyan ve madıyan) τοῦ χωριοῦ Yeni Köy, ποὺ ὑπάγεται στὸν ἴδιο (καζά): ἄτομα 44.

Αὐτοὶ ποὺ τρέφουν ἄλογα, φοράδες, πουλάρια (tayan) καὶ τὰ σχετικά, τοῦ χωριοῦ Kavalalar, ποὺ ὑπάγεται στὸν ἴδιο (καζά): ἄτομα 24.

Αὐτοὶ ποὺ τρέφουν ἀδάμαστα ἄλογα καὶ φοράδες τοῦ χωριοῦ Ankara, ποὺ ὑπάγεται στὸ οcak τῆς Θεσσαλονίκης: ἄτομα 15».

Κατὰ τὴν καταγραφὴ τῶν χωριῶν τῶν κορυciyan ποὺ ἔγινε τὸ 1771¹, σημειώθηκαν τὰ ἔξῆς χωριά:

<i>a/a</i>	παλαιὰ ὄνομασία	νέα ὄνομασία	φόρος σὲ ἀσπρα	χωριὸ ἢ τσιφλίκι	χριστιανοὶ	ναχιγιές
1	Yundcilar	Κύμινα	3740	χωριό	χριστιανοὶ	Βαρδάρη
2	Hanlu-Araplu	N. Μαγνησία	540	»	»	»
3	Binarca	Καραβίας	19€0	»	»	»
4	Bostanlu-Araplu		560			
5	Tekyelü	Σίνδος	1960	τσιφλίκι	μικτό	»
6	Yeni Köy	Νεοχωρούδα	2900	χωριό	χριστιανοὶ	»
7	Davud-Bali	‘Ωραιόκαστρο	1880	»	»	
8	χωριά αὐτῶν ποὺ τρέφουν ἀδάμαστα ἄλογα		1900			
		σύνολο	15440			

4. Τὰ χωριὰ τῶν *hânekeşan*

Μιὰ σημαντικὴ διμάδα χωριῶν στὸν καζά τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως καὶ σὲ ἄλλους καζάδες τῶν Βαλκανίων, ἀποτελοῦσαν αὐτὰ ποὺ πλήρωναν τοὺς ἔκτακτους φόρους ‘avariz-i divaniye καὶ bedel-i nuzul². Ο πρῶτος φόρος πρέπει νὰ εἶχε ἀντικαταστήσει δρισμένες ὑπηρεσίες ποὺ πρόσφεραν παλαιότερα, ἐνῷ ὁ δεύτερος εἰσπράττονταν ἀντὶ γιὰ τὴν ὑποχρέωση τῶν χω-

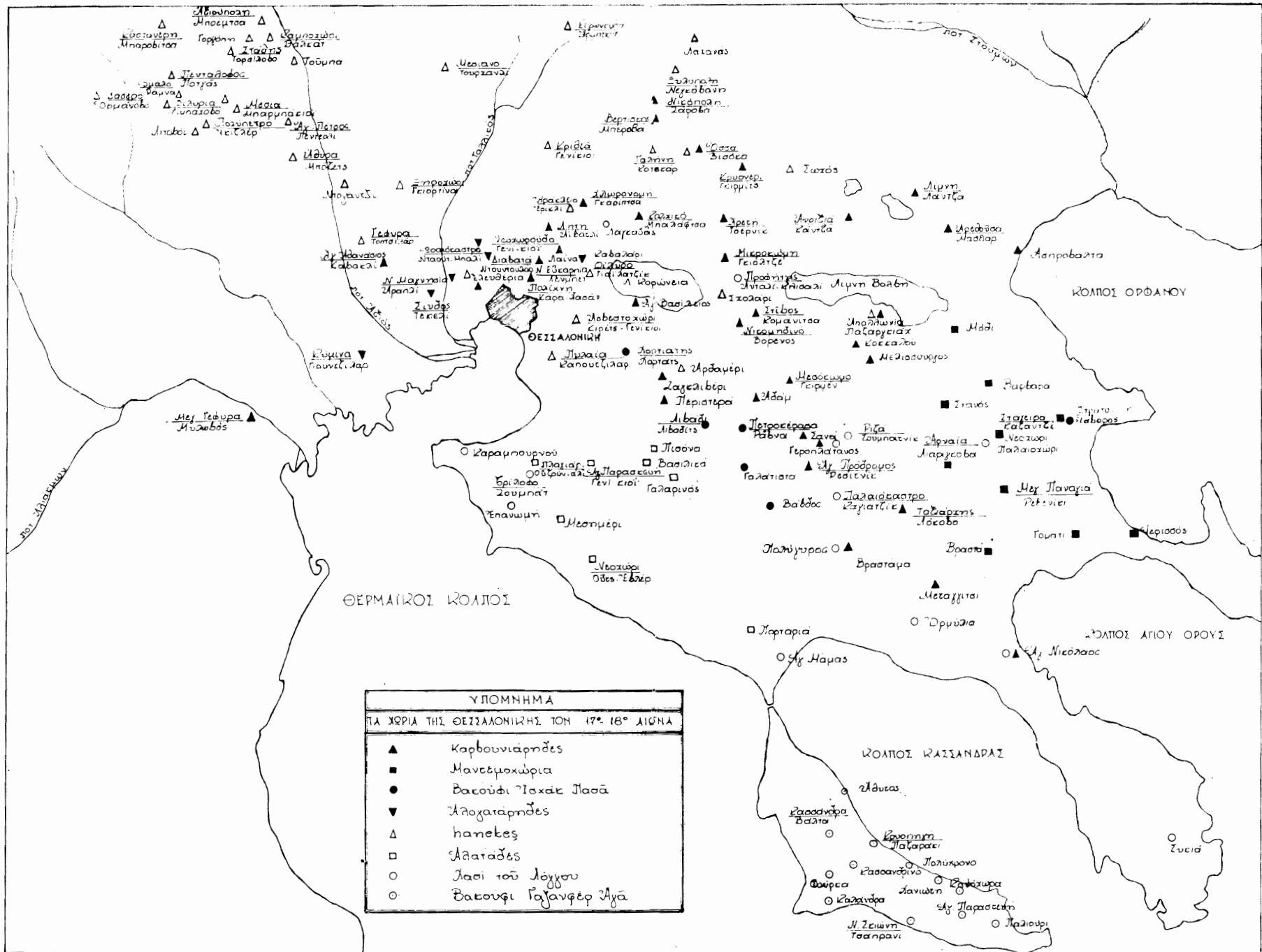
1) σημειώνεται τοποθεσία μὲ τὴν ὄνομασία Deve-Yolu, δηλαδὴ «δρόμος τῶν καμηλῶν». Ἡ θέση διατηρεῖ τὴν ὄνομασία της, ἐστω κι ἂν δὲν ἔχουν περάσει ἀπὸ ἐκεῖ καμῆλες γιὰ περισσότερο ἀπὸ ἔναν αἰώνα.

2. Ιερ. τεφτ. 121, σ. 62.

2. Γιὰ τοὺς φόρους αὐτοὺς βλ. G i b b - B o w e n, τ. 2, σ. 2 κ.έ. Ἐπίσης Δημητριάδη, ‘Η Κεντρικὴ Μακεδονία, σ. 212 κ.δ., ὅπου καὶ βιβλιογραφία.

Τὰ χωριά τῶν ἡλεκτῶν

<i>a/a</i>	<i>παλαιά δημοσία</i>	<i>νέα δημοσία</i>	<i>φόρος σὲ αἴσησα</i>	<i>χωρὶς τσιφλίκι</i>	<i>χάρτουχοι χερστανοὶ ἢ μονσοῦλμάροι</i>	<i>ναχγυές</i>	<i>χωριά πού ἔδιναν μήρο</i>
1	Leftohor		3740	χωρὶς		Bapδέρη	V
2	Lilovo	Ἄγ. Αντώνιος, Κιλκίς Φιλιρά, Παιονίας	460	τσιφλίκι	χριστανοὶ	Μεγ. Βαρδάρη	V
3	Libahovo	Αιτοβρόι	460	τσιφλίκι	χριστανοὶ	» »	V
4	Litovo	Τούμπα	690	τσιφλίκι	χριστανοὶ	» »	V
5	Tumba	‘Ηλιόφορο, Κιλκίς	400	τσιφλίκι		» »	V
6	Rebi Za'im	Μεσιανό, Κιλκίς	360	συνοικισμὸς	μικτό	Καλαμαριᾶς	V
7	Turhanlu		1960	χωρὶς-τσιφλίκι	»	Μεγ. Βαρδάρη	V
8	İkizler		1220	τσιφλίκι	χριστανοὶ	» »	V
9	Pedreli	Ἄγ. Πέτρος , Αθύρας	1960	τσιφλίκι	χριστανοὶ	» »	V
10	Bozçay	Όμαλό	1920	»	»	» »	V
11	Çamur καὶ Ramna		960				
12	Petkos	Πεντάλοφος	140	τσιφλίκι			
13	Süleymanlı καὶ	Στίβα, Γενιτσών	120				
14	Konikovo					Μεγ. Βαρδάρη	V
15	Saraylu	Παλαστανὸ	460	»	μικτό	Λαγκιδᾶς	V
16	Ormanovo	Δασερὸ	120	»	χριστανοὶ	Μεγ. Βαρδάρη	V
17	Erikli	Ηράκλειο	770	»	μικτό	Λαγκαδᾶς	V
18	Kazi-Köy	Τριφύλλι, Γενιτσῶν	3900	χωρὶς	χριστανοὶ	Μικροῦ Βαρδάρη	V
19	Ahmeddü	Παλαιόκουστρο	1160	τσιφλίκι	»	»	V
20	Gorgopik	Γοργώπη, Παιονίας	460	»	»	Μεγ.	V
21	Topçilar	Γέφυρα	1440	χωρὶς-τσιφλίκι	μικτό	Μικροῦ	V
22	Gördine	Ξηροχώρι	2840	τσιφλίκι	χριστανοὶ	» »	V
23	Valkat	Καυποχώρι	640	»	»	» »	V
24	Torşilovo	Στάθης	1060	»	»	Μεγ.	V

ρικῶν νὰ παρέχουν καταλύματα στὰ διερχόμενα σώματα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἡ κατανομὴ τῶν φόρων αὐτῶν στοὺς καζάδες καὶ στὰ χωριὰ γινόταν μὲ βάση τὸ hâne (σπίτι)¹. Ὁ ἀριθμὸς τῶν hâne ἦταν γιὰ πολλὰ χρόνια ὁ ἴδιος γιὰ κάθε καζά καὶ μόνο ἡ κατανομὴ τῶν hâne στὰ χωριὰ ἄλλαζε. Ἐξαιτίας τῆς κατανομῆς τῶν φόρων μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὰ χωριὰ δνομάζονταν hâneκες ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ 18ου αἰώνα².

Τὰ χωριὰ τοῦ καζᾶ Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17ου-ἀρχές 18ου αἰ. ἦταν ὑποχρεωμένα νὰ δίνουν στὸ τουρκικὸ δημόσιο κάθε χρόνο μιὰ ποσότητα νίτρου (gühercile), περίπου 70-90 δοκάδες κατὰ hâne. Αὐτὸ χρησιμοποιόταν γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ κρατικοῦ πυριτιδοποιείου στὴν Κωνσταντινούπολη. Πυριτιδοποιεῖο ὅμως (baruthâne) ὑπῆρχε καὶ στὸν καζὰ τῆς Θεσσαλονίκης, κοντὰ στὸ χωριὸ Γραδεμπόρι³. Ἔνα μέρος ἐπομένως τοῦ νίτρου ποὺ συγκεντρωνόταν ἀπὸ τὰ χωριὰ αὐτὰ πρέπει νὰ παραδινόταν στὸ πυριτιδοποιεῖο αὐτό.

Γιὰ τὴν ὑπηρεσία αὐτὴ τὰ χωριὰ ἀπαλάσσονταν ἀπὸ τὴν καταβολὴ τοῦ μισοῦ φόρουv 'avariz-i divâniye' τὸ ὑπόλοιπο ποσὸ τὸ πλήρωναν, δπως καὶ ὀλόκληρο τὸ ποσὸ τοῦ φόρου bedel-i nuzul.

Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ χωριὰ αὐτὰ βρίσκονταν στοὺς ναχιγιέδες τοῦ Βαρδάρη καὶ τοῦ Λαγκαδᾶ· πολὺ λίγα ἦταν στὴ Χαλκιδικὴ. Σὲ 21 χωριὰ κατοικοῦσαν χριστιανοί, σὲ πέντε μουσουλμάνοι, 13 εἶχαν μικτὸ πληθυσμὸ καὶ γιὰ ἄλλα δέκα λείπουν τὰ στοιχεῖα. Συνολικὰ τὰ χωριὰ ἦταν 49. Ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ χωριὰ αὐτὰ ἀνήκαν στὸ βακούφι τοῦ Γαζῆ Ἐβρενός.

5. Τὰ χωριὰ τῶν ἀλατάδων (*tuzciyan*)

Οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν τῆς ὁμάδας τῶν ἀλατάδων δούλευαν στὶς κρατικὲς ἀλυκές, καὶ τὸ ἀλάτι ποὺ ἔβγαζαν τὸ παρέδιναν στὸ τουρκικὸ δημόσιο ποὺ εἶχε τὸ μονοπώλειό του⁴. Ἀπὸ τὰ ἐννιὰ χωριὰ ποὺ ἀνήκαν στὴν κατηγορία αὐτή, τρία ἦταν χριστιανικά, ἕνα τουρκικὸ καὶ πέντε εἶχαν μικτὸ πλη-

1. Ἰερ. τεφτ. 11, σ. 66-67.

2. Γιὰ τὴν κατάληξη -κες βλ. παραπάνω, σ. 415.

3. Βλ. φερμάνι τοῦ 1704(1116) γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς φόρους, 'avariz καὶ bedel-i nuzul, ἐπειδὴ διατηροῦσαν καὶ καθάριζαν τὸ ὑδραγωγεῖο τοῦ πυριτιδοποιείου, στοῦ Β α σ ρ α β ἐ λ λ η, 'Ιστορικὰ Ἀρχεῖα, τ. Α', σ. 48-49 (ἡ μετάφραση ἀναφέρει ἀπαλλαγὴ κτηματικοῦ φόρου, εἰναι ὅμως στὸ σημεῖο αὐτὸ λανθασμένη. πρόκειται γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸ 'avariz-hâne, δπως ἀναφέρεται στὸ ἱεροδικαστικὸ τεφτέρι).

4. Βλ. μπεράτι γιὰ τὸ διορισμὸ emin (= ἔμπιστος, ἀξιόπιστος, οἰκονομικὸς διαχειριστὴς δημοσίων ἐσόδων) στὶς ἀλυκές τῆς Θεσσαλονίκης στοῦ N. Beldiceanu, Les Actes des Premiers Sultans, σ. 97-98.

θυσμό. "Ολα βρίσκονταν στούς ναχιγιέδες τῆς Καλαμαριᾶς και τοῦ Παζαργκιάχ, δηλαδή στή Χαλκιδική.

Γιὰ τὴν παραγωγὴ τοῦ ἀλατιοῦ στὴν περιοχὴ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν ἐμπορία του οἱ Τούρκοι εἶχαν ἐνδιαφερθεῖ ἀπὸ πολὺ νωρίς. Ἀλάτι ἀγόραζαν ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη τὴν ἐποχὴ ποὺ αὐτὴ βρισκόταν στὰ χέρια τῶν Βενετῶν¹. Ἐργάτες ἀλυκῶν κατοικοῦσαν καὶ στή Θεσσαλονίκη κατὰ τὸν 16ο αἰ.².

Tὰ χωριὰ τῶν ἀλατάδων

a/a	παλαιὰ δηνομασία	νέα ὀνομασία	φόρος σὲ ἄσπρα	χωριὸν ἢ τσιφλίκι	χριστιανοὶ ἢ μουσουλμάνοι	ναχιγιές
1	Yeni Köy	‘Αγ. Πιρασκευὴ	360	τσιφλίκι	χριστιανοὶ	Καλαμαριᾶς
2	Pisona	Πισόνια	1080	χωρ.-τσιφλ.	μικτό	»
3	Vasilika	Βασιλικὴ	2540	χωριὸν	χριστιανοὶ	
4	Giren	Μεσόκωμο	1080	συνοικισμὸς	μουσουλμ.	Παζαργκιάχ
5	Kalarinos	Γαλαρινὸς	1000	χωριὸδ-τσιφ.	χριστιανοὶ	Καλαμαριᾶς
6	Uzun ‘Ali	Πλαγιάρι	2880	χωριὸν	μικτό	»
7	Üç Evler	Νεοχώρι	1100	χωριὸδ-τσιφλ.	»	»
8	Portarya	Πορταριά	160	χωριὸν	μουσουλμάνοι	»
9	»	»	2900	»	χριστιανοὶ	»
10	Mesimer ³	Μεσημέρι		χωριὸδ-τσιφλ.	μικτό	»

Στὴν καταγραφὴ τοῦ 1771 μέρος τοῦ φόρου πλήρωναν καὶ οἱ ἔξῆς ὁμάδες χωριῶν, χωρὶς νὰ σημειώνεται ἡ κατανομὴ τοῦ φόρου κατὰ χωριά:⁴

Χάσι τοῦ Longoz	34360	ἄσπρα
Χερσόνησος Kesendire	19600	»
Μονὲς Ἀγίου Ὁρους	33400	»
οἱ Ρωμιοὶ τῆς Θεσσαλονίκης ⁵	68000	»
οἱ Ἐβραῖοι τῆς Θεσσαλονίκης	34000	»

1. Κ. Μέρτζιον, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἰστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 66.

2. Δημητριάδης, Ὁ κανυπῆμε, σ. 340.

3. Τὸ χωριὸ Μεσημέρι ἀναγράφεται μὲ τὰ χωριὰ τῶν ἀλατάδων στὸ Ἱερ. τεφτ. 81, σ. 37-38.

4. Ἡ καταγραφὴ τῶν χωριῶν τοῦ βαικουφίου τοῦ Γαζῆ Ἐβρενός, ποὺ κι αὐτὰ πλήρωναν τοὺς ἵδιους ἔκτακτους φόρους μὲ τὶς ἄλλες ὁμάδες χωριῶν, ἔχει δοθεῖ παραπάνω.

5. Κατὰ τὰ μέσα περίπου τοῦ 17ου αἰ. οἱ μουσουλμάνοι, χριστιανοὶ καὶ Ἐβραῖοι κάτοικοι τῆς Θεσσαλονίκης πλήρωναν τοὺς ἔκτακτους φόρους ἔξισου (Βασίλης Δημητριάδης, Ἰστορικὴ Ἀρχεῖα, τ. Α', σ. 193). Ἀργότερα οἱ μουσουλμάνοι πλήρωναν τὸ 1/4 καὶ τὰ ὑπόλοιπα οἱ χριστιανοὶ καὶ οἱ Ἐβραῖοι ἀπὸ μισά (Βασίλης Δημητριάδης, σ. 108-110, 133-134). Ἀπὸ τὸ 1688 ὅμως οἱ χριστιανοὶ πλήρωναν τὰ διπλάσια ἀπὸ τοὺς Ἐβραίους (Βασίλης Δημητριάδης, σ. 192-194).

6. Τὰ χωριὰ στὸ χάσι τοῦ Longoz ἢ Langaza

Αρκετὰ χωριὰ τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τοῦ Λαγκαδᾶ, γνωστὰ ὡς Χάσια ἢ Χασικοχώρια¹, ἀποτελοῦσαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰ. ἔνα χάσι (hass)², τοῦ ὅποίου τὰ ἔσοδα ἀνήκαν στὸν ἐκάστοτε Ἀρχιευοῦχο τοῦ χαρεμιοῦ τοῦ σουλτάνου (Darü's-Sa'adet Ağası ἢ Kızlar-Ağası)³.

Τὰ χωριὰ στὸ χάσι τοῦ Longoz ἢ Langaza⁴

a/a	παλαιὰ όνομασία	νέα όνομασία	κιλὰ παξι- μάδι	χωρὶς τσιφλίκι	κάτοικοι	ναχιγιές
1	Polyoros	Πολύγυρος	200	χωρὶς	χριστιανοὶ	Παζαργκιάχ
2	Sykâ	Συκιά	69	»	»	»
3	Subatnik	Ριζά, τὰ	58	»	»	»
4	Toqlik	Γεροπλάτανος	13,5	»	»	»
5	Kayacik	Παλαιόκαστρο	4	»	»	»
6	Aya Nikola	Άγιος Νικόλαος	23	»	»	»
7	Palihor	Παλιοχώρι	43,5	»	»	»
8	Rumylia	Όρμύλια	42,5	»	»	»
9	Langaza	Λαγκαδάς	23	τσιφλίκι	μουσουλμ.	Λαγκαδᾶ
		»	32	χωρὶς	χριστιανοὶ	»
10	Aya Mama	Άγιος Μάμας	47,5	τσιφλίκι	»	Καλαμαριάς
11	Apanomi	Ἐπανομὴ	90	χωρὶς	μικτό	»
12	Zumbat	Τρίλοφο	48,5	»	»	Παζαργκιάχ
13	Kara Burun	Καρά Μπουρνού	29	τσιφλίκια	χριστιανοὶ	Καλαμαριάς
14	Klisali	Προφήτης, Λαγκαδᾶ	34	χωρὶς	»	Λαγκαδᾶ

Οπως φαίνεται, οἱ τρεῖς μεγάλες χερσόνησοι τῆς Χαλκιδικῆς εἶχαν γίνει, σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ δὲν γνωρίζουμε, χάσια μεγάλων ἀξιωματούχων τοῦ

1. Β α κ α λ ο π ο ύ λ ο ν, 'Ιστορία τοῦ Νέου Ἐλληνισμοῦ, τ. Δ', σ. 521 κ.έ., ὅπου καὶ ἄλλες λεπτομέρειες γιὰ τὰ Χασικοχώρια.

2. Γιὰ τὸ hass, τιμαριωτικὴ περιοχὴ ποὺ ἔδινε ἔσοδα πάνω ἀπὸ 100.000 ἀσπρα τὸ χρόνο, βλ. Δημητριάδη, 'Η Κεντρικὴ Μακεδονία, σ. 367 κ.έ.

3. Γιὰ τὸν Dar'üs-Sa 'adet Ağası βλ. Gibb-Bowen, τ. 1, σ. 76, 332. Ἐπίσης N. M. Penzer, The Harem, London 1967, σ. 129 κ.έ. Τὰ χωριὰ ἀναφέρεται ρητὰ ὅτι ἀποτελοῦσαν χάσι τοῦ ἀξιωματούχου αὐτοῦ σὲ φερμάνι τοῦ 1699(1111) (βλ. Ἰερ. τεφτ. 7, σ. 63).

4. Τὸ ὕδιο χάσι ἄλλοτε δόνομάζεται Longos, δηλαδὴ τῆς Σιθωνίας (π.χ. Ἰερ. τεφτ. 181, σ. 38, τοῦ 1219) κι ἄλλοτε τοῦ Λαγκαδᾶ (Ἰερ. τεφτ. 188, σ. 15, τοῦ 1223/1808). Η Σιθωνία δόνομαζόταν Λόγγος, ἐπειδὴ ἦταν διόκλητη σκεπασμένη μὲ δάση (βλ. W. M. Leake, Travels in Northern Greece, τ. 3, London 1835, σ. 118).

Ἡ ἐγγραφὴ τῶν χωριῶν ποὺ σημειώνονται ἔδω εἰναιάπό τὸ Ἰερ. τεφτ. 181, σ. 38a, τοῦ 1219/1804, ὅπου καταγράψηκε πόσα κιλὰ παξιμάδι ἔπειρε πά παραδώσει κάθε χωρὶς γιὰ τις ἀνάγκες τοῦ τουρκικοῦ ναυτικοῦ. Ἀλλες καταγραφὲς τῶν χωριῶν αὐτῶν βλ. στὸ Ἰερ. τεφτ. 177, σ. 121 (τοῦ 1801), ἀρ. 181, σ. 38 (τοῦ 1803), ἀρ. 188, σ. 15 (τοῦ 1808).

σουλτανικοῦ παλατιοῦ. Ἐτσι τὸ Ἀγιο ὄρος ἦταν χάσι τοῦ Bostancı-Başı, ὁ ὄποιος ἀνάμεσα στὰ ἄλλα του καθήκοντα ἦταν καὶ ἀρχηγὸς τῆς ἀνακτορικῆς φρουρᾶς, καθὼς καὶ ἀρχιδήμιος τοῦ διθωμανικοῦ κράτους¹. Ἡ Σιθωνία, ὅπως ἀναφέραμε, ἦταν χάσι τοῦ Darü's-Sa'adet Ağası, τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν μαύρων εἰνούχων ποὺ ὑπηρετοῦσαν στὸ χαρέμι, καὶ τέλος ἡ Κασσάνδρα ἀποτελοῦσε χάσι τοῦ Babü's-Sa'adet Ağası (ἢ Kapı Ağası)², τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν λευκῶν εὐνούχων, ποὺ ὑπηρετοῦσαν στὸ selamlık, τὸν ἀνδρωνίτη δηλαδή, τὸν ἴδιο τὸ σουλτάνο. Ἀπὸ τὰ τρία χάσια τὸ τελευταῖο, δπως θὰ δοῦμε, εἶχε μετατραπεῖ σὲ βακούφι.

Σὲ ἄλλες ἐγγραφές, τοῦ 1801 (1217)³ καὶ τοῦ 1808 (1223)⁴, ἀναγράφονται στὸ ἴδιο χάσι καὶ τὰ χωριά Nikit (Νικήτη) καὶ Partenon (Παρθενών).

7. Τὰ χωριά τῆς χερσ. Κασσάνδρας

‘Ολόκληρη ἡ χερσόνησος τῆς Κασσάνδρας ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰ. ἀποτελοῦσε βακούφι τοῦ Gazanfer Ağa. Ὁ Gazanfer Ağa ὑπῆρξε Babü's-Sa'adet Ağası τοῦ παλατιοῦ γιὰ πολλὰ χρόνια· μὲ τὴν ἴδιότητα αὐτὴ μετέφερε τὶς ἀναφορὲς τοῦ μεγάλου βεζίρη καὶ τῶν ἄλλων ἀξιωματούχων τοῦ κράτους στὸ σουλτάνο καὶ διαβίβαζε τὶς διαταγὲς τοῦ τελευταίου σὲ αὐτούς. ‘Υπηρέτησε κάτω ἀπὸ τοὺς σουλτάνους Σελίμ Β' (1566-1574), Μουράτ Γ' (1574-1595) καὶ Μεχμέτ Γ' (1595-1603)⁵. Ἐπαιξε σπουδαῖο ρόλο στὶς πολιτικὲς ζυμώσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ συνετέλεσε πολὺ στὴν κατάληψη τοῦ θρόνου ἀπὸ τὸν Μεχμέτ Γ'. Ἐκτελέστηκε τὸν Ἱανουάριο τοῦ 1603 σὲ μιὰ ἔξεγρηση τῶν γενιτσάρων⁶. Ὁ Gazanfer Ağa εἶχε ἰδρύσει πολλὰ φιλανθρωπικὰ καὶ θρησκευτικὰ ἰδρύματα καὶ εἶχε ἀφιερώσει γιὰ τὴ συντήρησή τους μεγάλα βακούφια⁷. Τὰ ἔσοδα ἀπὸ τὸ βακούφι τῆς Κασσάνδρας ἦταν προορισμένα γιὰ τὰ δῶρα ποὺ στέλνονταν κάθε χρόνο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη στοὺς ἄπορους κατοίκους τῆς Μέκας καὶ τῆς Μεδίνας, γιὰ τὶς ἀποδοχὲς τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀκολουθίας, γιὰ τὴ λειτουργία τοῦ βακουφίου καὶ γιὰ

1. Γιὰ τὸν Bostancı-Başı βλ. Gibb - Bowen, τ. 1, σ. 84. Ἐπίσης I. H. Uzunçarşılı, Bostancı-başı, Encyclopaedia of Islam, τ. 1, σ. 1278-1279. Γιὰ τὶς σχέσεις Bostancı-Başı καὶ Ἀγίου ὄρους βλ. I. P. Mavalakāne, Τὸ Ἀγιον ὄρος (Ἀθως) διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 239 κ.ἐ. Ἐπίσης Γ. Αλεξάνδρου - Λαυριώτου (Λαζαρίδου), Τὸ Ἀγιον ὄρος μετὰ τὴν διθωμανικὴν κατάκτησιν, Ἀθῆναι 1963, σ. 36 κ.ἐ.

2. Γιὰ τὸν Babü's-Sa'adet Ağası βλ. Gibb - Bowen, τ. 1, σ. 78.

3. Ἰερ. τεφτ. 177, σ. 121.

4. Ἰερ. τεφτ. 188, σ. 75.

5. Mehmed Süreyya, Sicil-i Osmanî, İstanbul 1311 (1895), τ. 3, σ. 619.

6. I. H. Danışmand, İzahî Osmanlı Tarihi Kronolojisi, τ. 3, σ. 216.

7. Süreyya, ὥ.π., σ. 619.

τροφή και ἐπιδόματα σὲ ἄπορους¹. Δὲν εἶναι γνωστὸ πότε ἀκριβῶς ἴδρυθη-κε τὸ βακούφι· ὁπωσδήποτε αὐτὸ ὑπῆρχε στὶς ἀρχές τοῦ 1591 (Rebiü'l-Ahir 999)².

Τὰ χωριὰ ποὺ ἀνῆκαν στὸ βακούφι σημειώνονται ἐδῶ σύμφωνα μὲ τὰ τεφτέρια τοῦ βακουφίου τοῦ Gazanfer Ağa, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὅποια σώζονται στὸ Ἰστορικὸ Ἀρχεῖο Μακεδονίας. Παρακάτω, πλάι στὸ δνομα τοῦ κάθε χωριοῦ σημειώνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν σπιτιῶν ποὺ εἶχε τὸ 1851 και 1854, καθὼς και τὰ στρέμματα καλλιεργήσιμης γῆς ποὺ ὑπῆρχαν σὲ κάθε χωριὸ τὸ 1863³.

Tὰ χωριὰ τοῦ βακουφίου Gazanfer Ağa

<i>a/a</i>	<i>παλαιὰ ὄνομασία</i>	<i>νέα ὄνομασία</i>	<i>ἀρ. σπιτιῶν</i>	<i>στρέμματα</i>
1	Valta	Κασσάνδρα	34	9734
2	Aya Paraskevi	Ἄγ. Παρασκευὴ	91	2987,5
3	Kalandire ⁴	Καλάνδρα	(211)	4160,5 ⁵
4	Furka ⁶	Φούρκα	(349)	3740,5
5	Palyur	Παλιούρι	83	3304
6	Kapsohor ⁷	Καψόχωρα	(141)	2420
7	Atita	Ἄθυτος	125	4160
8	Pazaraki	Παζαράκι	311	893,5
9	Polyhron	Πολύχρονο	(349)	1876
10	Hanyot	Χανιώτη	83	751,5
11	Çarpan	Νέα Σκιώνη	(211)	2079,5
12	Kasandrinou	Κασσανδρινὸ	(141)	995
13	Pınaka ⁸	Πινακά		

Ἄρκετὲς ἀπὸ τὶς γαῖες τοῦ βακουφίου ἀνῆκαν σὲ μονὲς τοῦ Ἅγίου Ὁρους. Ἔτσι ἡ μονὴ Μεγίστης Λαύρας εἶχε μετόχι στὴν Ἅθυτο, ἡ μονὴ Ξηροποτάμου στὸ Πολύχρονο και ἡ μονὴ Βατοπεδίου στὴν Καλάνδρα.

1. Βασδραβέλλη, Ἰστορικὰ Ἀρχεῖα Μακεδονίας, τ. Α', σ. 91-92.

2. Β' Κώδικας Μεταφραστικοῦ Γραφείου Χαλκιδικῆς, σ. 135-136, ὅπου μετάφραστη ἐγγράφου, μὲ τὸ ὅποιο δ Gazanfer Ağa παραχωρεῖ στὴ Μονὴ Ἅγιου Παύλου τοῦ Ἅγίου Ὁρους ἐγκαταλειμμένη ἔκταση τῆς Κασσάνδρας, πάνω στὴν δοπία ἴδρυθηκε τὸ μετόχι Πύργου.

3. Βακ. τεφτ. ἀρ. 670γ.

4. Τὰ σπίτια τῆς Καλάνδρας και τοῦ Çarpan σημειώνονται μαζί.

5. Περιλαμβάνεται και τὸ μετόχι τῆς Μονῆς Βατοπεδίου.

6. Τὰ σπίτια τῆς Φούρκας και τοῦ Πολύχρονου καταγράφονται μαζί.

7. Τὰ σπίτια τῆς Καψόχωρας και τοῦ Κασσανδρινοῦ καταγράφονται μαζί.

8. Τὸ χωριό Πινακά ήταν ἀκατοίκητο.

Γ'. Ο ΤΡΟΠΟΣ ΕΠΙΒΟΛΗΣ ΤΩΝ ΦΟΡΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ

’Από τὴν ἔρευνα τῶν Ἱεροδικαστικῶν τεφτεριῶν τῆς Θεσσαλονίκης μποροῦμε νὰ δοῦμε μὲ ποιὸ τρόπο γινόταν ἡ φορολογία στὴν περιοχὴ τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰ. ὥς τὰ μέσα περίπου τοῦ 19ου.

”Οταν ἡ δθωμανικὴ διοίκηση ἀποφάσιζε νὰ ἐπιβάλει ἔναν ἀπὸ τοὺς ἔκτακτους φόρους, ποὺ ζητοῦσε ἀπὸ τοὺς ραγιάδες τακτικὰ κάθε χρόνο, καὶ κάποτε κάποτε δυὸ φορὲς τὸ χρόνο, ἔστελνε στὸν Ἱεροδικαστὴ (kadi) τοῦ τόπου ἔνα ἔγγραφο, δπου καθοριζόταν τὸ ποσὸ ποὺ ἔπρεπε νὰ πληρωθεῖ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς, ἢ ὃ ἀριθμὸς ἢ ἡ ποσότητα τοῦ εἶδους ποὺ ἔπρεπε νὰ συγκεντρωθεῖ. Στὸ γραφεῖο τοῦ καδῆ συγκεντρώνονταν ἔπειτα οἱ ἐκπρόσωποι τῶν ραγιάδων, ποὺ γιὰ τοὺς χριστιανοὺς ἦταν οἱ κοτζαμπάσηδες (kocabası) καὶ γιὰ τοὺς μουσουλμάνους οἱ πρόκριτοι (*'ayan*)¹. Αὐτοὶ προέβαιναν στὸν καταμερισμὸ τοῦ φόρου καὶ ἀποφάσιζαν γιὰ τὸ ποσὸ ποὺ ἀναλογοῦσε σὲ κάθε χωριό, σύμφωνα μὲ τὴ δυναμικότητά του. Οἱ κατανομὲς αὐτὲς καταγράφονταν στὸ τεφτέρι τοῦ Ἱεροδικείου, πράγμα ποὺ σήμαινε τὴν ἐπισημοποίησή τους. ’Αντίγραφο τοῦ κατάλογου, μὲ τὰ ποσὰ ποὺ ἔπρεπε νὰ πληρώσει τὸ κάθε χωριό, δινόταν στὸν Τούρκο ὑπάλληλο ποὺ ἀναλάμβανε τὴν εἰσπραξὴ τοῦ φόρου².

”Οπως ἀναφέραμε καὶ πιὸ πάνω, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰ. καὶ ἀρχὲς τοῦ 18ου ὑπῆρχαν ἀκόμη φόροι ποὺ καταβάλλονταν σὲ εἶδος. ’Αργότερα δυμως τὸ τουρκικὸ δημόσιο ζητοῦσε ὅλο καὶ πιὸ συχνὰ τὴν καταβολὴ καὶ τῶν φόρων αὐτῶν σὲ χρῆμα. ”Ἐτσι τὰ χωριά ἔπαψαν νὰ προσφέρουν πιὰ ὑπηρεσίες καὶ βρέθηκαν ἔναντι κατηγορία τῶν φορολογούμενων χωριῶν, ἔστω κι ἀν ἀκόμη στὰ τεφτέρια ἀναγράφονταν στὶς διάφορες ὁμάδες στὶς ὄποιες ἀνῆκαν³.

”Ορισμένοι μόνο φόροι, ὅπως τὸ *'avariz* καὶ τὸ *bedel-i nuzul* ἀναγράφονταν σὲ *hâne*. Τὸ *hâne*, ποὺ ἀρχικὰ ἀντιστοιχοῦσε σὲ μιὰ οἰκογένεια τὸ καθένα, ἀποτελοῦσε πρῶτα τὴν φορολογικὴ μονάδα στὴν δθωμανικὴ αὐτο-

1. Γιὰ τοὺς *'ayan* βλ. B. Lewis, *The emergence of Modern Turkey*, London 1968, σ. 447, δπου καὶ βιβλιογραφία. Περιγραφὴ τῆς διανομῆς τῶν φόρων ἀνάμεσα στοὺς κατοίκους ἐνὸς χωριοῦ βλ. στοῦ G. F. Abbott, *The tale of a tour in Macedonia*, London 1903, σ. 232 κ.έ.

2. Παρόμοια ἀνάθεση γιὰ τὴν εἰσπραξὴ τοῦ φόρου «ἄξιας ζωτροφιῶν» (*zehire bahâ*) ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Καστοριᾶς καὶ τῆς Πτολεμαΐδας εἶχε πάρει τὸ 1661 ὁ γνωστὸς Τούρκος ταξιδιώτης Ἐβλιγιά Τσελεμπή. ’Αντίγραφο μὲ τὴν κατανομὴ τῶν φόρων κατὰ χωριό πῆρε ὁ ἴδιος στὴν Καστοριὰ καὶ στὴν Πτολεμαΐδα (*Kaylar*) (βλ. Δημητριαδή, ’Η Κεντρικὴ Μακεδονία, σ. 175 καὶ 177).

3. Βλ. σχετικὰ Gubb-Wooley, τ. 2, σ. 3 κ.έ.

κρατορία· δχι μόνο οἱ δυὸι φόροι ποὺ ἀναφέρθηκαν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ὅπως ὁ κεφαλικὸς φόρος (*cizye*) καὶ ὁ *ispence*, καθαρὰ δηλαδὴ προσωπικοὶ φόροι, καθορίζονταν μὲ βάση τὸ *hâne*. Λιγότερο πλήρωναν οἱ χῆρες (*bive*) καὶ οἱ ἄγαμοι (*mücerred*), ποὺ καταγράφονταν χωριστά.

Τὴν ἐποχὴν ὅμως ποὺ ἔξετάζουμε, δηλαδὴ κατὰ τὸν 17ο-18ο αἰ., ἡ σημασία τοῦ *hâne* ὡς φορολογικῆς μονάδας εἶχε πάψει νὰ ἔχει σημασία. Χρησιμοποιόταν ἀκόμη, ὅπως εἰδαμε, στοὺς φόρους *'avariz* καὶ *bedel-i nuzul*, εἶναι φανερὸς ὅμως ὅτι δὲν ἀντιστοιχοῦσε σὲ πραγματικὸ ἀριθμὸ οἰκογενειῶν· ἔτσι βλέπουμε χωριὰ νὰ πληρώνουν μόνο γιὰ μισὸ *hâne*, γιὰ ἔνα, ἐνάμισι ἢ δύο· σπάνια χωριὸ πληρώνει περισσότερα. Συναντοῦμε ἀκόμη καὶ κλάσματα *hâne* κατὰ τὴ διανομὴ τῶν φόρων. Μερικὲς φορὲς πάλι τὸν ὄρο *hâne* ἀντικαθιστᾶ ἡ λέξη *hisse* (μερίδιο, τμῆμα), πράγμα ποὺ δείχνει καθαρὰ ὅτι ὁ ὄρος *hâne* ἦταν συμβατικὸς καὶ δὲν ἀντιστοιχοῦσε σὲ συγκεκριμένο ἀριθμὸ οἰκογενειῶν. Ἔπειτα, σὲ καμιὰ καταγραφὴ κατοίκων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν σημειώνονται οἱ ὄροι *bive* καὶ *mücerred*, ποὺ ὑπῆρχαν στὶς καταγραφὲς τοῦ 15ου-16ου αἰ., ἀπόδειξη ὅτι τὸ *hâne* δὲν εἶχε τὴν προηγούμενή του σημασία.

Φορολογούμενη ἐπομένως μονάδα δὲν ἦταν κατὰ τὸν 17ο αἰ. καὶ μετά, οὕτε τὸ ἄτομο, οὕτε ἡ οἰκογένεια, ἀλλὰ τὸ χωριό¹. Τὸ δθωμανικὸ κράτος ἀναγνωρίζει γιὰ τὶς ὑποχρεώσεις τῶν ὑπηκόων του πρὸς αὐτὸ τὸ χωριὸ μόνο, ὡς ἐνιαῖο σύνολο, δηλαδὴ ὡς φορολογούμενη μονάδα. Οἱ κάτοικοι τοῦ κάθε χωριοῦ εἶναι ἀλληλέγγυοι καὶ συνυπεύθυνοι ἀπέναντι στὸ κράτος γιὰ τὶς ποικίλες ὑποχρεώσεις τους πρὸς αὐτό, καὶ πρέπει τὸ χωριὸ νὰ τὶς ἐκπληρώνει πάντοτε στὸ ἀκέραιο. Ἀν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ πληρώσουν τὰ ποσὰ ποὺ ἀναλογοῦν σὲ αὐτοὺς καὶ ἄλλοι δὲν ἔχουν, γιὰ τὸ κράτος δὲν ἔχει καμιὰ σημασίᾳ· οἱ πλούσιοι πρέπει νὰ πληρώσουν καὶ τὸ μερίδιο τῶν φτωχῶν, ὥσπου νὰ συγκεντρωθεῖ τὸ ποσὸ ποὺ ἀπαιτεῖ τὸ κράτος. Σὲ περίπτωση ποὺ αὐτὸ δὲν γινόταν, ἡ τιμωρία ἦταν κοινὴ καὶ γιὰ ὅσους πλήρωναν τὸ μερίδιό τους καὶ γιὰ ὅσους δὲν εἶχαν νὰ τὸ πληρώσουν. Τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ ὅταν ἔνας ἀριθμὸς κατοίκων, μὴ μπορώντας νὰ ἀντιμετωπίσει τοὺς φόρους, ἐγκατέλειπε ἔνα χωριὸ καὶ κατέφευγε σὲ ἄλλους τόπους, σὲ χωριὰ δηλαδὴ ποὺ φορολογοῦνταν λιγότερο ἢ στὶς πόλεις.

1. Τὴν ἴδια γνώμη ἔχει διατυπώσει καὶ ὁ Ν. Ι. Πανταζόπουλος, ‘Ελλήνων συσσωματώσεις κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν, ’Αθῆναι 1958, σ. 18: «...Ἡ φορολογικὴ μονάς, κατὰ τὸ ἰσχύον ἐπὶ Τουρκοκρατίας διανεμητικὸν σύστημα ἦτο ἡ κοινότης, οἱ φόροι ἐπεβάλλοντο ὑπὸ τοῦ κατὰ περιφερείας Τούρκου διοικητοῦ κατὰ κοινότητας». Πρβλ. καὶ Κ. Βεργόπουλος, Τὸ ἀγροτικὸ ζήτημα στὴν ‘Ελλάδα, ’Αθῆνα 1975, σ. 61. Ἐπίσης ‘Ἐλένης Ε. Κούκκου, Οἱ κοινοτικοὶ θεσμοὶ στὶς Κυκλαδες κατὰ τὴν Τουρκοκρατία, ’Αθῆναι 1980, σ. 11-14, ὅπου καὶ βιβλιογραφία.

τὸ μερίδιο τους βάρυνε τότε τους κατοίκους ποὺ ἀπέμεναν στὸ χωριό. "Ο-ταν ἔνα χωρὶς ἔμενε κενὸ ἀπὸ κατοίκους, οἱ φόροι ποὺ ἔπρεπε νὰ πληρώσει βάρυναν τὰ γειτονικὰ χωριά.

Γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τοὺς ἐπαχθεῖς αὐτοὺς καὶ συνεχεῖς φόρους οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν κατέφευγαν σὲ δάνεια. Δανειστές ἦταν τὶς περισσότερες φορὲς πλούσιοι Ἐβραῖοι ἢ Τοῦρκοι τῶν μεγάλων πόλεων¹. Μεγάλα ποσὰ ἐπίσης δανείζονταν τὰ χωριά ἀπὸ τὰ βακούφια, δῆπος ἀναγράφεται στὰ βιβλία ἰσολογισμῶν τῶν βακουφίων Θεσσαλονίκης². "Υπῆρχαν ἀκόμη βακούφια, κληροδοτήματα δηλαδὴ γιὰ κάποιο θρησκευτικὸ ἢ ἀγαθοεργὸ μουσουλμανικὸ ἵδρυμα, καθαρὰ χρηματικά, ποὺ σκοπός τους ἦταν ἀκριβῶς ἡ δανειοδότηση τῶν χωριῶν· ἀπὸ τοὺς τόκους τῶν κληροδοτημάτων αὐτῶν συντηροῦνταν τὰ ἴδρυματα. Τὸ ἐπιτόκιο στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ἦταν ἀρκετὰ ὑψηλό, καὶ ἔφτανε ὡς τὸ 66% τὸ χρόνο.

Μὴ μπορώντας νὰ πληρώσουν οἱ χωρικοὶ ἀπὸ τὴν μιὰ μεριὰ τοὺς βαρεῖς φόρους κι ἀπὸ τὴν ἄλλη τοὺς ὑπέρογκους αὐτοὺς τόκους, ἐγκατέλειπαν συνήθως τὰ χωριά τους ἢ ἀναγκάζονταν νὰ τὰ ἐκχωρήσουν στοὺς δανειστές τους ἢ σὲ ὅποιον πλήρωνε περισσότερα³. Τὸ κράτος ἀκόμη μποροῦσε νὰ πάρει τὴν γῆ ἀπὸ τοὺς γεωργοὺς ποὺ δὲν μποροῦσαν νὰ πληρώσουν τοὺς φόρους τους καὶ νὰ τὴν ἐκχωρήσει σὲ ὅποιον πλήρωνε τὸ ἀνάλογο ποσὸ γιὰ τὴν ἔκδοση τῶν τίτλων ἰδιοκτησίας, ποὺ ἀντιστοιχοῦσε συνήθως στοὺς φόρους ἐνὸς ἔτους.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ πολλὰ χωριά μεταβλήθηκαν κατὰ τὸν 18ο-19ο αἰ. σὲ μεγάλα τσιφλίκια: εἴτε δηλαδὴ οἱ κάτοικοι ἐνὸς χωριοῦ ἔφευγαν, εἴτε πουλοῦσαν τὰ χωράφια τους ὄλοι μαζί, εἴτε τὸ κράτος τὰ ἐκχωροῦσε συνολικὰ σὲ ἔναν ἢ περισσότερους πλούσιους γαιοκτήμονες⁴.

"Η ἀντιμετώπιση ἐπομένως τῶν ραγιάδων ἀπὸ τὸ δθωμανικὸ κράτος κατὰ σύνολα, εἴτε χωριά ἦταν αὐτά, εἴτε ὁμάδες χωριῶν, εἴτε τέλος ὄλοκληρες διοικητικὲς περιοχές, δηλαδὴ ναχιγιέδες καὶ καζáδες (βλ. χάρτη 3, σ. 440-441), ἀσφαλῶς βοήθησε νὰ ἀναπτυχθεῖ ἡ κοινοτικὴ αὐτοδιοίκηση

1. Γιὰ τὴν τοκογλυφία κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰ. βλ. Βασίλειος Βασιλείου, 'Ιστορικὰ Ἀρχεῖα Μακεδονίας, τ. Β', σ. 381-382.

2. Στὸ Ἱερ. τεφτ. 3, ὅπου καταγράφονται οἱ ἰσολογισμοὶ τῶν βακουφίων τῆς Θεσσαλονίκης γιὰ τὰ χρόνια 1696-1698, ὄλα σχεδὸν τὰ μεγάλα βακούφια φαίνονται νὰ ἔχουν δανείσει μεγάλα ποσὰ σὲ πλήθος χωριῶν. Τὸ θέμα αὐτὸ χρειάζεται ίδιαίτερη μελέτη.

3. Βλ. φερμάνι τοῦ 1728(1141), ποὺ διεκτραγωδεῖ τὴν κατάσταση αὐτὴν καὶ ἀπαγορεύει, χωρὶς φυσικὰ ἀποτέλεσμα, τὴν ἐκμετάλλευση τῶν χωρικῶν στοῦ Ι. Βασίλειος Βασιλείου, 'Ιστορικὰ Ἀρχεῖα Μακεδονίας, Β', Ἀρχείον Βεροίας-Ναούστης 1598-1886, Θεσσαλονίκη 1954, σ. 139. Βλ. ἐπίσης ἀπαγορευτικὸ φερμάνι τοῦ 1795, δ.π., σ. 237-239.

4. Ὁλόκληρη ἡ ἔξτριξη αὐτὴ τῆς μετατροπῆς ἐνὸς χωριοῦ σὲ τσιφλίκι περιγράφεται σὲ ἔνα φερμάνι τοῦ 1723(1135) (βλ. Βασίλειος Βασιλείου, δ.π., σ. 133 κ.έ.).

κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς τουρκοκρατίας¹: οἱ κάτοικοι κάθε χωριοῦ καὶ κάθε περιοχῆς προτιμούσαν βέβαια νὰ πληρώνουν τοὺς φόρους ὅλοι μαζὶ καὶ νὰ ἀποφεύγουν ἔτσι νὰ ἔρχονται σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τοὺς διάφορους φοροεισπράκτορες, πράγμα ποὺ μόνον ἔξευτελισμοὺς καὶ καταπιέσεις μποροῦσε νὰ τοὺς προκαλέσει. Ἡ κοινὴ δμως φορολογικὴ ὑποχρέωση τῶν ραγιάδων σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ οἱ φόροι γίνονταν ὅλοι καὶ περισσότεροι καὶ ὅλοι καὶ πιὸ δυσβάσταχτοι, εἶχε τελικὰ τὸ ἀντίθετο ἀποτέλεσμα: ἀντὶ νὰ προστατέψει τοὺς χωρικούς, ἢ τουλάχιστο μιὰ μερίδα τους, τοὺς πιὸ πλούσιους, διδήγησε ὀλόκληρη τὴν κοινότητα σὲ ἔξαθλίωση, σὲ μαρασμὸ καὶ τελικὰ σὲ διάλυση καὶ ἔξαφάνιση.

Ἡ ἔξελιξη αὐτὴ δὲν ἦταν ἴδια σὲ ὅλες τὶς περιοχὲς τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας· στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰ. τὰ χωριὰ ποὺ εἶχαν μεταβληθεῖ σὲ τσιφλίκια, εἶχαν δηλαδὴ χάσει τὴν αὐτοτέλειά τους καὶ εἶχαν πέσει στὰ χέρια μεγάλων γαιοκτημόνων, ἐνῶ οἱ ἐλεύθεροι καλλιεργητές τους εἶχαν γίνει μισακάρηδες ἢ μισθωτοὶ ἐργάτες στὰ ἴδια τους τὰ χωράφια, ἥταν πολὺ περισσότερα στὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἀνατολικὰ ἀπὸ τὴν πόλη, στὴν περιοχὴ τῆς Καλαμαριᾶς². Ἀντίθετα, τὰ χωριὰ τῶν Γιουρούκων εἶχαν ἐπιζήσει τὰ περισσότερα, παρόλο ποὺ ἀρκετὰ κι ἀπὸ αὐτὰ ἔξαφανίστηκαν ἢ ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τους εἶχε μειωθεῖ. Σὲ κάπως καλύτερη κατάσταση βρίσκονταν τὰ χριστιανικὰ χωριὰ στὴν ἀνατολικὴ Χαλκιδικὴ, στὴ Σιθωνία καὶ στὴν Κασσάνδρα, παρόλο ποὺ καὶ αὐτὰ δὲν εἶχαν τὴν περασμένη τους ἀκμή.

Οἱ λόγοι τῆς διαφορᾶς αὐτῆς νομίζω πώς πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν στὶς ἰδιαίτερες συνθῆκες τῆς κάθε περιοχῆς. Στὴν πεδιάδα δυτικὰ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη, ποὺ τὴ διασχίζουν οἱ μεγάλοι ποταμοὶ τοῦ Ἀλιάκμονα καὶ τοῦ Ἀξιοῦ, ἀπλωνόταν, δπως εἴδαμε, τὸ βακούφι τοῦ Γαζῆ Ἐβρενὸς Μπέη. Τόσο τὰ χωριὰ τοῦ βακουφίου, ὅσο καὶ τὰ χωριὰ ποὺ πλήρωναν τοὺς διάφορους φόρους χωρὶς νὰ προστατεύονται ἀπὸ ἰδιαίτερα προνόμια, δὲν μπόρεσαν νὰ ἀνταποκριθοῦν στὶς φορολογικὲς ἐπιβαρύνσεις ὡς τὸ τέλος καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 18ου αἰ. ἢ κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 19ου ἀναγκάστηκαν νὰ γίνουν τσιφλίκια.

Ἡ μεταβολὴ αὐτὴ εἶναι φανερὴ σὲ μιὰ νέα καταγραφὴ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σπιτιῶν ποὺ εἶχε κάθε χωριὸ τοῦ καζᾶ Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ 1861-1862 (1278)³, δταν πιὰ μὲ τὶς μεταρρυθμίσεις τοῦ Τανζιμάτ οἱ φορολογικὲς δια-

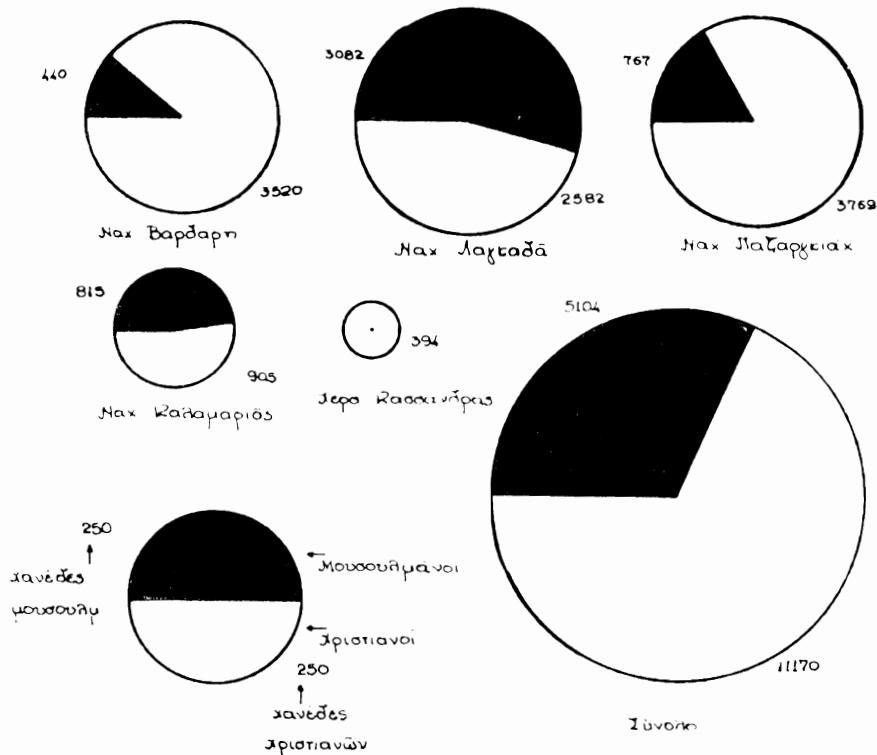
1. Γιὰ τὴν κοινοτικὴ ὀργάνωση τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν τουρκοκρατία βλ. Ἀ. π. Βακαλόπουλος, Ἰστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Β', Θεσσαλονίκη 1976, σ. 325-364. Πανταζόπουλος, Ἑλλήνων συσσωματώσεις, *passim*.

2. Σχετικὰ μὲ τὴν μορφὴ τῶν τσιφλικιῶν στὴν ὀθωμανικὴ ἀντοκρατορία βλ. Βεργόπουλος, Τὸ ἀγροτικὸ ζῆτημα, σ. 64-97, ὅπου καὶ βιβλιογραφία.

3. Ιερ. τεφτ. 270, σ. 11-14.

κρίσεις τῶν χωριῶν εἶχαν καταργηθεῖ. Τὸ ὀθωμανικὸ κράτος προσπάθησε τότε νὰ δργανώσει τὴ διοίκησή του σὲ νέες, συγχρονισμένες βάσεις. "Ετσι μποροῦμε νὰ ποῦμε διτὶ ἡ καταγραφὴ αὐτὴ παρουσιάζει πραγματικὰ τὴν κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν περιοχὴ τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰ., καὶ νὰ δοῦμε ποιὰ χωριὰ εἶχαν γίνει τσιφλίκια καὶ ποιὰ εἶχαν μείνει στὰ χέρια τῶν κατοίκων τους· βλέπουμε ἐπίσης σὲ ποιὰ χωριὰ ὁ πληθυσμὸς ἦταν μουσουλμανικός, χριστιανικός ἢ μικτός καὶ σὲ ποιὰ ἀναλογια¹.

Ιύνδεση. Τῶν ναυαριέδων του καζά Θεσσαλονίκης
κατὰ τὸ 1861-1862 σε λαίκο (οἰκογένεια)

Ιστορια

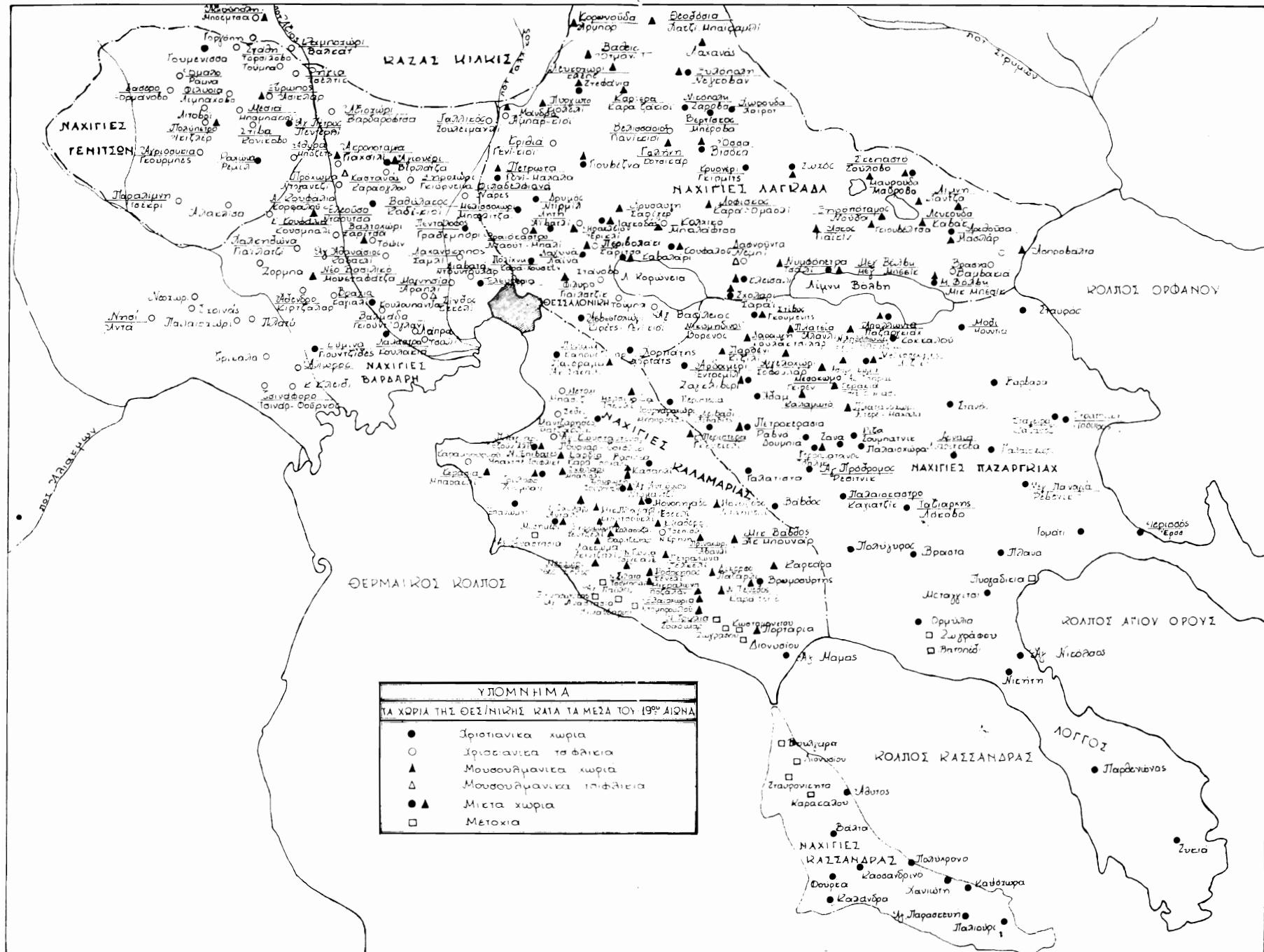
1. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μετάφραση τῆς καταγραφῆς σημειώνεται ἔδω καὶ ἡ κατηγορία στὴν ὅποια ἀνήκε τὸ κάθε χωριό κατὰ τὸν 17ο-18ο αἰ., ἐφόσον φυσικὰ ἀναφέρεται στὶς σχετικὲς καταγραφές.

*Nόμιμες Βασιάρη
μονστράματα χωρὶς καὶ τσιφλίκα*

<i>α/α</i>	<i>παλαιὰ δημοσία</i>	<i>σημεωνὴ δημοσία</i>	<i>χωρὶς σημοχαρισ ἢ τσιφλίκα</i>	<i>ἀριθμὸς σπιτῶν</i>	<i>κατηγορία κατὰ τὸν 17-18ο αἰ.</i>
1	Pırnar	Πουρνάρι	συνοικισμὸς	80	
2	Menteşelü	Τέλλη	χωρὶς	22	βακ. Γαζή Ἐβρενός
3	Yahsilu	Ακροποταμία	»	2	παραγωγοὶ νίτρου
4	Davuda	Ἐλεούσα	»	27	βακ. Γαζή Ἐβρενός
5	Mustafaca	Νέο Βαστύλικό	»	20	»
6	Karaağaç	Καστανός	τσιφλίκι	19	παραγωγοὶ νίτρου
<i>Χωριστανάκα χωρὶς καὶ τσιφλίκα τοῦ ἔδουν ναχυὲ</i>					
1	Akbunar	Ἄσπρόβρυση	τσιφλίκι	5	
2	Yeni-Köy	Ἐλευθέρια	χωρὶς	76	
3	Harman-Köy	Πεντάλοφος	»	35	καρβουνιάρηδες
4	Girdabor		τσιφλίκι	79	βακ. Γαζή Ἐβρενός
5	Memare	Φιλαδέλφειανά	χωρὶς	19	
6	Narış	Ξηροχώρι	τσιφλίκι	12	βακ. Γαζή Ἐβρενός
7	Gördine	Καραβίας	χωρὶς	28	hanekes
8	Binarcı	Σύρτσα	τσιφλίκι	50	ὑλογρηηδες
9	Sarıca	Βαθύλακκος	χωρὶς	19	παραγωγοὶ νίτρου
10	Kazıköy	Κοῖλομα, Κιλκίς	τσιφλίκι	78	hanekes
11	Durmüşlü	"Αγιος Αθανάσιος	τσιφλίκι	25	»
12	Kavaklı (Άνω)	Χαλκηδόν	»	8	καρβουνιάρηδες
13	Yaylaçı	Κουφάλια	»	31	βακ. Γαζή Ἐβρενός
14	Kuşballı	Μεγ. Βρόση, Κιλκίς	»	88	παραγωγοὶ νίτρου
15	Hazırılı		»	15	βακ. Γαζή Ἐβρενός

<i>a/a</i>	<i>παλαιά δημοσία</i>	<i>σημειωτή δημοσία</i>	<i>χωριό συναπόδι- ή ταφέλινη</i>	<i>άριθμος σπουδών</i>	<i>κατηγορία κατά τὸν 17-18ο αἰ.</i>
16	Bozç Ağas Ayak	'Αθύρας, Γεντσών	ταφέλικι	34	hanekeş
17	Süleymanlı	"Αγιος Πέτρος	»	9	κυρβουνάρηδες
18	Pedeli	Παράνα, Γεντσών	»	17	hanekeş
19	Remil	Λιβαδείσα, Γεντσών	χωριό	67	»
20	Suya Bakıcı	"Αγιοι Απόστολοι	»	31	βακ. Γαζή Εβρενός
21	Alakısa	Μικρό Μοναστήρι	ταφέλικι	35	»
22	Yeni-Köy	»	»	68	παραγωγοί νήπιου
23	Zorba	»	»	5	
24	İlhanlu	»	»	47	
25	Plati (Μικρό και Μεγάλο)	Πλατάνι	»	28	βακ. Γαζή Εβρενός
26	Nihor	Νεοχώρι, Γιδᾶ	»	59	»
27	Palyohor	Παλαιοχώρα	»	43	χων Λόγγου
28	Körfe	Κορυφή	»	64	βακ. Γαζή Εβρενός
29	Furnos	Φούρνος	»	56	»
30	Klidı	Κλειδί	»	9	»
31	Çınar Furnos	Τσινάφρο	»	37	»
32	Trikala	Τρίκαλα	»	27	»
33	Kalyan	*Άλωρος	»	8	
34	Karye	Καρούδα	»	28	
35	Kayalı	Βρεχώ	»	15	
36	Cekre	Παραλίμνη, Γεντσών	»	80	βακ. Γαζή Εβρενός
37	Şitan Bucağı	»	»	4	
38	Kiremit	Κεραμίδι, Κατερίνης	χωριό	2	παραγωγοί νήπιου
39	Lefthor	Λεπτοκαρού	»	18	hanekeş
40	Çultalar	Παρθένιο	ταφέλικι	27	βακ. Γαζή Εβρενός
41				31	

a/a	παλαιά δημοσία	σημειωτή δημοσία	χωριό συνοικισμός ή τσαράκι	ἀριθμός σπιτών	κατηγορία κατά τὸν 17-18ο αἰ.
42	Kircalar	"Αδεντρο Βαλτοχώρι 'Ανατολικό Κύμινα (τὰ) Χαλάστρα	τσιφλίκι » χωριό » »	68 39 112 109 286	βακ. Γαζή 'Εβρενός » » βακ. Γαζή 'Εβρ. και ἀλλογοτρόφοι βακ. Γαζή 'Εβρενός καρβουνιάρηδες βακ. Γαζή 'Εβρενός
43	Sarıca	Βαλτοχώρι	»	»	βακ. Γαζή 'Εβρενός
44	Yundoğlani	'Ανατολικό	χωριό	»	»
45	Yuncilar	Κύμινα (τὰ)	»	»	»
46	Köleke	Χαλάστρα	»	»	»
47	Kavaklı	"Αγιος Αθανάσιος	τσιφλίκι	29	βακ. Γαζή 'Εβρενός
48	Kulupanca	Κρήνη	»	27	βακ. Γαζή 'Εβρενός
49	Çalı	Λάπτρα	»	16	βακ. Γαζή 'Εβρενός
50	Lapra	Λάπτρα	»	15	βακ. Γαζή 'Εβρενός
51	Mahmud	»	»	5	καρβουνιάρηδες
52	Üç Hanlar	Τρία Χάνια	»	8	καρβουνιάρηδες
53	Araplu	Νέα Μαγνησία	»	34	καρβουνιάρηδες
54	Dudular	Διαβατά	»	4	παραγωγοί νήτρου
55	Şamli	Λαζανόκηπος	»	29	hanekes
56	Vardarofça	'Αξιογέρι	»	10	hanekes
57	Ahmadlı	Παλαιόκαστρο	»	7	hanekes
58	Doğancı	Πρόχωμα	»	3	hanekes
59	Külibeler	Καλύβισ	»	7	hanekes
60	Izvor	Πηγή, Παιονίας	»	34	»
61	Gorgopik	Γοργόπη	»	24	»
62	Torsilovo	Στεθης	»	16	hanekes
63	Çaferi	Záteroro	»	25	hanekes
64	Ramma	'Ομαλό	»	256	hanekes
65	Libahovo	Φλάμισ	»	25	hanekes
66	Gümence	Γορμέντσα	χωριό	256	hanekes
67	Çernareka	Κύρπη, Παιονίας	»	47	hanekes

<i>a/a</i>	<i>παλαιά δημοσιευτική θέση</i>	<i>σημερινή δημοσιευτική θέση</i>	<i>χωριό</i>	<i>άρθρος</i>	<i>κατηγορία κατά την 17-18ο αι.</i>
			<i>συνοικισμός;</i> ή τοπολόγιο	<i>συντομών</i>	
68	Pravitça	Πρύβι	χωριό	72	
69	Krayova		»	117	
70	Ormanovo	Δασερό "Αγίος Σπυρίδων	τσιφλίκι	4	hanekes
71	Beğina	Λιτόβοι	»	23	
72	Litovo	Πρόδυνα	»	15	παραγωγοί νίτρου
73	Doğancı	'Αγροσυκιά	»	36	»
74	Gurbeş	Στίβα	»	51	»
75	Konikovo	Pūčta	»	12	»
76	Celtik	Τούμπα, Ροζέτων	»	21	καρβονιάρηδες-hanekes
77	Tumba	Καρπόχωρο	»	64	βακ. Γαζή 'Εβρ.-hanekes
78	Valkat		»	17	
<i>Mεττά χωρία καὶ τοιφλέκα τοῦ ἔδουν γαχγιέ</i>					
				μονασ. χωστ.	
1	Davud-Balı	Όρασκαστρο	τσιφλίκι	1	28
2	Ambar-Köy	Μάνηρες	χωριό	21	βακ. Γαζή 'Εβρ.-άλογοτρόφοι
3	Topçι	Γέφυρα	χωριό-τσιφλίκι	5	23
4	Kurfallu	Κονφάλια	χωριό	6	hanekes
5	Tetyeliü	Σίνδος	τσιφλίκι	3	βακ. Γαζή 'Εβρ.-άλογοτρόφοι
6	Virdanca	'Αγιονέρι	χωριό	49	παραγωγοί νίτρου
7	Yahyalı	'Ακροπόταμος	χωριό-τσιφλίκι	11	hanekes
8	Boemica	'Αξιούπολη	»	9	
9	Tanrı Virmışlı	Ξερόρρεμα	»	61	»
10	İkizler		»	3	καρβονιάρηδες
11	Aşkalar	Eüpatoros	»	5	hanekes
12	Baba-Köy	Μεστά	τσιφλίκι	8	παραγωγοί νίτρου

<i>a/a</i>	<i>Παλαιά ονομασία</i>	<i>Σημερινή ονομασία</i>	<i>Χωριό συνοικισμός ή ταφτίκι</i>	<i>Δρομός σπιτιών</i>	<i>κατηγορία κατά τὸν 17-18ο a.</i>
<i>Ναχγιές Δημαρχία μουσονοματικά χωριά και ταφτίκια</i>					
<i>μουσονοματικά χωριά και ταφτίκια</i>					
1 Çayıyar				συνοικισμός	73
2 Nebi				συνοικ.-τσιφλικι	24
3 Karaçalı				συνοικισμός	11
4 Çalı				»	45
5 Asprovalta				χωριό	14
6 Deliceli				συνοικισμός	30
7 Kavak				»	23
8 Nuda				»	31
9 Güvesça				»	27
10 Lanca				χωριό	10
11 Mavrovo				συνοικισμός	19
12 Yaykin				»	153
13 Girmiç				χωριό	99
14 Bolaylı				συνοικισμός	56
15 Çernovo				χωριό	14
16 Kara Omarsı				συνοικισμός	147
17 Bolashı				»	98
18 Osmanlı				»	135
19 Koçkar				χωριό	8
20 Uhamur				»	325
21 Saltıklı				συνοικισμός	53
22 Ayvalık				»	153

καρβουνάρηθρες

καρβουνάρηθρες

καρβουνάρηθρες

<i>a/a</i>	<i>παλαιά δημοτικά</i>	<i>σημεωνή δημοτικά</i>	<i>χωρά η συνομικός</i>	<i>ἀρθρός σπιτών</i>	<i>χαρηγογία ναρά τὸν 17-18ο a.</i>
23	Lahana	Λαχανάς	χωρίδ	75	hanekes
24	Hacı Bayramlı	Θεοδόσια 'Αρετή	συνοικισμός »	98 251	
25	Çernal	Κορονούδα, Κιλκίς	»	54	hanekes
26	Arborı	Σκρά, Κιλκίς	συνοικισμός »	153	παραγωγοί νήπιου
27	Lupniça	Στεφόνια	χωρίδ	63	
28	Istefania	Καρτερά	συνοικισμός »	105	»
29	Karaca-Köy	Λευκογύρι	»	97	
30	Klepē	Ποργωτό	»	24	
31	Köleli	"Ανδροί, Γενιτσών	»	18	
32	Ibrahim και Nadirli	Sarıcalı και Omurlu	»	12	
33			»	14	
34	Iciler	,	,	79	
35	Berham Dereşti	Zlářina	»	8	παραγωγοί νήπιου
36	İslatına	Φίληρος	χωρίδ	59	hanekes
37	Yaylacık				
<i>Χρονιανά χωρά και συντήκα τοῦ ναχτρέ Αγραδᾶ</i>					
1	Hortac	Χορτάτης	χωρίδ	129	βακ. İshak Paşa
2	Kireç-Köy	'Ασβεστοχώρι	»	408	hanekes
3	Ayvasıl	"Αγιος Βασιλειος	τσιφλίκι	35	καρβουνάρηδες
4	Tumba	Τούμπα	»	5	-hanekes
5	Luna		»	12	»
6	Istanova	(ἔχει κατοικηφέ)	»	1	»
7	Bosnak		»	2	
8	Gölbaşı	'Ακρολυμνά	»	4	καρβουνάρηδες
9	Bambakes	Βαμβακά	»	3	»

<i>a/a</i>	<i>παλαιὰ οἰνομασία</i>	<i>σημειωνὴ οἰνομασία</i>	<i>χωρὶς συνοικισμὸς; ἢ τοιφάλκη</i>	<i>ἀρθρὸς σπιτιῶν</i>	<i>κατηγορία κατὰ τὸν 17-18ο aι.</i>
10	Vrasna	Brasnà	τσιφλίκι	81	
11	Zarova	Νικόπολη	χωρὶς	98	καρβουνιάρηδες
12	Yamik-Köy	Βελισάριος	τσιφλίκι	12	
13	Berova	Βερίστοκος	χωρὶς	67	καρβουνιάρηδες-hanekes
14	Hoyrot	Χωρούδα	»	14	»
15	Ayna Hanlı	Φανάρι, Κιλκίς (ἔχει καταστραφεῖ)	συνοικισμός	4	
16	Sermetlü	Κριθάρι (ή Βελισάριος)	τσιφλίκι	7	
17	Güneyna	Δρυός	»	24	βακ. Γαζή Ἐβρεν.-καρβουνιάρηδες
18	Yeni-Köy	Μελισσοχώρι	χωρὶς	7	
19	Dirmil	Λητή	»	199	»
20	Bağlıca	Λαγονά, τά	»	211	»
21	Ayatlu	Νέα Εύκαρπια	»	167	καρβουνιάρηδες
22	Layna	Πολύχνη	τσιφλίκι	57	»
23	Lenbet	»	»	4	»
24	Kara Huseyin	»	»	7	»
<i>Mixtὰ χωρὶς καὶ τοιφάλκη τοῦ ναχτρὶς Λαγκαδᾶ</i>					
				<i>μουσ. χριστ.</i>	
1	Kavalar	Καβαλάρι	χωρὶς	8	42
2	Langaza	Λαγκαδᾶς	χωρὶς-τσιφλίκι	32	108
3	Erikli	Τηρικλεια	τσιφλίκι	2	24
4	Saraçlu	Περβιολάκι	χωρὶς-τσιφλίκι	4	10
5	Balaşa	Κολχικό	»	3	66
6	Saray	Σχολάρι	συνοικ.-τσιφλίκι	16	5
7	Klisah	Προφήτης	χωρὶς	1	55
					χάσι λόγγου

<i>a/a</i>	<i>παλαιά</i> <i>δημοσία</i>	<i>σημειωνή</i> <i>δημοσία</i>	<i>χωριό</i> <i>η ταυφλέκι</i>	<i>συνοικισμός</i>	<i>άριθμός</i> <i>σπιτών</i>	<i>μονα. χριστ.</i>	<i>κατηγορία κατά</i> <i>τὸν 17-18ο αἰ.</i>
8	Beşik (Μεγάλο-Μικρό)	Bölgeyi Στεφάνια	χωριό »	χωριό »	56 2	49 79	
9	İstefanya	‘Αρεθουσα	»	συνοικισμός χωριό	34 71	46 1	καρβουνιάρηδες
10	Maslar	Μικρούμη	συνοικισμός χωριό	»	85 14	177 4	»
11	Gölce ή Gölcük	Σωχός	συνοικισμός χωριό	»	57	96	καρβουνιάρηδες
12	Suha	Πετρούτα	συνοικισμός ‘Οσσα	»	25	149	hanekes
13	Yeni-Mahale	‘Οσσα	χωριό »	»	17	17	
14	Visoka	Negovan ή Ligovan	Ευλόπολη Βερίσκος	χωριό-στιφλίκι »	26 20	14 2	
15		Sulovo	Σκεπαστό Περιστέρι	»	11	84	
16	Merava ή Mirava	Cukallu	”Αστηρος	χωριό »	40	3	
17		Güvenza					
18		Kulkallu					
19							
20							
<i>Ναυγιές Παζαργκάκ</i>							
<i>μονοσολμαγκά χωρά και ταφλίκα</i>							
1	Ögrek	Περιστέριας	συνοικισμός	συνοικισμός	45	45	
2	Alamlı	Πλατεία	»	»	43	43	
3	İsa Obası	Γερακιά	»	»	13	13	
4	Kapanlı	Ak Toprak	»	»	3	3	
5		‘Ασπρόχωμα	»	»	24	24	
6		Ξηρόρρεμα	»	»	11	11	καρβουνιάρηδες
7	Algılı	Μεσοπόταμο	»	»	14	14	
8	Hacılı	Ξηροκρήνη	»	»	33	33	
9	Eğri Bucak	N. Απολλωνία	»	»	109	109	

<i>a/a</i>	<i>παλαιά ὀνομασία</i>	<i>σημερινή ὀνομασία</i>	<i>χωρός σημοικισμός ἢ ταφήν</i>	<i>ἀρθρός σπιτιών</i>	<i>κατηγορία κατὰ τὸν 17-18ο αἰ.</i>
10	Hamacıklı			συνοικισμός	18
11	Sofilar	Άγγελοχώρι		»	20
12	Dere	Πλατανοχώρι		»	18
13	Kargı-Köy	Καλαμιώτο		»	33
14	Gireni	Μεσόκωμο		»	27
15	Kızılı	Παρθένιο		»	42
16	Kulakçılı	Χαραγή		»	10
17	Kurballu	Κορφαλοῦ		»	5
			<i>Χριστιανὰ χωρὶς καὶ ταφλίκα</i>		
1	Resitnik	"Άγιος Πρόδρομος	χωρό	58	καρβουνιάρηδες
2	Kayaçık	Παλαιόκαστρο	»	27	χάσι λόγγου
3	Polyros	Πολύγυρος	»	300	»
4	Kiremit	Κεραμίδι	»	30	hanekes
5	Topluk	Γεροπλάτανος	»	23	χάσι λόγγου
6	Subatnik	Ριζά, τά	»	47	»
7	Palihor	Παλαιοχώρι	»	31	»
8	Tumba	Δουμπιά	»	29	καρβουνιάρηδες
9	Adam	Αδάμ	»	80	»
10	Virenos	Νικομηδιό	τσιφλίκι	17	»
11	Vrasta (Μεγάλα)	Βραστά	χωρό	195	»
12	Lokovo	Ταξιάρχης	»	70	»
13	Metdagi Vatopit	Βετοπέδι	μετόχι	4	
14	Rumilya	Οριύλα	χωρό	156	χάσι λόγγου
15	Partinona	Παρθενών	»	54	
16	Aya Nikola	"Άγιος Νικόλαος	»	92	χάσι λόγγου-καρβουνιάρηδες

<i>α/α</i>	<i>παλαιά δημοσία</i>	<i>σημερινή δημοσία</i>	<i>χωριό σημοκτισμός ή τσιφλίκι</i>	<i>άριθμος στατιών</i>	<i>χαρημούσα κατά τὸν 17-18ο αἰ.</i>
17	Μετόχι Birgardiκ	Πυργοδίκια	μετοχι	2	
18	Metangiç	Μετακίτσι	χωρίο	39	καρβουνάρηδες
19	Komat	Γομάτη	»	63	Μαντεμούχωρι
20	Palhor	Παλαιοχώρι	»	90	
21	Mudya	Μόδι	»	40	Μαντεμούχωρι
22	Istavros	Σταυρός	»	17	
23	Istavronik		»	6	
24	Edtemil	Αρδαμέρι	»	49	καρβουνάρηδες
25	Pestriya	Περιστέρι	»	63	»
26	Livadiç	Λιβέδι	»	157	βακ. Ἰσχάκ Πασᾶ
27	Nikit	Νικήτη	»	108	
28	Sikya	Συκιά	»	240	χάσι Λόγγου
29	Μετόχι Zografi	Ζωγράφου	μετόχι	1	
30	» Aya Pavli	Άγιος Πανόλος	»	1	
31	» Simopetra		»	1	
32	Galaça	Γαλάτσια	χωρίο	240	βακ. Ἰσχάκ Πασᾶ
33	Vaydos	Βάρδος	»	177	»
34	Revenik	Μεγάλη Παναγία	»	141	Μαντεμούχωρι
35	Erse	Ιεριστός	χωρίο	224	»
36	Izvor	Τσβορος	»	93	»
37	Kazgancı	Στόγυερα	σημοκτισμός	31	»
38	Arnabud Köy		χωρίο	30	»
39	Bakır-Köy		»	70	»
40	Lârigova	Αρναΐτα	»	178	»
41	Istane	Στανά	»	80	»
		(ἡ Στανός)	»	83	»
42	Varvara	Βαρβάρα	»		

<i>a/a</i>	<i>παλαιά δημοσία</i>	<i>σημερινή δημοσία</i>	<i>χωριό συνοικισμός ή τοπολίκι</i>	<i>ἀριθμός σπιτών</i>	<i>χατζηγούρια κατά τὸν 17-18ο αι.</i>
<i>Μικτά χωριά και τοπολίκια τοῦ ναχύγιε Παζαγγιάχ</i>					
				<i>μουσ. χοιστ.</i>	
1	Pazargâh	'Απολλωνία	χωριό	19	17
2	Kokala	Κοκάλοι	συνοικισμός	24	14
3	Ölezik	Μελισσογήρ'ός	χωριό	30	37
4	Lanca	Λίμνη	τσιφλίκι	1	8
5	Ranya	Πετροκέρασα	χωριό	89	57
6	Sana	Σανά	»	14	36
7	Zağliver	Ζαγκλιβέρι	»	47	146
8	Gumenç	Στίβος	χωριό-τσιφλίκι	15	7
9	Langok;	"Αγιος 'Αντώνιος	»	35	9
10	Doğancı		»	»	-hanekes
<i>Ναζηγιές Καλαμαριάς</i>					
<i>μουσονάρματά χωριά και παράκια</i>					
				<i>σπίτια</i>	
1	Kara Çovalı	Καροδιά	χωριό	25	
2	Bahışlı	Σχολάρι	»	21	
3	Adalu	Κάτω Σχολάρι	»	51	hanekes
4	Atnacalı	Λάκκωρια	συνοικισμός	29	
5	Senceli	Ξηροκάρη	»	8	
6	Cingâne	Νέα Γιωνά	»	18	
7	Çobanlı	(Έχει καταστραφεῖ)	»	3	
8	Dobrolu	'Ελαιοχώρια	»	11	
9	Davudlu	Μονόλοφο	»	25	
10	Kara Tepę	Ν. Τένεδος	»	10	
11	Pazarlı	Δικορφο	»	15	
12	Sofilar	Ν. Τριγλία	»	5	
13	Baraklı	Ν. Κερεστά	»	30	
14	Bozalan	Μικράλωνα	»	40	

<i>a/α</i>	<i>παλαιὰ δημοσίᾳ</i>	<i>σημειωνὴ δημοσίᾳ</i>	<i>χωρὸς συνοικισμὸς ἢ ταφῆκα</i>	<i>ἀριθμὸς σπουδῶν</i>	<i>σπίτια</i>	<i>καρβουνάρηδες</i>
15	Portarya	Πορταρά	τσιφλίκι	1	καρβουνάρηδες	
16	Emirmeli	Πρινάρια	»	6		
17	Gargara	Καρκάρα	συνοικισμὸς	86		
18	Ak-Binar	Μίκρη Βαρδός	»	21		
19	Tekyeli	Πετράλανα	»	91		
20	Seneii	Ροδόκηπος	»	21		
21	Celli	Μονοπήγαδο	»	12		
22	Çepişli	Κλαδερό	»	5		
23	Avanlı	Πρινοχώρι	»	51		
24	Varıclar	Χαραυγή	»	7		
25	Kolağzılı	Μικρό Πλαγιάρι	»	4		
26	Küçükli	Κάτω Περιστερά	»	14		
27	Gedikli	(έξει κατοικησεῖ)	»	12		
28	Kasaplı	Πανόραμα	»	9		
29	Aksaklıh	Μέρσινούδα	»	42	βασ. Ἰσχάκ Πασᾶ	
30	Esenli	Πουρναροχώρι	»	39		
31	Purnazlı	»	»	23		
<i>Χριστιανὰ χωρὶς καὶ ταφῆκα</i>						
1	Sedes	Σέδες	τσιφλίκι	27		
2	Başır Metohi	Μαυρζάρηδες	μετόχι	4		
3	Macarlık	*Αγ. Κωνσταντίνος	τσιφλίκι	12	καρβουνάρηδες	
4	Pınar	»	»	2	hanekes	
5	Canır;	»	»	1		
6	Bağçelü	N. Επιβάτες	»	3		
7	Açı-Balı	»	»	12		
8	Apanomi	*Ἐπανομή	χωρίδι	183	χάσι Λόγγου	
9	Kara Burun Sağıur	Καρά Μπουρνού	τσιφλίκια	21	»	»
	kai Kebir	Μίκρο-Μεγάλο				

κατηγορία κατὰ
τὸν 17-18ο αἰ.

<i>a/a</i>	<i>παλαιά δημοσία</i>	<i>σημερινή δημοσία</i>	<i>χωριό συνοικισμός ή ταπιλίκια</i>	<i>ἀριθμός σπιτών</i>	<i>κατηγορία κατά τὸν 17-18ο a.</i>
10	Μετόχι Karaman	Νέα Πλάγια	μετόχι	2	
11	» Ayi Pavli	"Αγ. Παύλος	»	5	
12	Μέρα (βοσκότοπος)	Ξενοδομός	τσιφλίκια	1	hanekeş
13	Μετόχι Çali	Χιλανδαρίου	μετόχι	1	χύσι Λόγγιον
14	» Bulgar	Zωγράφου	»	3	Διατάδες
15	» Zograf	Kastamonit Κασταμονίτου	»	3	Διατάδες
16	» Yeni Şat	Yeni Şat	»	3	Διατάδες
17	» Vatopit	Batortébi	»	2	Διατάδες
18	» Mirofita	Μυριόφυτο	»	31	
19	» Krina	Κρήνη	τσιφλίκια	30	
20	Kalarinos	Γαλαρηνός	»	42	Διατάδες
21	Μετόχι Anastasi	'Αγ. Αναστασία	»	1	Διατάδες
22	Vasilika	Βασιλική	χωριό	151	Διατάδες
23	Manastır-i Cedid	Néo Mousastırı	μετόχι	1	Διατάδες
24	Yen-Köy	Κριθιά	χωριό	19	Διατάδες
<i>Μικτά χωριά και τσιφλίκια μονοσ. ζωστ.</i>					
1	Kapucular	Πυλαία	χωριό	1 111	hanekeş
2	Zumbat	Τριλόφος	»	2 102	χύσι Λόγγιον
3	Uzun 'Ali	Πλαγιάρι	»	17 2	Διατάδες
4	Mesmer	Μεσημέρι	χωριό-τσιφλίκι	14 22	Διατάδες
5	Üç Eyler	Νεοχώρι	» »	5 9	Διατάδες
6	Külliähli	(ξεφανιστήκε)	» συνοικ.	2 2	
7	Aya Mama	"Άγιος Μάριος	τσιφλίκι	1 70	γάσι Λόγγιον
8	Romosyrt	Βρυροσύρη	συνοικισμός	15 4	Διατάδες
9	Pisona	Πισώνα	χωριό-τσιφλίκι	8 8	hanekeş
10	Turhanlı	Λακκιά	συνοικισμός	10 3	
11	Zagacı	Ταγαρέδες	τσιφλίκι	1 10	
12	Surukl	συνοικ.-τσιφλ..	συνοικ.-τσιφλ..	4 2	

<i>a/a</i>	<i>Παλαιά ονομασία</i>	<i>Σημειωτή ονομασία</i>	<i>Χωριό συνοικισμός ή τσιφτέλινο</i>	<i>ἀριθμός σπιτών</i>	<i>κατηγορία κατά τον 17-18ο αι.</i>
<i>Χερσόνησος Κασσάνδρας</i>					
1	Μετοχι Simopetra	Σιμωνόπετρας	μετόχι	1	
2	» Dyonisto	Διονοσίου	»	1	
3	» Meto		»	3	
4	» Istavronikita		»	3	
5	» Simonit		»	2	
6	» Karakal	Καρακάλον	»	1	
7	Valta	Καστανόρρα	χωριό	74	
8	Μετοχι Lavriyon	Μεγ. Λαύριος	μετόχι		
9	» Milit	Φούρκα	»	2	
10	Furka		χωριό	34	
11	Μετοχι Bulgar		μετόχι	1	
12	Hasandrimo	Κασσανδρινό	χωριό	12	
13	Μετοχι Karaman		μετόχι	2	
14	Kalandura	Καλάνδρα	χωριό	35	
15	Μετοχι Anastas		μετόχι	1	
16	Çebran	Τσαπράνι	χωριό	20	
17	Aya Paraskevi	Αγ. Παρασκευή	»	44	
18	Paliur	Παλιούρι	»	28	
19	Hanyot	Χανιότη	»	7	
20	Kapsohor	Καψόχωρα	»	37	
21	Polihron	Πολύχρονο	»	15	
22	Pazaraki	Παζαράκι	»	17	
23	Atia	Άθιοτος	»	54	

΄Από τὸν κατάλογο αὐτὸν μποροῦμε νὰ δοῦμε ἐπίσης πόσα μουσουλμανικὰ καὶ πόσα χριστιανικὰ σπίτια ὑπήρχαν σὲ κάθε ναχιγιὲ τοῦ καζᾶ Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ 1861-1862 (σχ. 1, σ. 453):

<i>ναχιγιὲς</i>	<i>μουσουλμανικὰ</i>	<i>σπίτια</i> <i>χριστιανικὰ</i>
Βαρδάρη	440	3520
Λαγκαδᾶ	3082	2582
Παζαργκιάχ	767	3769
Καλαμαριᾶς	815	905
Κασσάνδρας	—	394
σύνολο	5.104	11.170

΄Οπως βλέπουμε, οἱ χριστιανοὶ ὑπερτεροῦσαν μὲ μεγάλῃ διαφορᾷ στοὺς ναχιγιέδες Βαρδάρη καὶ Παζαργκιάχ, ἐλαφρὰ στὸν ναχιγιὲ Καλαμαριᾶς καὶ ἀποτελοῦσαν τὸ σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ στὴ χερσόνησο τῆς Κασσάνδρας. Οἱ μουσουλμάνοι ὑπερτεροῦσαν μόνο στὸν ναχιγιὲ τοῦ Λαγκαδᾶ κι αὐτὸ δχὶ μὲ μεγάλῃ διαφορᾷ. Στὸ σύνολό του ὁ μουσουλμανικὸς πληθυσμὸς ἦταν 5104 οἰκογένειες, δηλαδὴ 25520 περίπου κάτοικοι, καὶ ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς 11170 οἰκογένειες, δηλαδὴ 55860 περίπου ἄτομα. Σὲ σύνολο δηλαδὴ 81.380 κατοίκων τῶν χωριῶν τοῦ καζᾶ Θεσσαλονίκης 68,64% ἦταν χριστιανοὶ καὶ 31,36% μουσουλμάνοι· οἱ χριστιανοὶ ἀποτελοῦσαν ἐπομένως περισσότερο ἀπὸ τὰ δύο τρίτα τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ.

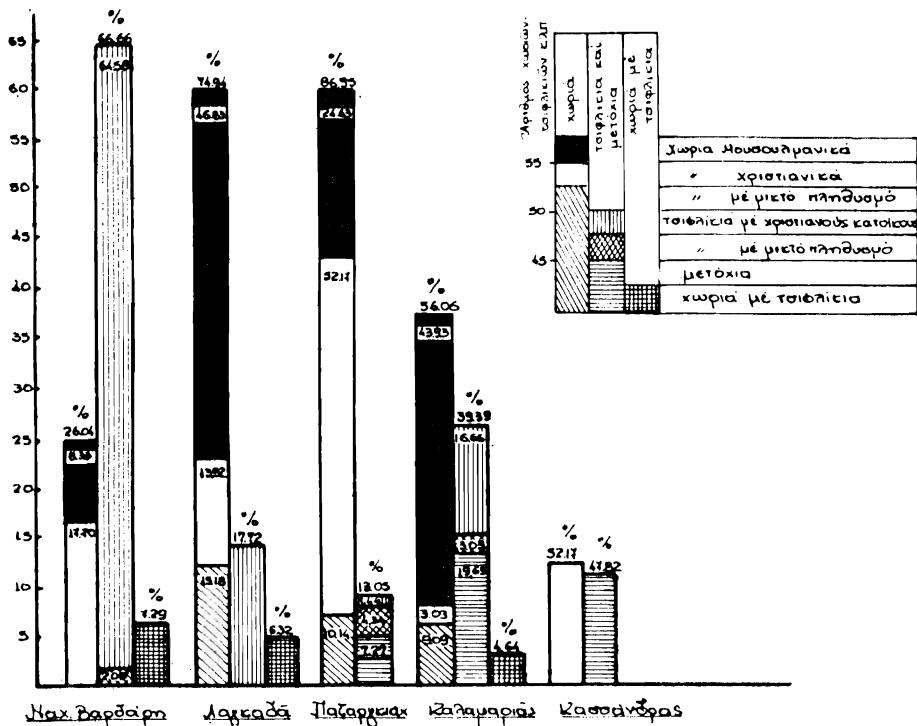
Μποροῦμε ἐπίσης νὰ δοῦμε σὲ τί ποσοστὸ εἶχαν μετατραπεῖ τὰ χωριὰ σὲ τσιφλίκια κατὰ περιοχὴ καὶ κατὰ τὴν ἔθνικότητα τῶν κατοίκων τους:

<i>ναχιγιὲς</i>	<i>χωριὰ</i>	<i>τσιφλίκια</i>	<i>χωριὰ μὲ τσιφλ.</i>	<i>σύνολο κατὰ %</i>
Βαρδάρη	26,04	66,66	7,29	
Λαγκαδᾶ	75,94	17,72	6,32	
Παζαργκιάχ	86,95	13,05		
Καλαμαριᾶς	56,06	39,39	4,54	
χερσ. Κασσάνδρας	52,17	47,82		
	59,43	36,51	6,06	

Από τὰ παραπάνω βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ 36,91% τῶν χωριῶν τοῦ καζᾶ Θεσσαλονίκης εἶχε μετατραπεῖ σὲ τσιφλίκια ἢ μετόχια κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰ.⁴ Η μεταβολὴ αὐτὴ ἦταν πολὺ μεγαλύτερη στὸν ναχιγέ τοῦ Βαρδάρη, ὅπου τὸ 66,66% τῶν χωριῶν εἶχε γίνει τσιφλίκια τὴν ἐποχὴν ἐκεί-

χωριά τσιφλίκια καὶ μετόχια τοῦ καζᾶ Θεσσαλονίκης

κατὰ ναχιγέ ταῖς μέρες τοῦ 19ου αἰώνα

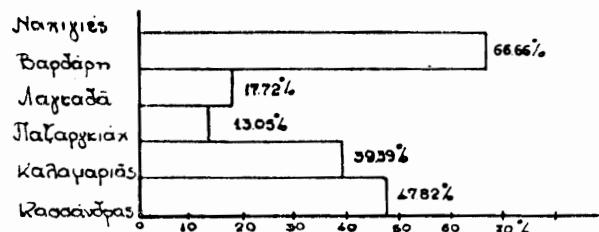
Ιανουάριο

νη. Μεγάλος ἐπίσης ἀριθμὸς χωριῶν, τὸ 39,39%, τῆς Καλαμαριᾶς μετατράπηκε σὲ τσιφλίκια καὶ βακούφια. Τὸ μικρότερο ποσοστὸ τσιφλικιῶν, μόνο 13,05%, βρισκόταν στὸν ναχιγέ Παζαργκιάχ. Στὴ χερσόνησο τῆς Καστανόδρας τὴ θέση τῶν τσιφλικιῶν τὴν παίρνουν τὰ μετόχια τοῦ Ἀγίου Ὁρούς, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ 47,82%. Μετόχια ἐπίσης ὑπάρχουν καὶ στὶς γειτονικὲς μὲ τὸ Ἀγιο Ὅρος περιοχὲς τοῦ Παζαργκιάχ καὶ τῆς Καλαμαριᾶς (σχ. 2, 3, σ. 454, 455).

ναχιγιές	χωριά καὶ συνοικισμοὶ					
	μουσουλ.		χριστ.		μικτὰ	
	ἀρ.	%	ἀρ.	%	ἀρ.	%
Βαρδάρη	8	8,33	17	17,70		
Λαγκαδᾶ	37	46,83	11	13,92	12	15,18
Παζαργκιάχ	17	24,63	36	52,17	7	10,14
Καλαμαριᾶς	29	43,93	2	3,03	6	9,09
χερσ. Κασσάνδρας			12			

ναχιγιές	τσιφλίκια καὶ μετόχια			χωριά μὲ τσιφλίκια μικτὰ	σύνολο	
	χριστ.	μικτὰ	μετόχια			
	ἀρ.	%	ἀρ.	%		
Βαρδάρη	62	64,58	2	2,08	7	7,29
Λαγκαδᾶ	14	17,72			5	6,32
Παζαρκιάχ	1	1,44	3	4,34	5	7,27
Καλαμαριᾶς	11	16,66	2	3,03	13	19,69
χερσ. Κασσάνδρας				3	4,54	66
			11		23	
					333	

Ποσοστό τῶν χωριῶν τοῦ Καζά Θεσσαλονίκης
εκ τῶν ναχιγιέων ποὺ εἶχον μετοικυσθεῖ ὥστε να προστίθεται
εἰς την φυσικὴν τὴν μετόχια.

Ιατήμα 3.

Η άναλογία δημοσίων τῶν καθαρὰ χριστιανικῶν χωριῶν ποὺ ἔγιναν τσιφλίκια εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερη:

ναχιγιές	τσιφλ. καὶ			
	χωριὰ	%	μετόχια	%
Βαρδάρη	17	21,52	62	78,48
Λαγκαδᾶ	11	44,00	14	56,00
Παζαργκιάχ	36	85,71	6	14,29
Καλαμαριᾶς	2	7,70	24	92,30
χερσ. Κασσάνδρας	12	52,17	11	47,82
			μέσος δρος	57,78

Απὸ τὰ χωριὰ μὲν χριστιανικὸ μόνο πληθυσμὸ τοῦ ναχιγιὲ Βαρδάρη τὸ 78,48% ἔγιναν τσιφλίκια, τοῦ Λαγκαδᾶ τὸ 56%, τοῦ Παζαργκιάχ τὸ 14, 12%, τῆς Καλαμαριᾶς, ὑπολογίζοντας καὶ τὰ μετόχια, τὸ 92, 30% καὶ τῆς Κασσάνδρας τὸ 47,82%. (σχ. 4, σ. 457). Κατὰ μέσο δρο στὸν καζὰ Θεσσαλονίκης τὸ 57,78% τῶν χριστιανικῶν χωριῶν εἶχαν μετατραπεῖ σὲ τσιφλίκια ἢ μετόχια.

Άν ύπολογιστοῦν ως ἔνα σύνολο οἱ ναχιγιέδες τοῦ Παζαργκιάχ καὶ τῆς Καλαμαριᾶς μαζὶ μὲ τὴ χερσόνησο τῆς Κασσάνδρας, ποὺ ἀποτελοῦν τὴ χερσόνησο τῆς Χαλκιδικῆς, τότε τὰ χριστιανικὰ χωριὰ εἶναι 50 καὶ τὰ τσιφλίκια καὶ μετόχια 41. Ἐπομένως μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι καὶ τὸ 45% περίπου τῶν χωριῶν τῆς Χαλκιδικῆς εἶχε μεταβλήθει σὲ τσιφλίκια καὶ μετόχια. Οἱ ἀριθμοὶ αὐτοὶ βέβαια δὲν ἀντιστοιχοῦν στὴν ἔκταση γῆς ποὺ καταλάμβαναν τὰ τσιφλίκια καὶ τὰ μετόχια ἢ τὰ χωριὰ ποὺ παρέμεναν ἐλεύθερα. Γιὰ νὰ βρεθοῦν οἱ ἀριθμοὶ αὐτοὶ πρέπει νὰ γίνει ίδιαίτερη ἔρευνα στὰ βιβλία τοῦ τουρκικοῦ κτηματολογίου. Ὁπωδήποτε δημοσίως τὰ στοιχεῖα ποὺ ἔχουν ως τώρα συγκεντρωθεῖ δείχνουν τὴν ἔκταση ποὺ εἶχε πάρει ἡ ἐξάπλωση τῶν τσιφλικιῶν κατὰ τὸν 18ο-19ο αἰ. στὴν Κεντρικὴ Μακεδονίᾳ¹.

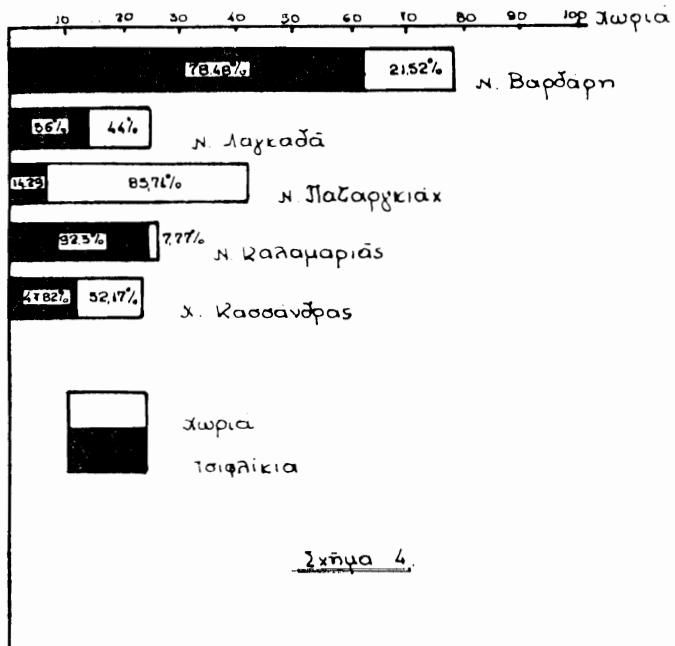
Η μεταβολὴ ἐπίσης χωριῶν σὲ τσιφλίκια κατὰ κατηγορίες χωριῶν παρουσιάζει τοὺς ἔξῆς ἀριθμοὺς (σχ. 5, σ. 458):

κατηγορία χωριῶν	τσιφλίκια				σύνολο χια μετόχια	τσιφλίκια		
	χριστ.	μονσ.	μικτὰ	μετό-		τσιφλ.	χωριὰ	%
καρβουνιάρηδες	13	—	3	2	18	60	30	
βακ. Ἰσχάκ Πασᾶ	—	—	1	—	1	6	16,66	
φύλακες λιβαδιῶν	1	—	—	—	1	9	11,10	
hanekes	16	—	6	—	22	49	44,89	
ἀλατάδες	1	—	4	—	5	9	55,55	
χάσι Λόγγου	1	1	1	—	3	14	21,42	

1. Η άναλογία ἐπομένως τῶν χωριῶν ποὺ μετατράπηκαν σὲ τσιφλίκια, ὥπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἔρευνα τῶν τουρκικῶν ἀρχείων, εἶναι πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτὴ ποὺ ἀναφέρει δ. Κ. Βεργόπουλος, Τὸ ἀγροτικὸ ζῆτημα, σ. 97.

Ἄπὸ τὴ σύγκριση τῶν στοιχείων αὐτῶν βλέπουμε ὅτι περισσότερα ἀπὸ τὰ μισὰ χωριὰ τῶν ἀλατάδων καὶ σχεδὸν τὰ μισὰ χωριὰ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ πλήρωναν τοὺς φόρους κατὰ ἡπεῖ εἶχαν γίνει τσιφλίκια. Τὸ μικρότερο ποσοστὸ μετατροπῆς σὲ τσιφλίκια παρουσιάζουν τὰ χωριὰ τῶν φυλάκων λιβαδιῶν ποὺ ἔτρεφαν ἄλογα καὶ καμῆλες, τοῦ βακουφίου Ἰσχάκ Πασᾶ καὶ αὐτὰ ποὺ

χωριά καὶ τσιφλίκια με χριστιανούς κατοίκους.

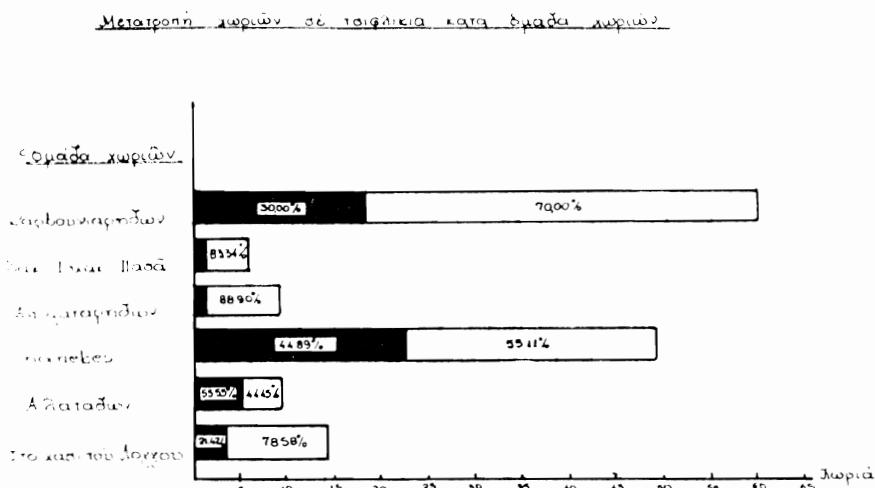
ἀνῆκαν στὸ χάσι τοῦ Λόγγου¹. Σὲ ἀριθμὸ ἐπίσης χωριῶν ποὺ ἔγιναν τσιφλίκια ὑπερτερεῖ καὶ πάλι ἡ κατηγορία τῶν φορολογούμενων κατὰ ἡπεῖ, καὶ ἀκολουθεῖ ἡ διμάδα τῶν χωριῶν τῶν καρβουνιάρηδων.

Οπως εἰδαμε, ἡ μεταβολὴ τῶν χωριῶν σὲ τσιφλίκια διφείλεται κυρίως στὴν ἐξαθλίωση τῶν χωρικῶν ἐξαιτίας τῶν δυσβάστακτων φόρων, διαπίστωση ποὺ ἔχει καὶ ἀπὸ ἄλλους ἐρευνητές². Ἡ μεταβολὴ αὐτὴ ἄρχισε ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰ. καὶ συνεχίστηκε κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 18ου. Ἡ κατάρ-

1. Ὁπως ἔχουμε ἀναφέρει πιὸ πάνω, ἡ μετατροπὴ τῶν χωριῶν τοῦ βακουφίου τοῦ Γαζῆ Ἐβρενὸς Μπέη σὲ τσιφλίκια ἐρευνᾶται σὲ ἴδιαίτερη μελέτη μας.

2. Βλ. π.χ. Βακαλόπουλος, Ἰστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. 2, σ. 32 κ.έ.

γηση τῶν τιμαρίων τὸ 1831¹ δχι μόνο δὲν πρέπει νὰ ἐμπόδισε τὴν τάση αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τὴ βοήθησε, ἀφήνοντας ἐλεύθερο τὸ κράτος νὰ διαθέσει τὰ χωριὰ τῶν τιμαρίων, ὅπως ἥθελε. Τὸ πρόβλημα τῆς τύχης τῶν τιμαριωτικῶν χωριῶν χρειάζεται ίδιαίτερη μελέτη².

Ζεῦμα 5.

‘Οπωσδήποτε ἡ κατάργηση κατὰ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰ. τῶν ὑπηρεσιῶν ποὺ πρόσφεραν ὡς τότε τὰ χωριὰ τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας στὸ δόθωμανικό κράτος μὲ ἀντάλλαγμα τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ ὁρισμένους ἔκτακτους φόρους καὶ ἡ πλήρης ἐνταξὴ τους στὸ σύστημα τῆς καταβολῆς χρηματικῆς φορολογίας, μαζὶ μὲ τὴν ὑποχρέωση τῶν κατοίκων τῶν χωριῶν γιὰ κοινὴ καὶ ἐνιαίᾳ ἐξόφληση τῶν φόρων καὶ τῶν χρεῶν τους, ὁδήγησε τελικὰ στὴν οἰκονομικὴ καταστροφὴ τῶν χωριῶν καὶ τὴ μεταβολὴ πολλῶν ἀπὸ αὐτὰ σὲ τσιφλίκια· παράλληλα οἱ κάτοικοί τους εἴτε τὰ ἐγκατέλειψαν σκορπισμένοι σὲ ἄλλα μέρη καὶ κυρίως στὶς μεγάλες πόλεις, εἴτε μετατράπηκαν σὲ ἐργάτες τῶν κτημάτων ποὺ τοὺς ἀνήκαν προηγουμένως, καὶ μοιράζονταν τὴν παραγωγὴ μὲ τοὺς νέους γαιοκτήμονες. Ἡ ἀνάπτυξη τῶν μεγάλων τσιφλικιῶν ἐνίσχυσε τὴ συσσώρευση μεγάλου κεφαλαίου καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς μονο-

1. Lewis, The Emergence of Modern Turkey, σ. 384.

2. Βλ. καὶ Lewis, ὁ.π., σ. 448 κ.ξ.

καλλιέργειας. Ἀποτέλεσμα ὅλων αὐτῶν ἦταν ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἔξαγωγικοῦ ἐμπορίου πρὸς τὶς χῶρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης κυρίως σιτηρῶν καὶ βαμβακιοῦ καὶ ἡ μετατροπὴ τῆς δύθωμανικῆς αὐτοκρατορίας σὲ ἡμιαποικιακὴ χώρα ὡς τὴν ἐποχὴ τῶν βαλκανικῶν πολέμων καὶ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν βαλκανικῶν χωρῶν ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

SUMMARY

Vasilis Dimitriadis, Tax Categories of Villages in the Thessaloniki District during the Ottoman Rule.

The purpose of this article is to investigate the villages in the area (kaza) of Thessaloniki under the financial and administrative system of the Ottoman state. This research is based mainly on the Turkish documents kept in the Historical Archives of Macedonia, Thessaloniki.

During the 15th-16th centuries the "kaza" of Thessaloniki had been organized according to the Ottoman financial system of that time. A large number of villages became "timars" under Bayezid I. We do not possess adequate information to locate these villages, but we can use two "tahrir defterleri", containing the names of villages belonging to timars. Of these defters kept in the National Library at Sofia, Bulgaria, the first was written before December 1445 and the second at the end of the 15th century. Several entries are dated from the time of Bayezid I and Mehmed I.

Another large number of villages was inhabited by Turks, known as Yürüks (nomads) or Evlad-i Fatihan (children of the conquerors). Some of them had settled in villages abandoned by their Christian populations when the Turks were conquering Macedonia at the end of the 14th century; others had been later forced to emigrate there by Murad I and Bayezid I. These Yürüks were organized as auxiliary corps, serving in military campaigns. They were exempted from certain taxes and were given small areas to cultivate (chiflik). A catalogue of these villages has been published by M. T. Gökbilgin; several lists of the same villages appear in the books of the "kadis" of Thessaloniki (sidjils).

A large area west of Thessaloniki and between the great rivers Aliakmon (Kara-su) and Axios (Vardar), containing a considerable number of villages, belonged to the «wakfs», i.e. the pious endowment of Gazi Evrenos Bey. He had founded the town of Yenidje Vardar about 1372 and thence he and his followers fought incessantly for the conquest of Macedonia and Southern Greece. Bayezid I and his successor were obliged to let Gazi Evrenos keep the area he had occupied; they did not distribute it to the sipahis as timars and Gazi Evrenos made it a vast wakf. The villagers, both Moslems and Christi-

ans, paid their taxes to the wakf. The number of the Christian inhabitants was very limited at the end of the 15th century, but it must have increased during the next two centuries.

During the 17th-18th centuries or even earlier the villagers were obliged to render certain services to the state or to give several taxes to it in kind. Early in the 18th century the Ottomans started demanding payment in cash, but services were still asked for on certain occasions. The villages were divided into categories, according to those services, although they belonged to the Gazi Evrenos wakf or to a timar as well. Thus there were the villages of the Kömürkeşan, who gave charcoal to the state, of the hanekeşan, who gave saltpetre and paid the taxes «avariz» and «bedel-i nuzul», of the tuzciyan, who worked at the salt-works, of the korucıyan, who took care of the state-owned pasture-lands and raised camels, horses and mares for the army; other categories were villages which belonged to the wakf of Ishak Paşa, or to the wakf of Gazanfer Ağa. This last one was Chief of the White Eunuchs in the Palace (Babü's Sa'adet Ağası) at the end of the 16th century; he had turned all the villages in the peninsula of Cassandra into a wakf. Another category consisted of the villages belonging to the «hass» of Langaza or Longoz (Sithonia), whose revenues were for the Chief of the Black Eunuchs of the Imperial Harem (Darü's-sa'adet Ağası or Kızlar Ağası). The third peninsula of Chalkidiki, Mount Athos, was a hass of the Chief-Gardener (Bostancıbaşı), who was also the chief of the palace-guards and chief executioner. Among the villages of the Kömürkeşan there were those of Sidrekapisi or Μαντεμοχώρια, whose inhabitants worked in the state-owned silver mines in Eastern Chalkidiki. Finally there were three villages, which cleaned and dyed the woolen clothes made in Thessaloniki for the janissaries.

Representatives of each village gathered together and decided how much of the total amount of a tax each village would pay, according to its population. All the inhabitants of a village were responsible for the payment of their dues to the state. We can say that in the 18th century the levied unit was not the family (hane) anymore as it was earlier, but the village. The onerous taxation obliged the villagers to borrow large sums of money from Turkish or Jewish money-dealers at high rates of interest. Later, the villagers, being unable to pay both the taxes and their debts, either abandoned their villages or sold them to their creditors. Thus a large number of previously free-owned villages became estates of great land-owners. We can follow this procedure in several documents. The situation created is clearer in a register of 1861, in which we can see that more than half of the Christian villages had become chiftliks. A great number of them belonged to the Gazi Evrenos wakf, while many villa-

ges in Chalkidiki had become possessions of the monasteries of Mount Athos (*μετόχια*).

These conditions encouraged the accumulation of large amounts of capital and the cultivation of one kind of crop, mainly a cereal or cotton, until the Balkan wars of 1912-1913 and the liberation of Macedonia from the Turks.